

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI (ORTAÖĞRETİM 9, 10, 11 VE 12. SINIFLAR)
ON BİRİNCİ SINIF KAZANIMLARININ ÖĞRENCİLERİN
İLGİ VE İHTİYAÇLARINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ
İLE UYUMU**

**Hazırlayan
Hatice ARI**

**Danışman
Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK**

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2023, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI (ORTAÖĞRETİM 9, 10, 11 VE 12. SINIFLAR)
ON BİRİNCİ SINIF KAZANIMLARININ ÖĞRENCİLERİN
İLGİ VE İHTİYAÇLARINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ
İLE UYUMU
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Hatice ARI**

**Danışman
Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK**

Temmuz 2023, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Hatice ARI

İmza

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) On Birinci Sınıf Kazanımlarının Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri İle Uyumu

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 122 sayfalık kısmına ilişkin 05.07.2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 8' dir.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 05.07.2023

Danışman: Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK

Öğrenci: Hatice ARI

İmza

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK

“Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) On Birinci Sınıf Kazanımlarının Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri ile Uyumu” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Hatice ARI

Danışman

Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK

Felsefe ve Din Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK danışmanlığında **Hatice ARI** tarafından hazırlanan “**Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) On Birinci Sınıf Kazanımlarının Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri ile Uyumunu**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Felsefe ve Din Bilimleri** Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

12/06/2023

JÜRİ:

Danışman : **Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK**

Üye : **Doç. Dr. Cemil OSMANOĞLU**

Üye : **Doç. Dr. Ramazan DİLER**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Araştırma sürecimde zamanlarını ayıran, yöneltilen sorulara içtenlikle cevap veren değerli öğrencilere, bu öğrencilere ulaşmamda bene yardımcı olan idareci ve öğretmen arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazma sürecim boyunca emeklerini esirgemeyen danışanım **Sayın Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK** Hocama, tezle ilgili kıymetli değerlendirmeleri için Prof. Dr. Mehmet KORKMAZ ve Doç. Dr. Cemil OSMANOĞLU Hocalarıma teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Tezimin başlangıç kısmını birlikte yürüttüğümüz ve üzerimizde büyük emekleri bulunan **Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN** Hocama ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Her anımda yanımda bulunan ve desteklerini her zaman hissettiğim değerli yeğenlerim Derya ARABACI ve Kübra EROL'a, huzurlu çalışmam ortamımın en önemli varlığı olan eşime ve çocuklarıma, beni her zaman yüreklendiren ve her daim yanımda olan kıymetli anne ve babama şükranlarımı sunarım.

Hatice ARI, Kayseri, 2023

**DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMI
(ORTAÖĞRETİM 9, 10, 11 VE 12. SINIFLAR) ON BİRİNCİ SINIF
KAZANIMLARININ ÖĞRENCİLERİN İLGİ VE İHTİYAÇLARINA İLİŞKİN
DÜŞÜNCELERİ İLE UYUMU**

Hatice ARI

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2023
Danışman: Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK**

ÖZET

Bu araştırma, on birinci sınıf DKAB dersi 2018 Öğretim Programı kazanımlarının, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri ile uyumunu ortaya çıkarma amacıyla yapılmıştır. Araştırma Kayseri il merkezinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde giriş ve yöntem kısımları bulunmaktadır. Giriş kısmı; araştırmanın problemini, amacını, önemini ve sınırlılıkları ile literatür değerlendirmesini içermektedir. Yöntem kısmı; araştırmanın evren ve örneklemi, veri toplama araçlarının oluşturulmasını, verilerin toplanmasını, çözümlenmesini ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. İkinci bölümde araştırmanın bulguları ve yorumları ile sonuç ve öneriler kısımları yer almaktadır. Bu çalışma anlama, doğrulama genişliği ve derinliği sağlanması amacıyla nitel ve nicel araştırma bileşenlerinin bütünleştirildiği karma bir araştırmadır. Araştırmanın sonuçlarına göre DKAB dersi on birinci sınıf kazanımları genel olarak öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygundur. Ancak öğrencilerden bazıları, ders uygulamalarından, öğretmen anlayış ve tutumlarından kaynaklanan eksikliklerden dolayı kazanımların bir kısmının derste yeteri kadar öğrenilemediğini düşünmektedirler. Ayrıca öğrencilerin dünya hayatı ve ahiret hayatı arasındaki ilişkiyi tam olarak anlayamadıkları, Hz. Muhammed'in örnek şahsiyeti ile ona bağlılık ve itaatin öğretiminde mucizevi veya tehditkâr söylemlerden rahatsız oldukları ve farklı din ve inançların meraklarını karşılayacak derecede öğretilmediğini düşündükleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, DKAB Dersi Öğretim Programı, öğrenci ilgi, ihtiyaç ve beklentisi.

RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS CURRICULUM (9TH, 10TH, 11TH AND 12TH GRADES OF SECONDARY EDUCATION) COMPATIBILITY OF ELEVENTH GRADE ACHIEVEMENTS WITH STUDENTS' THOUGHTS ON INTERESTS AND NEEDS

Hatice ARI

**Erciyes University, Graduate School of Social Sciences
Master's Thesis, July 2023
Supervisor: Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK**

ABSTRACT

This study reveals the compatibility of eleventh grade Religious Culture and Moral Education (RCME) course outcomes with students' interests, needs and expectations. The research was conducted in Kayseri province center. The first section includes the introduction and methodology parts. The introduction part includes the problem of the research, purpose, importance and limitations of the study and the literature review. The method part includes the population and sample of the study, scale development, data collection, analysis and evaluation. The second section includes the findings and interpretations of the research and conclusions and recommendations. This study presents a hybrid approach. According to the results of the research, the eleventh grade achievements of the RCME course are generally in accordance with the interests, needs and expectations of the students. However, some of the students think that some of the gains cannot be learned enough in the course due to the deficiencies arising from the course practices and the understanding and attitudes of the teachers. In addition, it has been observed that the students do not fully understand the relationship between the life of this world and the life in the hereafter, that they do not see the need to learn funeral send-off practices in school by considering only in the theoretical dimension, that they are disturbed by miraculous or threatening discourses in the teaching of devotion and obedience to the Prophet Muhammad and that they think that different religions and beliefs are not taught to meet their curiosity.

Keywords: Religious education, RCME Course Curriculum, student interest, needs and expectations.

İÇİNDEKİLER

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMI (ORTAÖĞRETİM 9, 10, 11 VE 12. SINIFLAR) ON BİRİNCİ SINIF KAZANIMLARININ ÖĞRENCİLERİN İLGİ VE İHTİYAÇLARINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ İLE UYUMU

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	6
1.3. Araştırmanın Önemi	7
1.4.Sınırlılıklar	8
1.5. Literatür Değerlendirmesi.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1.1. Evren ve Örneklem	12
1.2. Veri Toplama Araçlarının Oluşturulması	14
1.3. Verilerin Toplanması	15
1.4. Verilerin Çözümlemesi ve Değerlendirilmesi	16

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

2.1. ‘Dünya ve Ahiret’ Ünitesinin Kazanımlarının, Öğrencilerin İlgі ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri ile Uyumu.....	18
---	----

2.1.1. ‘Hayatı Anlamlandırmada Ahiret İnancının Önemini Fark Eder.’ Kazanımı	21
2.1.2. ‘Dünya Hayatı ile Ahiret Hayatı Arasında İlişki Kurar.’ Kazanımı	27
2.1.3. ‘Ahiret Hayatının Aşamalarını Ayet ve Hadislerle Temellendirir.’ Kazanımı.....	33
2.1.4. ‘Cenaze Uğurlama ile İlgili Dinî Uygulamaları Örneklerle Açıklar.’ Kazanımı.....	37
2.2. ‘Kuran’a Göre Hz. Muhammed’ Ünitesinin Kazanımlarının, Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri ile Uyumuna	41
2.2.1. ‘Hz. Muhammed’in Örnek Şahsiyetini Tanır.’ Kazanımı	44
2.2.2. ‘Hz. Muhammed’in Peygamberlikle İlgili Görevlerini Açıklar.’ Kazanımı	50
2.2.3. ‘Hz. Peygamber’e Bağlılık ve İtaati Ayet ve Hadislerden Hareketle Yorumlar.’ Kazanımı.....	54
2.3. ‘Kur’an’da Bazı Kavramlar’ Ünitesinin Kazanımlarının, Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri İle Uyumuna	58
2.3.1. ‘Kur’an’ı Kerim’de Geçen Bazı Kavramları Yorumlar.’ Kazanımı.....	60
2.3.2. ‘Kur’an’ı Kerim’de Geçen Kavramları Tanımanın İslam’ı Doğru Anlamadaki Önemini Fark Eder.’ Kazanımı	65
2.4. ‘İnançla İlgili Meseleler’ Ünitesinin Kazanımlarının, Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri ile Uyumuna	70
2.4.1. ‘İnançla İlgili Yaklaşımları Tartışır.’ Kazanımı	72
2.4.2. ‘Yeni Dinî Akımların Özelliklerini Değerlendirir.’ Kazanımı	77
2.5. ‘Yahudilik ve Hristiyanlık’ Ünitesinin Kazanımlarının, Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri ile Uyumuna	82
2.5.1. ‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ Kazanımı	84
2.5.2. ‘Hristiyanlığın Doğuşunu ve Gelişim Sürecini Özetler.’ Kazanımı	87
2.6. ‘Ünite sonlarında verilen ayetlerdeki mesajları değerlendirir.’ Kazanımları	92
2.7. On Birinci Sınıf Ünite Kazanımlarının Öğrenci Beklentilerini Karşılama Durumuna İlişkin Bulgular.....	99
2.8. On Birinci Sınıf Ünite Kazanımlarının Öğrenci Beklentilerini Karşılama Durumunun Okullara Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

3.1. Sonuç	114
3.2.Öneriler	119
KAYNAKÇA	123
EKLER	129
ETİK KURUL ONAYI.....	129
ANKET FORMU.....	130
MÜLAKAT SORULARI	133

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Anabilim Dalı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
ERÜ	: Erciyes Üniversitesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1:	Mülakata Katılan Öğrenci Listesi.....	14
Tablo 2.1:	‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların cevaplarını öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	21
Tablo 2.2:	‘DKAB dersindeki konular ‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların yanıtlanmasında ahiret inancının önemini fark etmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	22
Tablo 2.3:	‘Hayatta yaptığım tercihlerle (örneğin, üniversite tercihi, meslek seçimi, eş seçimi vb.) ahiret hayatım arasındaki ilişkiyi öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.....	27
Tablo 2.4:	‘DKAB dersindeki konular hayatta yaptığım tercihlerle ahiret hayatım arasında bir ilişki olduğunu anlamamı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	29
Tablo 2.5:	‘Ahiret hayatının aşamaları (ölüm, kabir, kıyamet, yeniden diriliş, hesap günü, cennet ve cehennem) hakkında Kuran ve hadislerde neler anlatıldığını öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.....	33
Tablo 2.6:	‘DKAB dersindeki konular ahiret hayatının aşamaları konusunda Kuran-ı Kerim ve hadislerde neler anlatıldığını öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.....	35
Tablo 2.7:	‘Cenaze uğurlama ile ilgili neler yapılacağını öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	37
Tablo 2.8:	‘DKAB dersindeki konular cenaze uğurlama ile ilgili neler yapılacağını öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	39
Tablo 2.9:	Hiz. Muhammed’in kişiliğini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	44
Tablo 2.10:	‘DKAB dersindeki konular Hiz. Muhammed’in kişiliğini tanımama katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.....	45

Tablo 2.11:	‘Hz. Muhammed’in tebliğ görevinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.....	50
Tablo 2.12:	‘DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed’in tebliğ görevinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	51
Tablo 2.13:	‘Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaat konusunda ayet ve hadislerde nelerden bahsedildiğini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	54
Tablo 2.14:	‘DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaat konusunda ayet ve hadislerde nelerden bahsedildiğini öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.....	55
Tablo 2.15:	‘Kuran-ı Kerim’de geçen kavramlardan; hidayet, ihsan, ihlas, salih amel, sırat-ı müstakim, cihat ve takva gibi kavramların anlamlarını öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	60
Tablo 2.16:	‘DKAB dersindeki konular Kuran-ı Kerim’de geçen kavramlardan; hidayet, ihsan, ihlas, salih amel, sırat-ı müstakim, cihat ve takva gibi kavramların anlamlarını öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	62
Tablo 2.17:	‘Kuran’da geçen kavramların anlaşılmasının İslam’ı doğru anlamadaki önemini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.....	65
Tablo 2.18:	‘DKAB dersindeki konular Kuran’da geçen kavramların anlaşılmasının İslam’ı doğru anlamadaki önemini öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.....	66
Tablo 2.19:	‘İnançla ilgili yaklaşımlardan teizm, deizm, materyalizm, pozitivizm, sekülerizm, agnostisizm, ateizm ve nihilizm gibi inanç ve yaklaşımları öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	72
Tablo 2.20:	‘DKAB dersinde edindiğim bilgiler sayesinde inançla ilgili yaklaşımları kendi görüş ve düşünceleri çerçevesinde açıklayabiliyorum.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.....	74
Tablo 2.21:	‘Milenyum tarikatları, kıyamet tarikatları’ gibi yeni dini akımlar ve ‘islamofobi’ gibi ırkçı akımları öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	77

Tablo 2.22:	‘DKAB dersindeki konular ‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların yanıtlanmasında ahiret inancının önemini fark etmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	79
Tablo 2.23:	‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	84
Tablo 2.24:	‘DKAB dersindeki konular Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	85
Tablo 2.25:	‘Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	87
Tablo 2.26:	‘DKAB dersindeki konular Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo. ...	88
Tablo 2.27:	‘Kuran-ı Kerim mealini okumak, anlamak ve yorumlayabilmek öğrenmek istediğim beceriler arasında yer alır.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	94
Tablo 2.28:	‘DKAB dersinde edindiğim bilgiler Kuran-ı Kerim’i anlamam ve yorumlamam, ayetlerde geçen şahıs, yer, konu ve kavramları belirlemem konusunda bana katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.	96
Tablo 2.29:	Öğrencilerin birinci ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.	100
Tablo 2.30:	Öğrencilerin ikinci ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.	102
Tablo 2.31:	Öğrencilerin üçüncü ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.	104
Tablo 2.32:	Öğrencilerin dördüncü ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip / öğrenemediklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.	106

Tablo 2.33:	Öğrencilerin beşinci ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.	108
Tablo 2.34:	Öğrencilerin on birinci sınıf ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme durumları ve kazanımları derste öğrendiklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.	110
Tablo 2.35:	Öğrencilerin okul türlerine göre on birinci sınıf ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme durumları ve kazanımları derste öğrendiklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.	112
Tablo 2.36:	Öğrencilerin okul türlerine göre on birinci sınıf kazanımlarını öğrenmeyi isteme durumları ve kazanımları derste öğrendiklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.	113

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Eğitim kurumlarının temel görevi çocuk, genç ve yetişkinlere kaliteli eğitim hizmeti sunmaktır. Kurumların bu görevi etkili olarak yerine getirebilmesi için öğretimi ayrıntılı olarak planlaması gerekir. Çünkü eğitim; bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana gelmesi sürecidir. Eğitimde kasıtlı olarak istendik davranış değişmesinin hedeflenmesi, bize sürecin tesadüfi değil de planlı olarak gerçekleştiğini göstermektedir (Ertürk, 2017, s. 13). Bu planlamaların sistemli bir hale getirilmesiyle eğitim programları oluşur.

Eğitim programı, belli öğrencileri, belli bir süreç içinde yetiştirmeye yönelik düzenli eğitim durumlarının tümüdür; kişide gözlenmesi beklenen kazanım ve davranışları, içeriği, eğitim durumlarını ve sınav durumlarını kapsayan dirik bir bütündür (Ertürk, 2017; Sönmez & Alacapınar, 2015, s. 11). Eğitim programı öğelerinin dinamik ilişkiler içinde planlanması süreci de eğitimde program geliştirmedir (Şahin, 2006, s. 2).

Program geliştirme süreci; program tasarımı, programın uygulanması, değerlendirilmesi ve karşılaşılan eksikliklerin düzeltilmesi çalışmalarını içerir (Özdemir, 2009). Program geliştirme sürecinde, program değerlendirme sürekli yapılması gereken bir çalışma olarak oldukça önemli bir yere sahiptir. Bilimsel ilkeler ışığında ve daha önce yapılan çalışmalara dayanarak oluşturulmuş bir eğitim programı, oluşturulduğu dönemde etkili sonuçlar vermiş olsa bile bu durum her zaman için programa işlerlik garantisi vermez. Programın istendik davranışları meydana getirebilme derecesi her zaman test edilmelidir (Ertürk, 2017, s. 113).

Bir program ne kadar bilimsel yollarla hazırlanırsa hazırlansın etkililiği her zaman değerlendirilmek durumundadır. Bilim ve teknikte, toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşamda, eğitilecek bireylerin kendi biyolojik ve kültürel yapılarında meydana gelen

değişiklikler vb. unsurlar öğretim programlarının ortaya çıkardığı sonuçları etkilemektedir. Bu nedenle de öğretim programları sık sık değerlendirilmeli ve geliştirilmelidir (Sönmez & Alacapınar, 2015, s. 64).

Program geliştirme ve değerlendireme süreci bir araştırmalar silsilesidir. Birbiriyle yakın ilişkili ve birbirine bağlı bu araştırmalar sürecinde de cevaplanması gereken birçok soru bulunmaktadır. Eğitim programı geliştirecek eğitimcilerin öncelikli olarak cevaplamaları gereken soruları şöyle özetleyebiliriz: Eğitimin hedefleri neler olmalı, eğitim süreci sonucunda öğrencilere hangi davranışlar kazandırılmalıdır? Hedeflenen davranışları gerçekleştirebilmek için hangi eğitim durumları planlanmalıdır? Hedeflenen davranışlara ulaşabilmek için eğitim durumları nasıl örgütlenmelidir? İstendik davranışların isabetlilik derecesi nasıl ölçülmelidir? ve tüm bu soruların cevaplarının ışığında eğitim programında ne gibi değişiklikler yapılmalıdır (Ertürk, 2017, s. 14)? Bu sorular cevaplandırılarak program değerlendirme yapılır.

Program değerlendirme sayesinde eğitim faaliyetlerinin temelindeki sayıltıların sağlamlığı, belirlenen hedeflerin isabetliliği ve eğitim durumlarının etkililik derecesi gibi konularda yargıya ulaşılabilir (Ertürk, 2017, s. 127). Program değerlendirmenin eğitim sürecine hizmetleri şöyledir;

Süreci kontrol ederek mevcut eğitim faaliyetinin ıslahına yardımcı olur,

Eğitimcilerin eğitim hedeflerini daha ileri taşımalarına yardımcı olur,

Öğrenci davranışlarını ölçerek onları doğru yönde güdüler,

Eğitim süreci paydaşlarına kendilerini tanıyıp değerlendirme fırsatı verir,

Bu süreçte öğrenci hakkında bilgi edinilmesini sağlar.

Bu süreç öğrencinin ihtiyaçları, yetenekleri, yetersizlikleri, kuvvetli ve kuvvetsiz tarafları hakkında bilgi verir (Ertürk, 2017, s. 117).

Eğitim programı, kendi üzerinde etkili olan değişkenlerden dolayı sürekli olarak değiştirilip geliştirilmelidir. Bu değişkenlerden bazıları ekonomi, toplumsal yapı, düşünsel, sanatsal, bilimsel ve teknik gelişmeler ile birey başlıkları altında toplanabilir. Bunlardan birey, eğitim programının en temel ögesidir. Programın temel amacı olan istendik davranışlar birey için düzenlenmiştir ve ona kazandırılacaktır. Bireyler de hem

biyolojik hem de kültürel olarak sürekli bir değişim içindedir. Bireyin yaşadığı değişimle toplumdan beklentileri değişirken, aynı şekilde toplum da yaşadığı gelişmelerle bireyden daha farklı beceriler beklemektedir. Bu ilişki sürekli olarak birbirini beslemektedir (Sönmez & Alacapınar, 2015, s. 58-61). Bireyde ve toplumda meydana gelen değişimler yeni eğitim ihtiyaçlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle programının yeterliliğinde eğitim ihtiyaçlarının sürekli olarak değerlendirilmesi gereklidir.

Eğitimde istendik davranışların gerçekleştirilebilmesi için, öğretim sürecinin planlanmasında bireyin öğrenmesinde etkili olan iç ve dış şartların dikkate alınması gereklidir. Bu gereklerin başında da yaşantının öğrenciyi tatmin edici nitelikte ve seviyede olması gelir. Bunun için de öğrenme yaşantısında bireyin ihtiyaçlarının giderilmesi önemlidir. Öğrenci ihtiyacını gidermeyen, örneğin başarı bekleyen öğrenciye başarısızlık yaşatan, saygı bekleyen öğrenciye itibar zedeleyici davranan yaşantılar geçerli öğrenme sağlayamayacaktır (Ertürk, 2017, s. 92, 93).

Olan ile olması istenen arasındaki farka ihtiyaç denir. İnsan ihtiyaçları dirik bir yapıdadır. Yani, bireysel ve toplumsal yaşam sürekli bir değişim içinde olduğu için, bilim, felsefe, teknoloji ve buna benzer alanlarda sürekli bir değişim ve yenileşme yaşanmaktadır. Bu durumda da insan yapısında var olan durum ile istenen durum arasındaki fark sürekli değişmektedir. Bu değişimin içinde insan ihtiyaçlarının da ne yönde farklılaştığını görebilmek için, ihtiyaçların sıklıkla belirlenmesi gerekmektedir. İnsanla ilgili olan her alanda bu durum geçerli olduğu gibi eğitimde de ihtiyaçların farkında olunması verimli bir öğretim için olmazsa olmazdır (Sönmez & Alacapınar, 2015, s. 42). Bu değişimlerle beraber bilgiye verilen anlam, bilginin zihinde nasıl oluştuğu, öğrenmenin nasıl gerçekleştiği gibi tartışmalar eğitim alanına girmiştir. Bunun bir sonucu olarak da eğitimde konu ve toplum merkezli anlayışlar, yerini birey ve sorun merkezli anlayışlara bırakmıştır. Eğitimi şekillendiren temel unsurlardan biri olan öğretim programına da bu anlayış değişimleri yansımalıdır (Yürük, 2010, s. 69). Eğitimde ihtiyaç saptama çalışmaları ile programın hedeflerinin gerçek ihtiyaçları karşılama oranı belirlenir. İhtiyaçların belirlenmesinin ardından hazırlanan programların çok daha olumlu sonuçlar verdiği ve hedef kitlenin ihtiyacını karşılamada daha yeterli olduğu görülmektedir (Demirel, 2015, s. 70).

İhtiyaç belirleme, var olan durum ile istenen durum arasındaki farkı belirleme ve bunu analiz etme sürecidir. Bu süreç eğitimde önceliklerin belirlenmesi ve kaynakların etkili kullanılabilmesi açısından önemlidir. Bireysel ve genel ihtiyaçların belirlenmesi; programın kapsamından, içeriğin sıralanmasına ve diğer bileşenlerle ilgili karar verilmesine kadar tüm sürece yön vermektedir (Şahin, 2006, s. 5). İhtiyaç belirleme çalışmaları ile toplumun beklenti ve ihtiyaçları, konu alanı ile ilgili ihtiyaçlar ve bireyin ihtiyaçları belirlenebilir (Demirel, 2015, s. 69). Eğitimde program geliştirme sürecinde ihtiyaçların belirlenmesi için birçok neden bulunmasının yanında bunlardan en önemlisi, ihtiyaç belirlemenin eğitimi planlamaya katkısı olarak görülebilir. İhtiyaçların belirlendiği durumlarda, eğitim alacak bireylerin ne istedikleri ve motivasyonlarının nasıl sağlanacağı bilinecektir. Bu durumda da eğitim sürecini verimli bir şekilde planlamak çok daha kolay olacaktır. İhtiyaç belirleme program geliştirme sürecinde süreklilik gösterir ve program geliştirmenin her aşamasında yapılabilir (Şahin, 2006, s. 8).

Günümüz bilgi teknolojisi hem bilgiye ulaşma hem de onu kullanma açısından hiç olmadığı kadar hızlı bir değişim göstermektedir. Bilgiye ulaşmanın oldukça kolaylaştığı bu dönemde artık önemli olan gerektiğinde bilgiye ulaşabilmeyi ve onu kullanmayı öğrenmektir. Klasik öğretim anlayışıyla öğrencilerin bu kalitede bir eğitime ulaşmaları mümkün değildir (Yıldız & Ardıç, 1999, s. 74). Güncel olgular ve ihtiyaçlar, eğitim sistemiyle birlikte öğretim programlarının önemini güncel tutarken sorgulanmasına da neden olmaktadır. Bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, bireyin ve toplumun ihtiyaçlarındaki değişimler, öğrenme-öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler sonucunda bireylerden beklenen roller de değişim göstermektedir (MEB, 2018, s. 1). Toplum ve yaşam değişirken programlar aynı kaldığında ihtiyaçları karşılayamaz. Sözü edilen değişimler öğretim programlarının da değişmesini gerekli kılmaktadır. İhtiyaçları karşılayabilmek için de güncel eğilimleri analiz etmek ve tanımlamak gereklidir.

Birey ve sorun merkezli bir anlayışla hazırlanan programda eğitim ve öğretim etkinlikleri planlanırken bireylerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin tespit edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretim programlarının düzenlenmesinde ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması, öğrencilerin kendilerini gerçekleştirebilmeleri açısından son derece önemlidir. Öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları motive edici gücü oldukça yüksek olan

öğelerdir (Kılavuz & Yılmaz, 2009, s. 125). Çünkü öğretim esnasında ilgi duyduğu, merak ettiği bir konuyla karşılaşan öğrencinin motivasyonu da yüksektir ve öğrenmede kalıcılık da kolaylıkla sağlanır. Öğrenci ihtiyaçlarının göz ardı edilerek sadece öğrenilmesi gereken konular hesaba katılarak hazırlanan bir programdan başarılı bir sonuç beklenemez. Çünkü dersin hedefleri ile öğrenci ihtiyaçları uyuşmamaktadır. İhtiyaç duymadığı bir konuda öğrencinin ilgisini çekememektedir. Öyleyse öğretim programları hazırlanırken öğrencilerin ilgileri, ihtiyaçları, zevk aldıkları alanlar, maddi, manevi beklentileri dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda ilgi ve ihtiyaçların belirlenmesinde oldukça etkili olan dönemsel gelişim özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Gelişimde kritik ve riskli dönemler vardır ve eğitim de bu dönemlere dikkat etmelidir. Bu nedenle öğretim faaliyetlerinin, gelişimin kritik ve riskli olduğu dönemlerde daha hassas davranılarak planlanması gereklidir. Örneğin ergenlik dönemi kimlik edinimi için kritik bir dönemdir. Eğitim faaliyetleri planlamalarında, bu dönemde kimlik edinimini destekleyecek alanlara dikkat edilmelidir (MEB 2018, s. 6).

Çalışmamızın konusu olan 16 yaş ve sonrası dönemi ortaöğretim öğrencileri, gerek kendi iç dünyalarındaki iniş çıkışlar gerekse sürekli değişen değer yargıları nedeniyle hayatla ilgili bocalamaların, fikri bunalım ve çelişkilerin yaşandığı zorlu bir dönemdedir. Bedensel ve zihinsel gelişimin hızlandığı ve hayatla ilgili önemli kararların alınmaya başladığı bu hassas dönemde din eğitimi, dengeli bir kişilik edinmelerinde öğrencilerin en büyük yardımcısı olmalıdır. Öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarından habersiz olan bir din eğitiminin de bu yardımı gerçekleştirmesi beklenemez (Kılavuz & Yılmaz, 2009, s. 131).

Bu dönem öğrencilerinde büyük bir dini eğilimin varlığı bilinmekle beraber, dönemsel özelliklerine paralel olarak dini hayatlarında bazı düzensizliklerin bulunduğu da bir gerçektir. Din eğitimi planlanmasında da bu dönem özellikleri düşünülerek öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek ciddi bir din eğitimi programının planlanması gerekmektedir (Kılavuz & Yılmaz, 2009, s. 126).

Din eğitiminde öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarını uygun bir şekilde karşılayabilecek anlayışlardan biri de öğrenci merkezli din eğitimidir. Öğrencinin merkezinde de kendi ilgi ve ihtiyaçları bulunmaktadır. Din eğitiminde muhtevanın seçiminden, bu muhtevanın

veriliş biçimine kadar her aşamada öğrenci beklentileri belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu da program geliştirmeden, uygulama ve değerlendirme safhalarına kadar her aşamada öğrencilerin de işin içine katılmalarına ihtiyaç duyurmaktadır. Bu nedenle öğrenci ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin ortaya koyulabilmesi için öğrencilerle iş birliğine gidilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin kendilerini ve gruplarını incelemeleri, öğretim faaliyetlerinin planlanmasına katılmaları, öğretim programlarının geliştirilmesini destekleyici süreçler olarak uygulamada yerini almalarına ihtiyaç duyulmaktadır (Kılavuz & Yılmaz, 2009, s. 133).

Din eğitimi etkinliklerinde öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran anlayışta öğrenen merkezli hareket etmek önemli bir ilkedir. Öğrenenler yalnızca keşfettikleri şeyleri gerçek anlamda kavrayabilmektedirler. Bireyin ihtiyaçlarını ön planda tutan yaklaşımda din, kişisel bir araştırma ve tecrübe olarak sunulmaktadır. Bu yüzden dini bilgiler, öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarıyla ilgili olmak durumundadır (Kılavuz & Yılmaz, 2009, s. 137).

Öğretim programını planlarken öğrenci ihtiyaçlarının öncelenmesi gerektiği gibi; bu programların da sürekli olarak değişen ilgi, ihtiyaç ve beklentilere cevap verip vermediği ölçülmelidir. Bu nedenle programlar ayrı sınıflar düzeyinde, öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarına göre sürekli olarak değerlendirilmelidir. Biz de bu çalışmamızda, gelişim dönemi özellikleri bakımından da hassas bir dönemde olan 16, 17 yaş grubuna hitap eden Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) on birinci sınıf kazanımlarının öğrenci ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini karşılama durumunu inceleyeceğiz. Bu bağlamda çalışmamızın ana problemini: ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) on birinci sınıf kazanımları, öğrencilerin kendi ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ilişkin düşüncelerini karşılamakta mıdır?’ sorusu oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı ortaöğretim 11. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin DKAB derslerinde neyi bilmeye ihtiyaç duydukları konusundaki düşüncelerini belirleyip, bunların DKAB öğretim programı kazanımları ile uyumunu ortaya koymaktır. Belirlenen bu temel amaç çerçevesinde şu alt sorulara yanıt aranmıştır:

On birinci sınıf birinci ünite kazanımları, öğrencilerin dünya ve ahiret hayatı ilişkisi hakkındaki ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ilişkin düşüncelerini karşılama durumu nedir?

On birinci sınıf ikinci ünite kazanımları, öğrencilerin Hz. Muhammed'in şahsiyeti hakkındaki ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ilişkin düşüncelerini karşılama durumu nedir?

On birinci sınıf üçüncü ünite kazanımları, öğrencilerin Kuran-ı Kerim'de geçen bazı kavramlar (hidayet, ihsan, ihlas, takva, sırat-ı müstakim, cihat, salih amel) hakkındaki ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ilişkin düşüncelerini karşılama durumu nedir?

On birinci sınıf dördüncü ünite kazanımları, öğrencilerin inançla ilgili meseleler hakkındaki ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ilişkin düşüncelerini karşılama durumu nedir?

On birinci sınıf beşinci ünite kazanımları, öğrencilerin Yahudilik ve Hristiyanlık hakkındaki ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ilişkin düşüncelerini karşılama durumu nedir?

On birinci sınıf ünite kazanımları öğrencilerin beklenti durumunu karşılama oranı okullara göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Öğretim programı geliştirme çalışmalarının önemli bir aşaması da öğrenenlerin ilgi ve ihtiyaçlarının belirlenmesidir. Öğrenen merkezli bir öğretim anlayışında öğretim programının amaçlarının belirlenmesinden, öğretimin içeriğinin düzenlenmesine, eğitim durumlarının planlanmasından, sınama durumlarına kadar tüm sürecin merkezinde öğrenenin ilgi ve ihtiyaçları yer alır (Altaş, 2008, s. 103). Yapılan bir araştırmada, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin amaçlarının nasıl olması gerektiği öğrencilere sorulmuş ve cevaplardan biri de bu dersin amaçlarının öğrenci ilgi, ihtiyaç ve meraklarına yönelik olması gerektiği olmuştur (Çakmak, 2018, s. 44).

Eğitim alacak kişilerin ihtiyaçlarının bilinmesi öğretimin planlanması açısından önemli bir adımdır. İhtiyaçlar, eğitimin kime, nasıl, nerede ve ne zaman yapılacağı konusunda bilgi verir ve planlamada yol gösterir. İhtiyaç belirleme program geliştirme ve değerlendirme sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır ve süreklilik gösterir (Şahin, 2006, s. 8). Bu nedenle de öğrenenlerin ilgi ve ihtiyaçlarının belirlenmesi öğretim programı geliştirme çalışmalarının önemli bir aşaması olmuştur. Örneğin Stufflebeam'ın Bağlam, Girdi,-Süreç ve Ürün Modeli'nde bağlamın değerlendirilme aşamasında hedeflerin

belirlenmesinde etki eden değişkenler belirlenir ve bunlara göre hedefler tespit edilir. Hedefler belirlendikten sonra karşılanamayan ihtiyaçlar ve bunların karşılanamama nedenleri saptanır (Sönmez & Alacapınar, 2015, s. 87). Bloom'un Yetişek Değerlendirme ve Geliştirme Modeli'nde program değerlendirme süreci hedefleri, üniteleri, eğitim durumlarını ve sınav durumlarını kapsar. Bloom'a göre hedefler öğrenci ihtiyaçlarını, konu alanını, toplumsal gerçeği dikkate almalıdır ve davranışa dönüştürülebilir olmalıdır (Sönmez & Alacapınar, 2015, s. 80). Günümüzde Türkiye'de de kullanılan Taba-Tyler Değerlendirme ve Geliştirme Modeli'nde ilk olarak ihtiyaçlar belirlenir ve bu ihtiyaçlara göre genel hedefler saptanır (Sönmez & Alacapınar, 2015, s. 81). Demirel'in Analitik Program Değerlendirme Modeli programlarla ilgili olan dokümanlar üzerinde yapılan analiz çalışması ile programdan yaralanan paydaşların görüşleri olmak üzere iki temel boyuttan oluşmaktadır. Modelin ikinci boyutunda paydaş görüşlerinin alınmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilir ve burada öğrenci görüşlerine yer verilmesi önemli bir yer tutar (Demirel, 2015, s. 182, 183).

Bu araştırmanın şu katkıları sağlaması beklenmektedir:

1. Araştırma, DKAB dersi öğretmenlerine, öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarından hareketle ders planlamalarında yarar sağlayabilir.
2. Araştırma, DKAB dersi öğretim programı planlama ve değerlendirme çalışmalarında bulunanlara katkı sağlayabilir.
3. Araştırma, din eğitim bilimcilerine, ailelere ve konuya ilgi duyan herkese yarar sağlayabilir.

1.4.Sınırlılıklar

Bu araştırma,

1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) on birinci sınıf kazanımları,
2. Kayseri il merkezinde öğrenim görmekte olan ve araştırmamıza katılan öğrencilerin kendi ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine yönelik belirttikleri düşünceleri ile sınırlıdır.

1.5. Literatür Değerlendirmesi

Lise Öğrencilerinin DKAB Programı Hakkındaki Değerlendirmeleri ve DKAB Programının Öğrencilerin Problemleriyle Başa Çıkmadaki Rolü

Arslan tarafından yapılmış çalışmada, Sivas merkezindeki liselerde DKAB dersi alan öğrencilerin ders hakkındaki görüşleri ve dönemsel problemleriyle baş etmede DKAB programlarının rolünün bazı faktörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Araştırmada uygulanan ankette; DKAB dersinin öğrencilerin dönemsel sorunlarını aşmada ve dini yaşantılarının şekillenmesinde etkisi, öğrencilerin dersin uygulanışı ile ilgili düşünceleri, ders kazanımlarının gerçekleşme düzeyleri ile ilgili durumları betimleyen ölçeklere yer verilmiştir (Arslan, 2018).

Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğrenenlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Din Eğitimi ve Öğretimi

Kılavuz ve Yılmaz tarafından yapılan çalışmada, eğitim ve öğretim etkinliklerinin planlanmasında öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin tespit edilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Makalede bireylerin çocukluk, gençlik, ve yetişkinlik dönemleri ayrı ayrı incelenerek, bu dönemlerde bireylerin din eğitimi açısından ihtiyaçlarının neler olduğu ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda nasıl bir din hizmeti gerekli olduğu konuları ele alınmıştır (Kılavuz & Yılmaz, 2009).

İlköğretim Öğrencilerinin Din Öğretimi Sürecinde İlgi Duydukları Konular

Altaş tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim öğrencilerinin din öğretimi sürecinde ilgi duydukları konular araştırılmıştır. Yapılan anket çalışmasında öğrencilerden Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kapsamında ilgilendikleri konular, ilgisiz oldukları konular, programa alınmasını istedikleri konular ve dinle ilgili sıklıkla sormuş oldukları soruları, en önemli gördüklerinden başlayarak beşer madde halinde yazmaları istenmiştir. Öğrenciler tarafından vurgulanan konular öğretim programı ilgili kazanımlarla karşılaştırılmış ve buna göre öneriler geliştirilmiştir (Altaş, 2008).

Öğrencilerin Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri

Çakmak tarafından yapılan ‘Öğrencilerin Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri’ isimli çalışmada, öğrencilerin Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında yer alan konulara katılım düzeylerinin belirlenmesini

ve bu katılımların büyükten küçüğe doğru sıralanmasını amaçlamıştır. Lise DKAB müfredatında bulunan tüm konulara öğrencilerin katılım düzeyi araştırılmış ve genel olarak öğrencilerin ünite ve ünite açılımlarına katılımları yüksek bulunmuştur. Bu makale ilgili kazanımlar konusunda öğrencilerin katılım düzeyleri hakkında bilgi vermesi yönünden çalışmamız için önemli görülmüştür (Çakmak, 2018).

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) on birinci sınıf kazanımlarının, öğrencilerin kendi ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ilişkin düşüncelerini karşılama durumunu ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada tarama modeli esas alınmıştır. Tarama modeli, geçmişte olmuş veya halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2014, s. 77-79).

Bu çalışma anlama, doğrulama genişliği ve derinliği sağlanması amacıyla nitel ve nicel araştırma bileşenlerinin bütünleştirildiği karma bir araştırmadır (Creswell & Clark, 2020, s. 4). Karma bir araştırmada hem nicel hem de nitel veriler ikna edici ve titiz bir şekilde toplanır ve analiz edilir. Aynı anda iki veri türü biri diğerinin içine yerleştirilerek veya biri diğerinin üzerine inşa edilerek harmanlanır. Araştırma vurgusuna göre verilerden birine veya ikisine birden öncelik verilir. Araştırma prosedürleri; felsefi dünya görüşleri ve kuramsal bakış açıları kapsamında çerçeve içine alınır. Bu prosedürler araştırma çalışma planını yönlendiren özel bir desen ile birleştirilir. (Creswell & Clark, 2020, s. 6).

Karma yöntem kullanılan araştırmalar, farklı metot, metodoloji ve paradigmalar kullanabilme imkanı vermesinden dolayı son yıllarda farklı ülke ve disiplinlerde oldukça yaygınlaşmıştır (Toraman, 2021, s. 1). Nicel ve nitel verilerin her birinin güçlü yönlerinden yararlanabilmek ve birinin zayıf yönünü diğeri ile telafi edebilmek amacı ile karma araştırma tercih edilmiştir. Nicel bir araştırmada katılımcıların görüşleri, kişisel yanılıkları ve yorumları doğrudan ortaya konulamamaktadır. Öte yandan, nitel bir araştırmada katılımcı sayısının az olmasından ve araştırmacının kişisel yorumlarından kaynaklanabilen yanılıktan dolayı araştırma bulguları geniş bir gruba genellenememektedir. Karma araştırma ile bu zayıflıklar telafi edilebilmektedir (Creswell

& Clark, 2020, s. 14). Nicel araştırmalarda daha geniş bir kitleye ulaşılabilirken, nitel araştırmalarda daha az sayıdaki katılımcının derinlikli görüşlerine yer verilebilmektedir. Araştırmamızda nicel veriler ile konuya ilişkin genel düşünceler ortaya çıkarılmaya çalışılmış, nitel veriler ile de bu düşüncelerin daha derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Böylece araştırma desenimize bağlı olarak nicel sonuçların ne anlama geldiğini nitel sonuçlar ile detaylandırılmaya çalışılmıştır (Creswell & Clark, 2020, s. 9, 10).

Karma yöntem desenlerinden en bilinenleri yakınsayan paralel desen, açımlayıcı sıralı desen ve keşfedici sıralı desendir (Creswell, 2014, s. 14 - 16). Araştırmamızda karma araştırma desenlerinden ‘yakınsayan paralel deseni’ tercih ettik. Bu desende nicel ve nitel veriler birbirinden ayrı ayrı toplanır ve analiz edilir. Verilerin sonuçları, yorumlama esnasında harmanlanır. Bu desenin seçilmesinin amacı nicel ve nitel sonuçları birbirini tamamlayıcı şekilde sentezlemektir (Creswell & Clark, 2020, s. 85).

Çalışma kapsamında öncelikle çalışmanın teorik kısmına yer verilmiştir. Daha sonra uygulama aşamasına geçilmiş ve ilgili veriler toplanmıştır. Veri kaynakları olarak ön hazırlık sürecinde; evrimii veri tabanları taranmış, konu ile ilgili yazılmış kitaplar, bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleler, doktora ve yüksek lisans tezleri incelenmiştir. Araştırmanın ilk bölümlerinde kuramsal ereve çizilerek konuya ilişkin ayrıntılı açıklamalara yer verilmiş, konu ile ilgili literatür değerlendirilmiştir. Uygulama bölümünde ise öncelikle anket ve görüşmeler sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiş ortaya çıkan bulgular yorumlanmıştır. Sonrasında araştırma sonuç ve öneriler kısmıyla son bulmuştur.

1.1. Evren ve rneklem

Araştırmanın her biri hakkında açıklama yapabilmeyi hedeflediği kümeye evren denilmektedir. Evren araştırma başlığının tarif ettiği ve araştırma sonuçlarının kendisi için genellendiği kitledir (Sayım, 2019, s. 91). Araştırmanın evrenini ülkemizde 2018 yılı ve sonrasında on birinci sınıfı okumuş veya okumakta olan, DKAB dersini almış öğrenciler oluştırmaktadır. On ikinci sınıf öğrencileri ve mezun bireyler, konu alanımıza dâhil olan kazanımların tamamını almış olmalarından dolayı araştırma evrenimize dahil edilmiştir. Veri toplama işlemleri 2021-2022 eğitim ğretim yılı Nisan ve Mayıs

aylarında gerçekleştirildiği için kazanımların hemen hemen tamamını görmüş olan on birinci sınıf öğrencileri de örneklem grubumuza dahil edilmiştir.

Çalışmamızda tüm evrene ulaşılması zor olduğu için örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İçinden seçildiği evreni temsil eden gruba örneklem denir. Örneklem araştırmanın fiili kapsamını gösterir ve evrene nispeten daha küçük bir topluluktur (Sayım, 2019, s. 91). Çok sayıda olay, olgu ya da bereyi içeren evren, belirli yöntemlerle daha küçük ve üzerinde çalışılabilir bir örnekleme indirgenir (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 113).

Çalışmamızda örneklem olarak Kayseri il merkezinde yer alan öğrenciler seçilmiştir. Nicel verilerin toplanmasında olasılık temelli örnekleme yöntemlerinden seçkisiz örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Seçkisiz örnekleme yöntemi evrendeki her bir varlığın, örnekleme dâhil olma konusunda eşit ihtimale sahip olduğu örneklem seçim yöntemidir.

Araştırmamızda evrene dahil olan ve ulaşılabilen bireylere anket formu gönderilmiştir veya bizzat katılımcılarla görüşülerek anket çalışması uygulanmıştır. Sonuç 54'ü Sümer Fen Lisesi'nde, 47'si Sema Yazar Anadolu Lisesi'nde, 79'u Kocasinan Ahmet Eren Anadolu Lisesi'nde, 72'si Kocasinan 75.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi'nde, 42'si de Melikgazi Necdet Taş Anadolu Lisesi'nde öğrenim görmekte olan 294 katılımcı anket formuna yanıt vermiştir.

Nitel verilerin toplanmasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden, kolay ulaşılabilir durum örnekleme tercih edilmiştir. Bu örnekleme yönteminin tercih edilme nedeni araştırmacının Kayseri'de yaşamasıdır. Amaçlı örnekleme yöntemleri, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların, derinlemesine çalışılması fırsatı vermektedir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme de nispeten daha az maliyetlidir ve tanıdık bir örneklem üzerinde çalışma imkânı sağladığı için kolay ulaşılabilir bir özellik gösterir (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 113-125).

Nitel araştırmada örneklem büyüklüğü; araştırmanın odağına, veri miktarına ve kuramsal örnekleme ilkelerine göre belirlenir. Kuramsal örnekleme, araştırma sorularına alınan yanıtların birbirini tekrarlamaya başladığı doyum noktasına kadar devam edilmesini ifade eder. (Yıldırım & Şimşek, 2018, s.124). Araştırmamızda evrene dahil

olan ve araştırma konumuzla ilgilenen gönüllü 13 bireyle görüşme yapılmıştır. Mülakata katılan öğrenci profili genel olarak şöyledir:

Tablo 1.1: Mülakata Katılan Öğrenci Listesi

Öğrenci	Sınıf Seviyesi	Okul Türü	
Ö1	12. Sınıf	Kocasinan 75.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi	Erkek
Ö2	12. Sınıf	Kocasinan 75.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi	Kız
Ö3	12. Sınıf	Kocasinan 75.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi	Kız
Ö4	12. Sınıf	Kocasinan 75.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi	Erkek
Ö5	12. Sınıf	Kocasinan 75.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi	Erkek
Ö6	12. Sınıf	Kocasinan 75.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi	Erkek
Ö7	12. Sınıf	Kocasinan 75.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi	Kız
Ö8	11. Sınıf	Sümer Fen Lisesi	Kız
Ö9	12. Sınıf	Kocasinan 75.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi	Kız
Ö10	11. Sınıf	Sümer Fen Lisesi	Kız
Ö11	11. Sınıf	Sümer Fen Lisesi	Kız
Ö12	Mezun	Üniversite	Erkek
Ö13	Mezun	Üniversite	Erkek

1.2. Veri Toplama Araçlarının Oluşturulması

Öğrencilerin kendi öğrenmelerine dair düşüncelerinin araştırıldığı bu çalışmada, veri toplama araçları anket ve mülakat kullanılmıştır.

Anket değişkenleri belirlenirken Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) on birinci sınıf kazanımları temel alınmıştır. Her bir kazanım için öğrencinin öğrenme isteğine ve konuyu DKAB dersinde öğrenme durumuna dair düşüncelerini irdeleyen 28 maddeli anket formu oluşturulmuştur. Oluşturulan anket formu beş uzmana gönderilerek değerlendirmeleri alınmıştır. Uzman değerlendirmeleri doğrultusunda bazı soru maddesi uzunlukları kısaltılmıştır. Bunun ardından anket formu 48 öğrenciye gönderilerek pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonunda öğrencilerden cevaplama süresi ve soruların anlaşılabilirliği konularında fikir bildirmeleri istenmiştir. Öğrenciler tarafından anlaşılamayan soru görülmemiştir ve cevaplama süresi ortalama dört ile beş dakika arasında bildirilmiştir. Ardından hazırlanan anket formunun güvenilirliğinin bir göstergesi olarak Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Alpha güvenirlik katsayısı 0,946 olarak bulunmuştur. Buna göre anket formunun yüksek derecede güvenilir olduğu yorumu yapılabilir.

Mülakat soruları da anket maddeleri paralelinde oluşturulmuştur. Anket sorularına daha detaylı cevap alabilme amacıyla hazırlanan sorularda öncelikle beş uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda uzun ve zor anlaşılır bulunan mülakat soruları daha anlaşılır olarak düzenlenmiştir. Bunun ardından dört öğrenciyle de deneme görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmeler öncesinde öğrencilere deneme görüşmesinin mülakat sorularını test etme amacıyla yapıldığı açıklanmıştır. Deneme görüşmeleri ortalama yirmi ile otuz dakika arasında zaman almıştır. Öğrencilerden görüşme sonucunda soru maddesi uzunluğu, soruların anlaşılabilirliği ve mülakat süresinin uzunluğu konularında fikir bildirmeleri istenmiştir. Öğrenciler anlayamadıkları sorunun bulunmadığını ve görüşme süresinin de kendileri için uygun olduğunu düşündüklerini söylemişlerdir.

1.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada nicel veriler kişisel görüşme ve online anket yöntemleriyle toplanmıştır. Online yöntemle oluşturulan anket formunda yer alan sorular Google Documents yardımıyla hazırlanmış ve Google Drive uygulamasına yüklenerek anket linki e-posta ve sosyal medya uygulamaları (Facebook, Messenger, Whatsapp vb.) yoluyla ilgili kişilerle paylaşılmıştır. Kişisel görüşme yönteminde de araştırmacı okullara giderek sınıflarda anket uygulamasını gerçekleştirmiştir. Anket uygulamasında öğrencilere öncelikle cevaplayıcı kimliklerinin kesinlikle gizli tutulacağı açıklanmış, anketin herhangi bir yerinde isim bilgisinin istenmediği özellikle vurgulanmıştır. Online olarak gönderilen anketlerde de katılımcılara cevap gönderenin kimlik, telefon numarası, mail adresi gibi bilgilerinin kesinlikle karşı tarafa yansımadağı belirtilmiştir. Böylelikle önemli olanın konu hakkındaki fikirleri olduğu belirtilerek görüşlerini rahatlıkla açıklayabilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Anket sonucunda elde edilen veriler SPSS programı ile çeşitli analizlere tabi tutulmuştur.

Nitel verilerin toplanmasında görüşme tekniği tercih edilmiştir. Görüşme, önceden belirlenmiş bir amaç için, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayanan bir iletişim sürecidir. Görüşme, bireylerin duyguları, düşünceleri, inançları, tutumları, şikayetleri ve tecrübeleri gibi konularda geniş ve derinlikli bilgilere ulaşma imkânı sağlamasından dolayı sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama tekniklerinden biridir. (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 119).

Çalışmamızda nitel verilerin toplanmasında görüşme türlerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu tekniği tercih edilmiştir. Bu teknikte görüşmeci önceden hazırladığı konu ya da sorulara sağıdık kalır, ancak daha ayrıntılı yanıtlar alabilmek için ek sorular geliştirebilir (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 131, 132).

Görüşmeler çevrimiçi programlar (zoom, jitsi, facebook Messenger ...vb) aracılığı ile yapılmıştır. Görüşme öncesinde öğrencilere görüşmenin kaydedileceği bilgisi verilmiştir. Kayıtların üçüncü kişilerle kesinlikle paylaşılmayacağı, görüşme kayıtlarının yorumlanması esnasında isim bilgisi paylaşılmayacağı veya kimliklerini belli edecek herhangi bir bilgi paylaşımı yapılmayacağı açıklanmıştır. Öğrencilere çalışmanın amacı kısaca açıklandıktan sonra görüşme kaydı başlamadan önce söylemek istedikleri bir şeyin olup olmadığı sorulmuştur. Öğrenciler kayıt başlangıcı için hazır olduklarını belirttiklerinde görüşme kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Bu süre içerisinde kayıt istedikleri zaman durdurabilecekleri söylenerek, fikirlerini en rahat şekilde paylaşmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmelerin deşifre edilmesinin ardından deşifreler öğrencilerle paylaşılmış ve istedikleri ekleme ya da çıkarmaları yapabilecekleri bildirilmiştir. Değişiklik yapmak isteyen öğrenci olmamıştır. Nitel veri bulguları, nicel veri bulgularının yorumlanmasında kullanılmıştır.

1.4. Verilerin Çözümlemesi ve Değerlendirilmesi

Örnekleme yer alan öğrencilerin ankette yer alan her bir madde hakkındaki görüşlerine ilişkin niceliksel verilerin çözümlemesinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Burada öğrencilerin her bir kazanıma dair düşünceleri tek tek ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu işlemler için yüzde ve frekanslar hesaplanmıştır.

Ankette öğrencilerin kazanımları öğrenme istekleri ve derste öğrenme durumlarına ilişkin fikirleri sorulmuştur. Kazanımı öğrenme isteği ve öğrenimini yeterli bulma konularında kararsız kalanların, bu kazanıma karşı negatif bir düşünceye sahip olmadıkları ancak işlenen derste de pozitif bir bakışın sağlanamadığı söylenebilir. Buna göre derste ki din öğretimi sürecinin bazı öğrencilerin isteklerini karşılayacak durumda olmadığına dair bir izlenim edinilmektedir. Bu nedenle analizlerimizde kararsız kalan öğrencileri ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını verenlere eklemeyi tercih ettik.

Mülakat yoluyla elde edilen nitel verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tercih edilmiştir. Bu yaklaşıma göre veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 239-240). Araştırmamızda veriler, araştırma soruları dikkate alınarak sunulmuştur. Bireylerin görüşlerinin çarpıcı bir şekilde yansıtılması amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Elde edilen veriler, öncelikle sistematik bir şekilde betimlenmiş, ardından da bu betimlemeler açıklanıp yorumlanmıştır. Mülakatlarda cümle akışlarının sağlanabilmesi için öğrenciler tarafından kullanılan ‘hani, şey’ gibi kelimelerden bazıları çıkarılmıştır. Ayrıca sorunlu cümleler anlam bütünlüğünün sağlanabilmesi açısından düzeltilmiştir. Bazı sorularda cevabın genişletilebilmesi için katılımcılara ek sorular yöneltilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

2.1. ‘Dünya ve Ahiret’ Ünitesinin Kazanımlarının, Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri ile Uyumu

On birinci sınıf birinci ünite ‘Dünya ve Ahiret’ ünitesidir. Bu ünitenin ilk iki kazanımı ‘hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder ve dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurar.’ kazanımlarıdır. Bu kazanımlara ulaşmak için ‘varoluşun ve hayatın anlamı’ konu başlığına yer verilmektedir. Bu konu işlenirken Kuran-ı Kerim’den dünya hayatının amacıyla ilgili örnekler verilmesine özen gösterilir (MEB, 2018, s. 25).

Din insanın hayatına anlam kazandıran en önemli olgudur. Aynı zamanda da din insanın tüm yönelimlerinin merkezini oluşturur. Yapılan bir araştırmada dini tutum ile hayatta anlam bulma arasında pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre bireyin hayatını anlamlı bulma düzeyi, onun dini unsurları hayatına ne derece kattığı ile paralellik gösterir. Dinin yaşama anlam katan unsurlarından bir tanesi de ahirete imandır (Karslı, 2020, s. 191).

Ahirete iman insan hayatına kattığı birçok faydadan bahsedebilir. İnsanoğlu fitri olarak ölümsüzlüğü ister. Ahirete iman insanı ölümle yok olma hissinden kurtarır. Böylelikle birey için ölüm korkunç bir olgu olmaktan çıkar. Onun için artık ölüm onu sevdiklerine kavuşturan ve dünyadaki adaletsizliklerden kurtaran bir unsur haline gelir. Ahirete iman insanı içine düştüğü olumsuzluklardan kurtarır. Böylece de insanı, başına gelen haksızlık, musibet gibi olaylarda ilahi adaletin sağlanacağı duygusu daha güçlü kılar. Ahirete iman hayata amaç ve anlam katar. İnsanı bu dünyanın maddi tarafından kurtararak, ona ahiretin ulvi değerlerini katar. Bunların yanında ahirete iman bireyin hayatına huzur, güven, disiplin sağlar ve bireyin ahlakını salt dünyevi olmaktan kurtarır (Karslı, 2020, s. 196; Yeşilyurt & Taşdelen, 2012, s. 67). Ahirete iman bireyin hayatına

başta anlam olmak üzere tüm bu unsurları katabilmesi için, onun dünya hayatı ile ahiret hayatını doğru bir şekilde ilişkilendirebilmesi gereklidir.

‘Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder.’ kazanımı duyuşsal taksonominin alma basamağındadır. Burada öğrenciden beklenen hayatın anlamı konusunda ahiret inancının yerinin farkında olması, bu konuya dikkat etmesidir. İkinci kazanımımız olan ‘dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurar.’ Bloom Taksonomisi’ne göre analiz basamağındadır. Burada öğrenciden beklenen dünya ve ahiret hayatının ilişkisini belirlemesidir. Bu iki kazanım gerçekleştiğinde öğrenci hayatın anlamı konusunda ahiret inancının yerinin farkında olacaktır ve her iki yaşamın da birbiri ile olan ilişkisini tartışabilecektir. Öğrencilerin dünya ve ahiret dengesini kurabilmeleri için bu kazanımların gerçekleşmesi önemlidir.

‘Ahiret hayatının aşamalarını ayet ve hadislerle temellendirir.’ bu ünitenin üçüncü kazanımıdır. Bu kazanıma ulaşmak için ünite ‘ahiret âlemi’ konu başlığına yer verilmiştir. Bu konu işlenirken ölüm, kabir, berzah âlemi, kıyamet, ba’s, haşır, hesap, cennet ve cehennem kavramlarına yer verilir. Kıyamet ve yeniden diriliş gibi konular akli ve naklî deliller ışığında ele alınır (MEB, 2018, s. 25).

Bireyin gelişim basamağı dikkate alınmayan bir din eğitiminden olumsuz sonuçlar alınabilir. Çünkü öğretimde içeriğin yanında bireyin sosyal, duygusal, zihinsel vb. gelişimine de dikkat edilmesi gereklidir. Kıyamet ve ahiret hayatına ait bilgilerin, bireyin algılama kapasitesi dikkate alınmadan verilmesi durumunda onun olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilir. Bu konular işlenirken hem bireyin gelişim dönemi özellikleri göz önüne alınmalı hem de verilen bilgilerin doğru kaynaklara dayandığından emin olunmalıdır. Öğrencilerin kıyamet ve ahiret hayatının aşamaları konularını öğrenmeleri ile ilgili tutum ve düşüncelerini araştıran bir çalışmada, kıyamet ve ahiret hayatının öğretimi konusunda tespit edilen problemlerden biri de bu konudaki bilgilerin ayet ve hadislerle dayanmamasıdır (Taştekin, 1998, s. 113). Öğrencilerin bu konuları DKAB dersinde doğru kaynaklardan öğrenmeleri oldukça önemlidir.

‘Ahiret hayatının aşamalarını ayet ve hadislerle temellendirir.’ kazanımı Bloom Taksonomisi’ne göre kavrama basamağındadır. Kazanımın gerçekleşmesi durumunda öğrenciden beklenen, ahiret hayatının aşamalarını kendi cümleleri ile özet olarak

açıklayabilmesidir. Öğrencilerin ahiret hayatının aşamalarını ayetlere dayalı olarak öğrenebilmeleri için bu kazanımın gerçekleşmesi önemlidir.

‘Cenaze uğurlama ile ilgili dinî uygulamaları örneklerle açıklar.’ kazanımı birinci ünitenin dördüncü kazanımıdır. Bu kazanıma ulaşmak için ünite ‘ahirete uğurlama’ konu başlığına yer verilmiştir. Bu kazanım işlenirken cenaze namazına katılmanın ve taziye de bulunmanın, dinî ve insani bir görev olduğuna değinilir. Kültürümüzde cenaze uğurlama ile ilgili gelenekler tanıtılır; ayrıca Alevi-Bektaşilikte yer alan “Hakk’a Uğurlama Erkânı” gibi cenaze uğurlama geleneklerine de değinilir (MEB, 2018, s. 25).

Bireyin zihinsel gelişim sürecine ve öğrenmelerine paralel olarak çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde ölüme bakışı farklılık göstermektedir. Yakınlarını kaybeden veya hastalık yaşayan birine gelişim dönemi özellikleri bilinerek yaklaşırsa, bireyin ölüm algısı olumlu etkilenecektir (Sezer & Saya, 2009, s. 158). Ergenler üzerine yapılan bir çalışmada, gerçekleştirilen ölüm eğitiminden sonra genç bireylerin ölüm kaygısında anlamlı bir düşüş gözlenmiştir (Rosental 1980; Aktaran: Sezer & Saya, 2009, s. 160). Bireyin hem kendi ölümüne hem de yakınlarının ölümüne doğru bir bakış açısıyla yaklaşabilmesi için ölüm ve sonrası konularda doğru bilgiler edinmesi önemlidir.

‘Cenaze uğurlama ile ilgili dinî uygulamaları örneklerle açıklar.’ kazanımı Bloom Taksonomisi’ne göre kavrama basamağındadır. Kazanımın gerçekleşmesi durumunda öğrencinin cenaze uğurlama uygulamalarını örneklerle açıklayabilmesi gereklidir. Öğrencinin cenaze uğurlamada yapılanları doğru bilgilere dayanarak kendi mantığı çerçevesinde açıklayabilmesi ölüme yaklaşımını da etkileyecektir. Artık kendi ölümü veya yakınlarının ölümü onun için psikolojik bir yıkım olmaktan çıkacaktır. Bu nedenle öğrencilerin hem ölüme bakışlarında psikolojik bir sağlamlık edinebilmesi hem de yakının ölümü durumunda gereken uygulamaları bilmesi açısından bu kazanımın gerçekleşmesi önemlidir.

Öğrencilerin bu ünite kazanımlarına ait düşüncelerine ulaşmak için onların bu kazanımları öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri sorulmuştur.

2.1.1. ‘Hayatı Anlamlandırmada Ahiret İnancının Önemi Fark Eder.’

Kazanımı

‘Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder.’ kazanımına dair öğrencilerin öğrenme istekleri ‘[‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların cevaplarını öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.1: ‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların cevaplarını öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	0,7
Evet	119	40,5
Hayır	25	8,5
Kararsızım	21	7,1
Kesinlikle evet	112	38,1
Kesinlikle hayır	15	5,1

Tabloda görüldüğü gibi ‘[‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların cevaplarını öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrenci oranı %78,6’dır. Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu durum kazanımın gerçekleştirilebilmesi açısından olumludur. Daha önce yapılan farklı araştırmalarda da bizim verilerimize benzer veriler ortaya konulmuştur. Altaş’ın yapmış olduğu bir çalışmada ahiret ve ölümden sonraki hayat öğrencilerin programda ilgi duydukları konular arasında dördüncü sırada gelmektedir (Altaş, 2004, s. 130). Çakmak’ın çalışmasında da ‘hayat amaçsız değildir’ konusuna öğrenciler yüksek ilgi göstermişlerdir (Çakmak, 2018, s. 40). Gençlerin hayatın anlamını düşünmeleri, bunun ahiretle ilgisini öğrenmek istemeleri olumlu bir durumdur. Ergenlikteki gelişim özelliklerinden biri de hayatın anlamı konusunda tatmin edici cevaplar aramadır (Hökelekli, 2018, s. 266). Gelişim özelliği bakımında zaten bir anlam arayışı içinde bulunan gencin doğru yönlendirilmesi, hayatı doğru anlamlandırması için oldukça önemlidir. Bu konuda gençlerin hayatı anlamlandırmada ahiret inancının yerini öğrenmek istemeleri olumlu bir durumdur. Bu öğrenme isteği DKAB derslerinde doğru bilgi kaynakları ile doyurulmalıdır.

Aynı maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını veren öğrenci oranı da %13,6’dır. Bu konuda olumsuz yanıt verenlere kararsız (%7,1) kalanları da eklediğimizde bu oran %20,7 olmaktadır.

Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenme isteği konusunda olumlu yanıt vermiş olsalar da azımsanamayacak bir oranda ‘hayır, kesinlikle hayır ve kararsızım’ yanıtı verilmiştir. Bu durum bazı öğrencilerin ahiret inancı konusunda bilgilenmeyi bir ihtiyaç olarak görmediklerini düşündürebilir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi dersin hedeflediği yaş grubu, gelişim özellikleri dolayısı ile hayatın anlamını sorgulama dönemindedir (Hökelekli, 2018, s. 268). Buna göre öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenmek istememelerinin hayatın anlamı ile ahiret inancı arasında bir ilişki kuramamış olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Bunun için de ders sürecinde bu ilişkinin kurulup kurulamadığı araştırılmalıdır. Öğrencilerin derslerde neleri eksik gördükleri aşağıda mülakatlardan anlaşılmaya çalışılacaktır.

‘Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemi fark eder.’ kazanımını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri de ‘[DKAB dersindeki konular ‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların yanıtlanmasında ahiret inancının önemini fark etmeme katkı sağladı.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.2: ‘DKAB dersindeki konular ‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların yanıtlanmasında ahiret inancının önemini fark etmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	95	32,3
Hayır	47	16,0
Kararsızım	57	19,4
Kesinlikle evet	61	20,7
Kesinlikle hayır	32	10,9
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[DKAB dersindeki konular ‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların

yanıtlanmasında ahiret inancının önemini fark etmeme katkı sağladı.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını verenlerin oranı %53’tür. Öğrencilerin çoğunluğunun derste kazanımı öğrendiklerini düşünmeleri olumlu bir durumdur. Ancak kazanımı öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranı, bu kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci oranından yaklaşık %25 oranında yüksektir. Bu durumda derste uygulamarın bazı öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına yeteri kadar hitap etmediği söylenebilir.

Kıyamet ve ahiretle ilgili kavramların öğretimindeki problemlerin araştırıldığı bir çalışmada, ulaşılan problemlerden biri de öğrencilerin bilgilerinin ayet ve sahih hadislerle dayanmıyor olması olarak belirtilmiştir (Taştekin, 1998, s. 113). Öğrencilerin yöneleceği farklı kaynaklardan da her zaman doğru bilgilere ulaşmaları mümkün olamamaktadır. Bu nedenle öğrencilerden bazılarının kazanımı derste öğrenmek istedikleri halde öğrenemediklerini belirtmeleri ilgilerinin farklı kaynaklara yöneleceğini gösterebilir. Öğrencileri yanlış bilgilerden korumak için kazanımın derste öğrenilmesi oldukça önemlidir.

Aynı maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını verenlerin oranı da % 26,9’dur. Bu konuda olumsuz yanıt verenlere kararsız (%19,4) kalanları da eklediğimizde bu oran %46,3 olmaktadır. Kazanımı derste öğrenemediğini belirten öğrenci oranı, kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci oranından bariz miktarda yüksektir. Bu durumda bazı öğrencilerin kazanımı öğrenme isteği olduğu halde ders uygulamalarının onların ilgi ve ihtiyaçlarına hitap edemediğini düşünebiliriz. DKAB dersinin amaçlarından biri de öğrenciye hayatın anlamını araştırmayı öğretmektir (Tosun, 2010, s. 96). Bu kazanımın hedefi de öğrencinin hayatın anlamını araştırırken ahiret inancının önemini fark etmesidir. Buna göre ders uygulamalarında hayatın anlamı ile ahirete iman konusu ilişkilendirilmelidir. Bunun da sadece teorik bir öğretimle sağlanması oldukça zordur. Derslerde öğrencilerin bu ilişkiyi içselleştirerek öğrenebilecekleri etkinlikler uygulanmalıdır (Önder, 2015, s. 513). Gelişim özelliği yönünden hayatın anlamını araştıran bazı öğrencilerin kazanımı öğrenemediklerini ifade etme nedenlerinin, bu ilişkinin derste kurulamamasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Nitekim yapılan mülakatlarda öğrencilerin tamamı kazanımı öğrenmek istediklerini belirttikleri halde birçoğu DKAB dersinde bu konuda bazı noktaların eksik bırakıldığını belirtmişlerdir. Söz konusu görüşlerden bazıları şöyledir:

Din dersinde de bu konuları beklentilerim fazla karşılanmadı. Geçen sene malum olaylardan (salgından dolayı). O yüzden konu eksikliğim var. (Ö1, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Din Kültürü kitaplarında rahatsız olduğum bir durum olarak sadece çoğunlukla İslam'ın var olmasından dolayı hem oldu yani mantiken cevabını verdi ama birazcık taraflı verdiğine inanıyorum. (Ö4, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Görüldüğü gibi mülakata katılan öğrencilerden bir kısmı salgın döneminde yaşananların bazı konularda öğrenme eksikliğine yol açtığını belirtmişlerdir. Aynı zamanda dersin sadece İslami bir bakışla öğretilmesinin de öğrenmelerinde eksikliğe yol açtığı görüşü dile getirilmiştir. DKAB dersi öğretim programı uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar kısmında; 'gerek farklı din ve inançların öğretiminde gerekse İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumların öğretiminde olgusal bir yaklaşım benimsenir; bu bağlamda dinler, inançlar ve İslam düşüncesinde yer alan yorumlar kendi metinleri, kaynakları ve kabulleri esas alınarak öğretime konu edilir.' açıklamasına yer verilmiştir (MEB, 2018, s. 9). Bu durumda öğrencilerin DKAB dersinde farklı felsefi yaklaşım ve inançlar konusunda gördükleri eksikliklerin öğretim programından değil öğretmen uygulamalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Bunların yanında öğretmen unsurunu da öğrenme eksikliklerine bir sebep olarak belirten öğrenciler olmuştur. Bunlardan birkaçı şöyledir:

O biraz da bizle iletişime geçen öğretmene bağlı. Çünkü öğretmenin de çocuklara karşı davranışı önemli. Yani çocuklar soru sorunca öğretmene ters giden bir şey olunca o da parlayabiliyor, çocuğa ters tepiyor vs. biraz daha öğretmene bağlı ama verilen konular yeterli bence. (Ö5, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Din kültürü dersinden daha böyle klasikleşmiş cevaplar değil de bizim yorumumuza açık cevaplar beklerdim. Böyle nasıl ifade edeyim, daha çok yorum üstüne, yorumları üst üste katarak karşılıklı etkileşim şeklinde olsun diyebilirdim. Yani böyle ahiret inancı bize işte, onları kabul ediyorum, reddetmiyorum ama işte ahiret inancı, cennet veya cehennem olduğu için biz bu dünyada böyle yapmalıyız vs. vs. üstüne daha çok yorum yapmalıyız bence. Mesela ahiret inancına inanmayan arkadaşlarımız vs. var, onlar için de böyle mantıklı cevaplar, karşılıklı etkileşim şeklinde olabilir. (Ö8, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Din kültürü bu anlamda kaynakta bize çok fazla yardımcı olmuyordu. Bence bizi çok fazla eksik bıraktı, çünkü her zaman şöyleydi hani bir şey hakkında konuşacağız, zaten hocalar da sadece okuyup geçtiği için ve bizim düşüncelerimize çok fazla önem verilmediğini düşünüyordum ben, hala böyle düşünüyorum. (Ö9, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Din kültüründe mesela ahiret inancına daha çok biz kavramlar üzerinden gidiyoruz ama bence bu cevaplamak istediğimiz soruları bulmamız daha mantıklı olur. (Ö10, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Şöyle Din Kültürü Dersi verebilir aslında ama işlenen müfredat ve bize anlatılan şeyler belki daha derin bir sohbet ortamı olsa ve soru cevap şeklinde olabilir, belki yanıt bulunabilir. Hani öğretmenin bilgisi ile de doğru orantılı olan bir şey. (Ö11, on birinci sınıf, fen lisesi, kız).

Şöyle söyleyeyim bence öğretmene çok bağlı. Hani müfredat açısından düşünmek yanlış çünkü her öğretmen farklı şekilde anlatıyor ve her öğretmen kendine has bir yol izliyor. Mesela bazı öğretmenler ezbere dayalı, düşünmeye, sorgulamaya yöneltmezken, bazıları sorgulayacaksın, bazı şeyleri mantığına yatırmak için sorgulaman gerekiyor. Öğrenciyi düşünmeye sevk etmeleri çok iyi oluyor. Ama işte Din Kültürü dersinde bu kişiye bağlı değişiyor, müfredata bağlı olduğunu düşünmüyorum. (Ö13, mezun, üniversite, erkek)

Görüldüğü gibi öğrencilerin birçoğu derste ki öğrenme eksikliklerini öğretmene bağlı olarak açıklamışlardır. Burada konuların üstünkörü geçilmesine, öğretmenin öğrenci sorularına verebileceği olumsuz tepkilere, öğrenci yorumlarına ve sorularına yer verilmemesine ve derste tartışma ortamı oluşturulmamasına değinmişlerdir. Öğretmenlerin öğrencilere yönelik olumlu tutumları, öğrencilerin dersi ve dini sevmelerini sağlayabilmektedir (Yeşilbaş, 2006, s. 143). Bunun tersi de düşünülebilir; öğretmenlerin olumsuz tutumları öğrencilerin dinden uzaklaşmalarına neden olabilir. Bu nedenle özellikle de dini sorgulama döneminde olan öğrencilerin sorularına, öğretmenin olumlu yaklaşması oldukça önemlidir. Ayrıca derslerde öğrenci sorularına yer verilmesi, bu soruların tartışılması etkili ve kalıcı öğrenmeyi de destekleyecektir (Akyürek, 2015, s. 129). Öğretmenlerin öğrenci soru ve yorumlarına yer vermemeleri öğrenilenlerin kalıcı olmasını olumsuz yönde etkilemiş olabilir. Öğretmenlerin benimsedikleri öğretim

yaklaşımı, izledikleri yöntem ve teknikler de öğrencilerin derse aktif katılımını desteklememiş olabilir. Çeşitli çalışmalarda öğretmenlerin derslerinde tartışma yöntemini kullandıklarını belirttikleri ortaya konulmuştur. Ancak aynı çalışmalarda öğretmenlerin bu yöntemi ilke ve kurallarına uygun bir şekilde uygulayamadıkları belirtilmiştir (Altıntaş, 2014; Cingöz & Akyürek, 2020, s. 274). Buna göre öğretmenlerin derste öğrencileri aktif kılacak adımlar uygulamamalarının öğrencilerin kazanımı öğrenemediklerini düşünmelerine sebep olduğu söylenebilir.

Çalışmamıza katılan öğrencilerin ifadeleri göstermektedir ki; kazanım öğrencilerin çoğunluğu tarafından öğrenilmek istenmektedir. Yine öğrencilerin çoğunluğu kazanımı DKAB dersinde öğrendiklerini düşünmektedirler. Ancak öğrencilerin azımsanmayacak bir kısmı da kazanımı öğrenmek istemediğini ve DKAB dersinde öğrenemediğini ifade etmişlerdir. Mülakata katılan öğrencilerden kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci olmamıştır. Ancak kazanımı derste öğrenemediğini belirten öğrenciler görülmüştür. Bu öğrenciler genellikle dersin uygulama kısmında çeşitli problemleri ifade etmişlerdir.

Öğrenciler salgın döneminde yapılan uzaktan eğitimin olumsuz etkisine, DKAB öğretmenlerinin ders işleyiş yöntemlerine ve din eğitimi anlayışlarına vurgu yapmışlardır. Daha önce yapılan bazı araştırma sonuçları da öğrencilerin bu görüşlerini destekler niteliktedir. Yapılan çalışmalar bize DKAB dersi öğretmenlerinin, öğrenci grubunun özelliğine en uygun olan yöntemleri seçip belirleme konusunda eksikleri olduğunu (Işıkdogan, 2006, s. 115) ve öğretimde genellikle geleneksel disiplin anlayışının etkisinde kalarak derslerde diyalog ve tartışma ortamı oluşturmadıklarını (Koç, 2010, s. 130) göstermektedir. Öğrencilerin belirttiği öğretmenlerden kaynaklanan problemlerin, meslek öncesi eğitimlerinde görülen eksikliklerden kaynaklandığı düşünülebilir.

Ülkemizde DKAB öğretmenleri yetiştiren kurum olan İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin görüşlerine göre; ilahiyat öğrencisi, birçok alanda iyi yetişmiş, donanımlı, bilgisini yaşadığı topluma yansıtabilen çok iyi bir öğretmen olmalıdır. Öğrencilere göre İlahiyat Fakültesi, ondan bekledikleri niteliklere uygun bireyler yetiştirememektedir. Genel olarak burada yetiştirilen öğretmen adaylarının toplumdan ve onun sorunlarından uzak kaldığını ve buradaki eğitimin hayata yakın olmadığını düşündükleri görülmüştür. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin çok azı, bu fakültenin kendinden beklenen eğitim

niteliklerini sağladığını düşündükleri görülmüştür (Osmanoğlu & Korkmaz, 2018, s. 145, 150, 153). Meslek öncesi DKAB öğretmeni eğitiminden kaynaklanan problemlerin, ders uygulamalarına da öğrenmenden kaynaklanan eksiklikler olarak yansıdığı düşünülebilir. Buna göre ‘hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder.’ kazanımının öğrencilerden çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğunu söyleyebiliriz. Ancak öğrencilerden bazılarının kazanıma ilgi duymadıklarını ve derste öğrenemediklerini belirtmelerinin ders uygulamalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

2.1.2. ‘Dünya Hayatı ile Ahiret Hayatı Arasında İlişki Kurar.’ Kazanımı

‘Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurar.’ kazanımına dair öğrencilerin öğrenme isteği ‘[Hayatta yaptığım tercihlerle (örneğin, üniversite tercihi, meslek seçimi, eş seçimi vb.) ahiret hayatım arasındaki ilişkiyi öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.3: ‘Hayatta yaptığım tercihlerle (örneğin, üniversite tercihi, meslek seçimi, eş seçimi vb.) ahiret hayatım arasındaki ilişkiyi öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	109	37,1
Hayır	39	13,3
Kararsızım	40	13,6
Kesinlikle evet	70	23,8
Kesinlikle hayır	34	11,6
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi öğrencilerin ‘[Hayatta yaptığım tercihlerle (örneğin, üniversite tercihi, meslek seçimi, eş seçimi vb.) ahiret hayatım arasındaki ilişkiyi öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet veya kesinlikle evet’ yanıtını verenlerin oranı %60,9’dur. Buna göre, öğrencilerin çoğunluğu kazanımın ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum kazanımın derste gerçekleştirilebilmesi açısından olumlu bir durumdur. Farklı bir çalışmada da ‘dünya hayatı ve ahiret’ konusuna öğrencilerin çoğunluğu ilgi göstermişlerdir (Çakmak, 2018, s. 43).

Yapılan bir çalışmaya göre gençler, iyiliğin dünya ve ahiret mutluluğu getireceğini, hayata umutla bakılmasını sağlayacağını düşünmekte ve iyiliğin karşılığının yalnızca Allaha beklenmesi gerektiğini belirtmektedirler (Bilge & Kula, 2020, s. 225). Hayatın her aşamasının ahiretle ilişkilendirilmesi ya da ilişkilendirilmemesinin nedenlerinden biri de seküler yaklaşım olabilir. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı öğrenmek istemesi seküler bir bakışa sahip olmadıklarını gösterebilir. Gençlerin zihninde ‘din’ ve ‘İslam’ kavramlarının nasıl yer aldığı araştırıldığı bir çalışmada, bu kavramların gençlerin zihninde genellikle ‘iman’ ve ‘inanç’ kavramlarıyla karşılık bulduğu belirtilmiştir. İman ve inanç bağıllık gerektirir, buna göre seküler dünyada baş gösteren bağlanmadan inanma hususunun ülkemiz gençleri tarafından benimsenmediği düşünülebilir. Aynı çalışmada ‘din’ kavramının ruhsal huzur ve manevi mutluluğu çağrıştırması, onların modern dünyanın bunalımlarıyla baş etmelerinde dinin önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (Yapıcı, 2009, s. 11). Buna göre öğrencilerden bazılarının dünya hayatı ile ahiret hayatının ilişkisini öğrenmek istediklerini ve seküler bakışa sahip olmadıklarını söyleyebiliriz.

Bu maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtı verenlerin oranı %24,9’dur. Bu konuda kararsız kalanları (%13,6) da olumsuz yanıt verenlere eklediğimizde %38,5 oranındaki öğrencilerin bu kazanımı öğrenmek istemedikleri söylenebilir. Ankete katılan öğrencilerin çoğunluğunun konuyu öğrenmek istediklerini belirtmelerine rağmen, istemediğini belirtenlerin yarıya yakın olması önemli bir durumdur.

Hayatın her aşamasının ahiretle ilişkilendirilmemesinin seküler anlayışla ilgili olabileceğini belirtmiştik. Ülkemiz gençleri arasında seküler dünya görüşünün genellikle benimsenmediğinin ortaya konduğu bir çalışmada, zamanı ve şekli belli olan ibadetlere yapılan vurgunun, inanç ve duygu boyutuna yapılan vurgu kadar kuvvetli olmadığı belirtilmiştir. Zamanı ve şekli belli olan ibadetlerin gençler tarafından daha az vurgulanması seküler anlayışın bir etkisi olarak yorumlanabilir (Yapıcı, 2009, s. 31). Öğrencilerden bazılarının dünya ve ahiret ilişkisini öğrenmek istememesini de seküler anlayışın bir yansıması olarak görebiliriz. Nitekim mülakatlarda da görüleceği gibi gençler dünya ve ahiret ilişkisi konusunda ‘ilişki’ ifadesine karşı çıkmış, ‘etkileşim’ olabileceğini ifade etmişlerdir. Gençlerin tüm işlerinde dünya ve ahiretin ilişki içinde olmadığını, bazı eylemlerinin sadece bu dünyaya ait gördüklerini ifade edebiliriz. Buna

göre gençlerden bazılarının tamamen bir seküler anlayışa sahip olmasalar da bu anlayıştan etkilenen fikirlerinin olduğu düşünülebilir.

Öğrencilerin ‘Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurar’ kazanımını derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri ‘[DKAB dersindeki konular hayatta yaptığım tercihlerle ahiret hayatım arasında bir ilişki olduğunu anlamamı sağladı.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.4: ‘DKAB dersindeki konular hayatta yaptığım tercihlerle ahiret hayatım arasında bir ilişki olduğunu anlamamı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	111	37,8
Hayır	34	11,6
Kararsızım	60	20,4
Kesinlikle evet	51	17,3
Kesinlikle hayır	36	12,2

Tabloda görüldüğü gibi öğrencilerin ‘[DKAB dersindeki konular hayatta yaptığım tercihlerle ahiret hayatım arasında bir ilişki olduğunu anlamamı sağladı.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtına katılma oranı %55,1’dir. Ankete katılan öğrencilerin yarısından fazlasının kazanımı derste öğrenmiş olduğunu düşünmesi olumlu bir durumdur. Gençlerin dünya ve ahiret hayatı ilişkisini doğru bilgilere dayanarak öğrenmeleri hem onların inanç dünyası hem de psikolojik sağlıkları açısından önemlidir.

Dünyada insanlar her zaman tam olarak hak ettiklerini alamamaktadırlar.

İyiliğin ve kötülüğün karşılığını alamadığını gören gençler Yaratıcıyı ve adaletini sorgulayabilmekte, bu durumu mantıklı bir temelde açıklayamadığı durumlarda da inanmamayı tercih edebilmektedirler. Yapılan bir araştırma kötülük probleminin gençler arasında en çok sorgulanan konulardan biri olduğunu göstermektedir (Zengin & Menküç, 2021, s. 269). Dünya ve ahiret hayatının ilişkisini doğru bilgi kaynaklarına dayanarak öğrenen gencin hem inancı sağlam olacaktır hem de haksızlıklar karşısında ilahi adalet duygusuyla daha ümitli yaşayacaktır (Karlı, 2020, s. 197; Özarslan, 2000, s. 304; Yeşilyurt & Taşdelen, 2012, s. 67).

Kazanımı DKAB dersinde yeterince öğrenemediğini düşünen öğrencilerin oranı ise %23,8'dir. Olumsuz yanıt veren öğrencilere, kararsız kalanları (%20,4) da eklediğimizde %44,2 oranındaki öğrencinin kazanımı DKAB dersinde yeteri kadar öğrenemediklerini düşünmektedirler. Bu durumda hem öğrenmek istemediğini belirten öğrenci oranının hem de konuyu derste öğrenemediğini belirten öğrenci oranının yarıya yakın olması ciddi bir durumdur. Bu konuda öğrencilerin, kazanımı öğrenmede isteksiz davranma ve gerekli öğrenmenin gerçekleşememe nedenleri konusunda ne düşündükleri mülakatlara katılan öğrencilerin belirttikleri düşünceleri ile anlaşılmalı çalışılmıştır.

Mülakatlarda dünya hayatının ahiret hayatını etkileyeceğini ama aralarında bir ilişki olduğunu düşünmediklerini belirten 4 öğrenci olmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir:

Yani hocam aralarında pek fazla bir ilişki olduğunu düşünmüyorum. Sonuçta birisi dünya hayatı, birisi ahiret hayatı. Ama ahiret hayatımızı etkiler tabi ki de buradaki yaptıklarımız. (Ö1, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Meslek seçimimiz ve üniversite tercihi dünyada verilen kararlar. Ahiret inancını kapsamaz. Helal para falan kazanmalısın. Hani bu yüzden etkiler. (Ö3, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Burada öğrencilere direk olarak 'ilişki' kelimesini kullandığımızda dünyayı sadece ahirete göre şekillendirmek olarak algıladıklarını ve dünya hayatının ahiret hayatını etkileyecek olmasını kabul ettikleri halde bunu bir ilişki olarak görmediklerini düşünebiliriz. Tercihlerinin ahiret hayatlarını etkilediğini kabul ettikleri halde, tercihini yaparken direk olarak ahiretle alakalı bir amaç düşünmediği için ilişki olmadığını düşündükleri sonucuna varabiliriz. Nitekim bir öğrencinin açıklamaları da bizi bu yoruma yönlendirmiştir:

Hocam tamamıyla değil ama bir kısmıyla ahiret inancının olduğunu düşünüyorum. Çünkü hani hayatımda bir şeyleri yaparken benim kendim karar vermem gerekiyor. Kendi bilincimle yapmam gerekiyor ve ahiret inancı bunun belli bir kısmında yer alıyor. Hani işte şunu yaparsam şöyle olur, iyi olur ya da kötü olur. İşte Allah tarafından günah olur ya da sevap olur gibisinden yargıladığımız için ama yani şey değil

üniversiteye hazırlanıyorum şu anlamda ahiret inancı şey olur diye çok değil aslında.
(Ö9, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Öğrencilerin, dünya hayatı ile ahiret hayatını ilişkilendirmede sıkıntı yaşamalarının sebebini derste hayata dair somut örneklendirmelerin yapılmamasına ve öğretmen unsuruna bağlı olarak yorumlayabildikleri görülmüştür. Bu konuda bazı öğrenci yorumları şöyledir:

Bu konu hakkında hiç üzerine gitmedik. Yine bazen konular oluyordu işte birisinden öğretmene giden sorular oluyordu vs. ama konu olarak bize öğretmenlerden bir dönüş sağlanmalı. ... Ama konu olarak şekillenmiş bir şey yoktu, bize sorulması gereken veya hadi bugün çocuklara soralım tarzında. O yüzden çok bir bağlantı yoktu bununla.
(Ö5, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Din Kültürü Dersinde böyle hayata uyarlanıp yorumlanmayı, işte bu böyle olmuş, bu böyle size öğretiyor olabilir. Görürsek bence bizi daha çok tatmin eder. (Ö8, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Genel olarak ben Din Kültürünün bize verilenlerle çok eksik olduğunu düşünüyorum. Çünkü bize sadece orada geçen şeyi okuyup geçiriyorlar, yani hiç anlatalım, hani bu şöyledir, bu böyledir, arkadaşlar bunun böyle de şeyleri var gibisinden iyice detayına inmedikleri için ya da bizim, yine söylüyorum, düşüncelerimize önem vermedikleri için çok eksikleri var evet. (Ö9, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Tamam, ayeti aldım koydum, tamam Sahih-i Müslim'den, Tirmizi'den iki tane hadis, bunlarla iş çözülmüyor. Çünkü bunların hepsi şu an ücretsiz bir şekilde bütün kitaba ulaşılabilir. Hani mevzu onu okumak da değil işte onu sunuş tarzı. O yüzden ben bu konuda Din Kültürü Dersinin pek şey olduğunu düşünmüyorum. (Ö12, mezun, üniversite, erkek)

Görüldüğü gibi bazı öğrenciler derste 'dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurar.' kazanımında hayatla ilişkilendirilmiş örnekleri yetersiz bulmakta ve öğretmenlerin konuyu sunuşlarında ve öğrenci yorumlarına yer vermeleri konusunda yetersizlik görmektedirler. Bunların yanında farklı bakış açılarını ve farklı kültürleri de öğrenmek istediği halde derste buna karşılık bulamadığını belirten öğrenciler de olmuştur:

Mesela şeyi bilmeyi çok isterdim, hani bu konuda olan yanlış bilgiler, yaygın bilinen yanlışlar nedir, onları öğrenmek isterim. Veyahut başka kültürlerde nasıl işliyor onları bilmek isterdim. (Ö13, mezun, üniversite, erkek)

Açıkçası Din Kültürü dersinde bu konuya ben pek bağlanamadım. Ama bu benimle alakalı olabilir. Birazcık diğer felsefi kaynaklara da bakmam gerektiğini düşünüyorum. (Ö4, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Anket sonuçlarında öğrencilerin yarıya yakını kazanımı öğrenmek istemediğini ve derste de konuyu yeteri kadar öğrenemediğini belirttiği halde mülakatlarda kazanıma ilgi duymadığını ve öğrenmek istemediğini belirten öğrenci olmamıştır. Dünya hayatı ile ahiret hayatının ilişkisi konusunda öğrenci yorumlarından ‘ilişki’ boyutunun farklı değerlendirildiği için bir ilişki olmadığı ama iki hayat arasında bir etkileşimin olduğu yorumları görülmüştür. Buna göre öğrencilerin tam bir seküler anlayışa sahip olmadıkları, ancak bu anlayışın etkisiyle bazı konuların ahiretle ilgi bazılarının ilgisiz olacağını düşündükleri söylenebilir.

Çalışmamıza katılan öğrencilerin ifadeleri göstermektedir ki; kazanım öğrencilerin çoğunluğu tarafından öğrenilmek istenmektedir. Yine öğrencilerin çoğunluğu kazanımı DKAB dersinde öğrendiklerini düşünmektedirler. Ancak öğrencilerin azımsanmayacak bir kısmı da kazanımı öğrenmek istemediğini ve DKAB dersinde öğrenemediğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerden bazıları kazanımı yeterince öğrenememe sebebi olarak; derste somut örneklerin bulunmamasını, öğretmenlerin konuyu sunuşlarında eksiklik olmasını, öğrenci yorumlarına yer verilmemesini ve farklı kültür ve felsefi yaklaşımlara değinilmemesini göstermişlerdir. Yapılan bir araştırmada öğretmenler derslerde somut örnekler üzerinden öğrencileri düşündürmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir (Cingöz & Akyürek, 2020, s. 91). Ancak farklı bir araştırmada da öğretmenlerin kendilerini değerlendirmeleriyle, araştırmacının gözlem notları karşılaştırıldığında, mülakatlarda söylenenlerle ders uygulamalarının aksi yönde olduğu görülmüştür. Derslerde hikâye, kıssa ve güncel olayların anlatılıp geçildiği belirtilmiştir. Bazı öğretmenlerin güncel olayları telkin anlayışına uygun olarak kullandıkları görülmüştür (Altıntaş, 2014, s. 109). Ders uygulamalarında yöntem çeşitliliğinin bulunmamasının öğrencilerden bazılarının konuyu yeterince öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu söylenebilir.

Mülakatlarda öğrencilerin direk olarak kazanımı öğrenmek istemedikleri yönünde bir ifadeye rastlanmamıştır. Öğrenciler kazanımı öğrenmeyi istememe ve öğrenmediklerini düşünme nedenleri konusunda, öğretmenlerin eğitim anlayışları ile alakalı yorumlar yapmışlardır. Bunun yanında farklı bakış açılarını ve felsefi yaklaşımları da öğrenmek istediği halde derste buna bir karşılık bulamadığını belirten öğrenciler olmuştur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi farklı inanç ve yaklaşımların DKAB dersinde yer almamasının nedeni öğretim programında bunlara yer verilmemesinden değil öğretmenin din eğitimi anlayışından kaynaklanabilir. DKAB öğretmenlerinin çoğunluğu yürüttükleri din derslerinde dini öğrenme yaklaşımına uygun olarak davranmaktadırlar (Aşlamacı, 2018, s. 732). Öğretmenlerin bu anlayışlarının yansıması olarak da derslerde farklı inanç ve yaklaşımlara yeterince yer verilmediği düşünülebilir.

2.1.3. ‘Ahiret Hayatının Aşamalarını Ayet ve Hadislerle Temellendirir.’ Kazanımı

‘Ahiret hayatının aşamalarını ayet ve hadislerle temellendirir.’ kazanımına dair öğrencilerin öğrenme istekleri ‘[Ahiret hayatının aşamaları (ölüm, kabir, kıyamet, yeniden diriliş, hesap günü, cennet ve cehennem) hakkında Kuran ve hadislerde neler anlatıldığını öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.5: ‘Ahiret hayatının aşamaları (ölüm, kabir, kıyamet, yeniden diriliş, hesap günü, cennet ve cehennem) hakkında Kuran ve hadislerde neler anlatıldığını öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	133	45,2
Hayır	22	7,5
Kararsızım	29	9,9
Kesinlikle evet	85	28,9
Kesinlikle hayır	23	7,8
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi öğrencilerden ‘[Ahiret hayatının aşamaları (ölüm, kabir, kıyamet, yeniden diriliş, hesap günü, cennet ve cehennem) hakkında Kuran ve hadislerde neler anlatıldığını öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını

verenlerin oranı %74,1'dir. Buna göre öğrencilerin çoğunluğunun kazanımın ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğunu düşündükleri söylenebilir. Öğrencilerin çoğunluğunun ahiret hayatının aşamalarını ayet ve hadislerle temellendirmeyi öğrenmek istemesi, kazanımın derste gerçekleştirilebilmesi açısından olumlu bir durumdur.

Farklı çalışmalarda da benzer konularda öğrencilerin öğrenme isteklerinin yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Lise öğrencilerinin DKAB dersinden beklentilerinin araştırıldığı bir çalışmada ölüm bir hayat gerçeğidir, kıyamet, yeni bir hayat; ahiret konularına öğrencilerin yüksek ilgi gösterdikleri görülmüştür (Çakmak, 2018, s. 43). Altaş'ın çalışmasında da ahiret ve ölümden sonraki hayat öğrencilerin ilgi duyduğu konular arasında dördüncü sırada gelmiştir (Altaş, 2004, s. 130). Kıyamet ve ahiretle ilgili kavramların öğretimi konusunda yapılan bir araştırmada da bu konuları öğrencilerin yüksek düzeyde öğrenmek istedikleri belirtilmiştir (Taştekin, 1998, s. 200). Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı öğrenmek istemesi, ayet ve hadislerle dayalı, sağlam bir bilgi temeli oluşturabilmeleri açısından önemlidir.

Bu maddeye 'hayır ve kesinlikle hayır' yanıtını verenlerin oranı ise %15,3'tür. Olumsuz yanıt verenlere kararsız kalanları (9,9) da eklediğimizde oran %25,2 olmaktadır. Öğrencilerin dörtte biri kadar bir miktarı kazanımı öğrenmek istemediğini belirtmiştir.

Öğrencilerin doğru bir ahiret inancı için, ahiret hayatını ayet ve hadisler temelinde öğrenmeleri oldukça önemlidir. Daha önce yapılan bir çalışmada öğrencilerden bazılarının bu konularda anlatılanları doğru kabul ettiği ancak bilgilerden kaynaklanan korku yaşadıkları belirtilmiştir. Aynı zamanda öğrencilerin çoğunluğunun bu konuda merak ettikleri hususlarda ilgili kaynaklara ulaşmadıkları ortaya konulmuştur (Taştekin, 1998, s. 233). Gençlerin gereksiz korku yaşayıp dinden uzaklaşmamaları için ahiret hayatının aşamalarını doğru bilgi kaynaklarından öğrenmeleri önemlidir. Bu nedenle öğrencilerden bazılarının kazanımı neden öğrenmek istemedikleri üzerinde durulması gereken bir konudur. Öğrencilerin kazanımı öğrenmeyi istememe nedenlerine ilişkin fikirleri aşağıda mülakatlardan anlaşılmaya çalışılmıştır.

Öğrencilerin 'ahiret hayatının aşamalarını ayet ve hadislerle temellendirir.' kazanımını derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri '[DKAB dersindeki konular ahiret hayatının aşamaları konusunda Kur'an-ı Kerim ve hadislerde

neler anlatıldığını öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.6: ‘DKAB dersindeki konular ahiret hayatının aşamaları konusunda Kuran-ı Kerim ve hadislerde neler anlatıldığını öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	127	43,2
Hayır	25	8,5
Kararsızım	46	15,6
Kesinlikle evet	68	23,1
Kesinlikle hayır	26	8,8
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[DKAB dersindeki konular ahiret hayatının aşamaları konusunda Kuran-ı Kerim ve hadislerde neler anlatıldığını öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrencilerin oranı %66,3’tür. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı derste öğrendiğini belirtmesi olumlu bir durumdur. Ancak kazanımı öğrenmek istediğini belirten öğrenci sayısı, kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci sayısından fazladır. Kazanımı öğrenmek istediğini belirten öğrencilerin, bu kazanımı öğrenemediklerini düşünme nedenleri önemlidir. Ders uygulamalarının öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmaması bu nedenler arasında sayılabilir.

Kıyamet ve ahiret hayatına dair bilgiler öğretilirken hem bireyin gelişim dönemi göz önüne alınmalı hem de verilen bilgiler doğru kaynaklara dayandırılmalıdır. Öğrencilerin kıyamet ve ahiret hayatının aşamaları konularını öğrenmeleri ile ilgili tutum ve düşüncelerini araştıran bir çalışmada, kıyamet ve ahiret hayatının öğretimi konusunda tespit edilen problemlerden biri de bu konudaki bilgilerin ayet ve hadislerle dayanmamasıdır. Yine aynı çalışmada öğrencilerin bu konulardaki sorularına tam ve doyurucu yanıt alamadıkları ve cevap almak için de ilgili kaynaklara ulaşmadıkları ortaya konulmuştur (Taştekin, 1998, s. 233). Öğrencilerin sorularına doyurucu yanıt alabilmeleri ve bu konuda merak ettikleri hususları doğru kaynaklardan araştırabilmeleri için kazanımı derste öğrenmeleri önemlidir.

Bu maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını veren öğrencilerin oranı %17,3’tür. Olumsuz yanıt verenlere kararsızları (%15,6) da eklediğimizde, konuyu DKAB dersinde yeterince öğrenemediğini düşünen öğrencilerin oranı %32,9 olmaktadır. Yapılan mülakatlarda öğrenciler genellikle ders uygulamalarında gördükleri problemlerden bahsetmişlerdir. Bu görüşlerden bazıları şöyledir:

Bizim mesela sadece kavramlar üzerinden gidiyoruz, sınavlarda da o yönde çıktığı için sadece anlamı üzerinde gidiyoruz. İnsanların ne düşündükleri veya ne yapmaları gerektiği konularında falan daha çok şey yapmaları gerekiyor. (Ö10, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Aslında merak ettiğim çoğu şey geride kaldı. Hepsini karşılamadı. Daha detaylı bir şekilde açıklamayı istedim. O kavramların öğrencilerin aklında kalmasını nasıl sağlayabilirdim bunu düşünürdüm. (Ö3, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Derste konuyu yeteri kadar öğrenemediğini belirten öğrenci, öğretmenin kavram öğretiminde gördüğü eksikliğe vurgu yapmıştır. Derslerde farklı bakış açılarına yer verilmediği için konunun eksik kaldığını düşünen bir öğrencinin görüşü şu şekildedir:

Mesela Mısır mitolojisinde de böyle insanlar bunlara inanıyor, sadece şeyden değil eski tarihten de bahsedilmesi gerektiğini düşünüyorum. (Ö4, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Anket sonuçları göstermiştir ki öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini ve derste öğrendiklerini düşündüklerini belirtmişlerdir. Ancak öğrencilerin azımsanmayacak bir kısmı da kazanımı öğrenmek istemediğini ve DKAB dersinde öğrenemediğini ifade etmişlerdir. Mülakata katılan öğrenciler de kazanımı öğrenmek istediklerini belirttikleri halde ders uygulamalarında bazı eksiklikler olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu eksiklikler; derste kavramların kalıcı olarak öğretilmemesi ve farklı bakış açılarına yer verilmemesi olarak belirtilmiştir.

Kavram öğretimi konusunda yapılan araştırmalar da öğretmenlerde bu konuda eksikliklerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan bir araştırmada öğretmenlerin kavram öğretimi sürecinde yaşadıkları zorluklar arasında öğretmenlerin yöntem bilgisi eksikliğinden kaynaklanan problemler ve soyut kavramların öğretimindeki zorluklar gösterilmiştir (Uçak & Doğan, 2021, s. 421). Bir başka çalışmada da öğrencilerin DKAB

dersinde soyut kavramlarla ilgili çok soru sormadıkları, bunları genellikle aile, medya, internet gibi kaynaklardan öğrenmeye çalıştıkları ortaya konulmuştur. Ancak derste, önceden yanlış öğrenilmiş bilgilerin doğrusunun öğrenilmesi oldukça zor olabilmektedir. Bu nedenle soyut kavramların öğretiminde öğrencilerin gelişim dönemlerinin göz önüne alınması ve ders sürecinin yöntem çeşitliliğiyle zenginleştirilmesi önerilmektedir (Ayaydın, 2012, s. 32). Buna göre ders uygulamalarında kavram öğretiminde, öğrenci gelişim özelliklerinin dikkate alınması ve yöntem çeşitliliğinin sağlanması hususlarında eksiklikler bulunmasından dolayı öğrencilerden bazılarının kazanımı derste öğrenemediğini söyleyebiliriz.

2.1.4. ‘Cenaze Uğurlama ile İlgili Dinî Uygulamaları Örneklerle Açıklar.’ Kazanımı

‘Cenaze uğurlama ile ilgili dinî uygulamaları örneklerle açıklar.’ kazanımına dair öğrencilerin öğrenme istekleri ‘[cenaze uğurlama ile ilgili neler yapılacağını öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.7: ‘Cenaze uğurlama ile ilgili neler yapılacağını öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	5	1,7
Evet	123	41,8
Hayır	39	13,3
Kararsızım	43	14,6
Kesinlikle evet	53	18,0
Kesinlikle hayır	31	10,5
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[Cenaze uğurlama ile ilgili neler yapılacağını öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrencilerin oranı %59,8’dir. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı öğrenmek istediğini belirtmesi kazanımın onların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğunu düşündüklerini gösterebilir. Bu durum kazanımın derste gerçekleştirilebilmesi açısından olumludur. Çakmak’ın araştırmasında da ahirete uğurlama öğrencilerin ilgi gösterdiği konular arasında yer almıştır (Çakmak, 2018, s. 41).

Yapılan bir çalışmaya göre gençler geleneksel cenaze uygulamalarını yapmakta oldukları ve geleneksel cenaze algısını taşıdıklarını ortaya konulmuştur. Cenaze konusunda dinin referans alındığı belirtilmiştir (Toksöz, 2020, s. 325). Benzer çalışmalarda da öğrenci ilgisinin yüksek olması, gençlerin genel olarak cenaze uygulamalarına ilgi duydukları şeklinde yorumlanabilir.

Bu maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını verenlerin oranı ise %23,8’dir. Olumsuz yanıt verenlere kararsızları da (%14,6) eklediğimizde bu kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci oranı %38,4 olmaktadır. Buna göre öğrencilerin bir kısmının kazanımın ilgi ve ihtiyaçlarına hitap etmediğini düşündükleri söylenebilir.

Cenaze uygulamaları din ve kültürün etkileşimi sonucu meydana gelmiştir. Ölüm olgusu toplumda sadece hayatın son bulması olarak algılanmaz. Bunun sosyolojik, psikolojik, felsefi vb. birçok boyutu vardır. Buna göre cenaze uygulamalarının da sosyolojik, felsefi, psikolojik vb. boyutlarda anlamları vardır (Erdiç, 2017, s. 154, 155).

Gelenek ve görenekler, inançlar, ibadetler sayesinde toplumda sosyal bütünleşme mekanizmaları kurulur. Bu yolla oluşturulan dinsel törenlerden biri olan cenaze uygulamaları da birçok önemli tarafının yanı sıra toplumda anlamlı ilişkilerin kurulmasını da sağlar (Dikmen, 2015, s. 460). Ölüm olgusu Türk kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Ölümle ilgili inanç ve uygulamalar da sosyolojik açıdan geniş anlamlar taşır. Cenaze uygulamaları toplumda dayanışmayı ve paylaşmayı sağlayan önemli kültürel unsurlardan biridir (Ersoy, 2002, s. 100).

Modernleşmenin ölüm ile hayat arasındaki mesafeyi açmasıyla ölüme bakışta da değişiklikler yaşanmıştır (Erdiç, 2017, s. 148). Seküler dünyada ölüm hayatın dışına itilmiş, konuşulmaması, düşünülmemesi gereken bir olgu gibi yansıtılmıştır. Bu da ölümle hayat arasındaki mesafeyi gittikçe açmaktadır (Durmuşoğlu & Ataman, 2018, s. 139). Öğrencilerin azımsanamayacak bir kısmının cenaze uygulamalarını öğrenmek istemediklerini belirtmelerini, modern dünyanın seküler yaklaşımının etkisi olarak yorumlayabiliriz.

Öğrencilerin ‘cenaze uğurlama ile ilgili dinî uygulamaları örneklerle açıklar.’ kazanımını derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri ‘[DKAB dersindeki konular cenaze uğurlama ile ilgili neler yapılacağını öğrenmeme katkı

sağladı.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.8: ‘DKAB dersindeki konular cenaze uğurlama ile ilgili neler yapılacağını öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	4	1,4
Evet	138	46,9
Hayır	30	10,2
Kararsızım	47	16,0
Kesinlikle evet	56	19,0
Kesinlikle hayır	19	6,5
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[DKAB dersindeki konular cenaze uğurlama ile ilgili neler yapılacağını öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını verenlerin oranı %65,9’dur. Kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci oranı, öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranından yüksektir. Buna göre ders uygulama sürecinin kazanımı öğrenmek istemeyen bazı öğrencilerde kazanımı öğrenme isteği oluşturduğu söylenebilir.

Türklerde genellikle cenaze uygulamaları ölenin ruhunun huzurlu bir şekilde uğurlanması ve geride kalanların acısını paylaşmaya yönelik sosyolojik bir olgu olarak algılanmıştır (Sayın Alsan, 2022, s. 194). Cenaze uygulamalarının sosyolojik tarafı kültürümüzde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle öğrencilerin çoğunluğunun cenaze uğurlama uygulamalarını derste öğrendiklerini belirtmeleri oldukça önemlidir.

Bu maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını verenlerin oranı ise %16,7’dir. Olumsuz yanıt verenlere kararsızları (%16,0) da eklediğimizde bu oran %32,7 olmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı derste öğrendiğini düşünmesine rağmen, derste öğrenemediğini düşünen öğrenci oranı da azımsanamayacak miktardadır. Mülakatlarda da öğrenciler genellikle konuya çok da ilgi duymadıklarını, hakkında bilgi sahibi olacak kadar öğrendiklerini ve bunun da yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Konuyla ilgili bazı öğrenci yorumları şöyledir:

Yani zaten az çok ne yapmam gerektiğini biliyordum, aile şartları olsun, dış etkenler olsun, erkek olarak mesela cenaze namazını kılmam gerektiğini biliyordum. Başsağılığına gitmeyi de bir nevi biliyorum. Yani pek gerekli değil aslında bu şeyleri konuyu görmemiz din dersinde. (Ö1, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Vefat eden birisi için neler yapabileceğimizi az çok biliyorum. Çünkü çevremiz sayesinde büyüdükçe öğreniyoruz. O yüzden Din Kültürü Dersinin bu konularda çok fazla işlenmesini gerekli bulmazdım. (Ö2, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Çok ilgi alanıma girmezdi açıkçası. Yani çok bilmiyordum ben zaten cenaze işlemleri vs. genelde erkekler hani şey yapıyor ya namazıydı, diğer şeyleriydi, çok bilgim yok. (Ö7, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Bunu bir lise öğrencisi bilse pek de bir şey, hani bundan bir fayda edinilir mi ben açıkçası pek bir şey düşünmüyorum. Vaktimizi daha önemli, bu işte yukarıda dediğim gibi yeniden dirilme, ölüm bunlara harcarsa daha fazla faydalı olur gibi düşündüm açıkçası ben. (Ö12, mezun, üniversite, erkek)

Bundan çıkıp da böyle klasikleşmiş konulardan çıkıpta mesela daha çok fıkıh üzerine bilgiler öğrenebiliriz. Bir de dediğim gibi benim okuduğum okulla ilgili olabilir de olmayabilir de genel olarak böyle bir dinden uzaklaşma var yaşlılarımız arasında. Yani daha çok öyle ilgi çekici konular konulabilir. (Ö8, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Şey aslına bakarsanız girmeyen bir konu. Ama bu benimle de alakalı olabilir (kendisinin agnostik olduğunu belirtti), çünkü benim için bellidir zaten. Arkasından üzülürüm, onun sevdiği bir şey varsa ona saygı amaçlı yaparım. Mesela çok sevdiği bir film varsa onun maratonunu yaparım. Film cd'si varsa yanında fotoğrafları, hani bu tarz daha kendimce şeyler yaparım. (Ö4, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Konuya ilgi duyduğunu belirten bir öğrencinin yorumu da şöyledir:

Şöyle, o sıra bu adımları yapmam gereken birini kaybetmiştim, tam bu konuları işlerken. O sıra bir ilğim oldu. (Ö5, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Öğrenciler konuya ilgi duymama nedenleri konusunda, genel olarak bilinen bir konu olduğu için gerekli görmediklerini, erkekleri ilgilendiren bir konu olduğu için ilgilerini çekmediğini, lise öğrencisi için çok gerekli bir konu olmadığını ve daha çok bu yaş grubunun merak ettiği konulara yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Aynı

zamanda bir öğrenci de kendi inancı farklı olduğu için konunun ilgisini çekmediğini belirtmiştir.

Anket sonuçlarına göre öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediğini ve derste öğrendiğini belirtmiştir. Etkili bir öğretim için bu durum olumlu görülebilir. Ancak mülakata katılan öğrenciler düşük bir ilgiden bahsetmişlerdir. Kazanım bazı öğrenciler tarafından kendi hayatlarına yakın görülmemiştir. Kazanıma özellikle ilgisi olduğunu belirten öğrenci de aynı zamanda konunun o zamanki yaşamıyla ilgili olduğunu belirtmiştir.

Etkili bir öğretim için işlenen konunun öğretimin ‘hayata yakınlık’ ilkesi ile uyumlu olması gereklidir. Okulun öğrencileri hayata hazırlayabilmesi için, oradaki eğitim de hayatın kendisi olmalıdır. Ders konuları ve uygulamalar esnasındaki örnekler hayatın içinden seçilmelidir (M. Z. Aydın, 2015, s. 18). Öğrenci yorumları da hayata yakınlık ilkesinin önemini doğrular niteliktedir. Kazanımı öğrenme konusunda olumlu ve olumsuz yanıt veren öğrenciler düşük bir ilgiden bahsederken, kazanıma gerçekten ilgi duyduğunu belirten öğrenci bunu o dönem yaşamının bir parçası olmasına bağlamıştır. Buna göre cenaze uğurlama ile ilgili dini uygulamalar anlatılırken hem gerçek yaşamla ilgisi kurulmalı hem de sosyolojik boyuta değinilmelidir. Öğrencilerin olumsuz yorumları genellikle kazanımın kendilerini ilgilendirmedeği yönde olmuştur. Yukarıda cenaze uğurlama uygulamalarının sosyolojik, psikolojik, felsefi vb. birçok boyutunun olduğundan bahsetmiştik. Öğrencilerin bu boyutlardan bahsetmemeleri ders uygulamalarında konunun farklı boyutlara dikkat çekilmeden işlendiğini gösterebilir. Ders uygulamalarının kazanımın farklı boyutlarını yansıtacak şekilde planlanmadığı, bu nedenle de bazı öğrencilerin kazanıma hem ilgi duymadıklarını hem de onu derste öğrenemediklerini belirttikleri düşünülebilir.

2.2. ‘Kuran’a Göre Hz. Muhammed’ Ünitesinin Kazanımlarının, Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri ile Uyumu

On birinci sınıf ikinci ünite ‘Kuran’a Göre Hz. Muhammed’ ünitesidir. Bu üniteye ilk olarak ‘Hz. Muhammed’in örnek şahsiyetini tanır.’ kazanımı yer almaktadır. Bu kazanıma ulaşmak için üniteye ‘Hz. Muhammed’in şahsiyeti’ konu başlığına yer verilmektedir. Bu konu işlenirken, Hz. Muhammed’in beşerî yönü ile ilgili ayetlerden örnek verilmesine özen gösterilir, Hz. Muhammed’in ahlaki özellikleri örneklerle ele

alınır ve öğrencilerin, İslam'ı anlamada Hz. Muhammed'in örnek şahsiyetinin yerini analiz edebileceği etkinliklere yer verilir (MEB, 2018, s. 26).

Peygamberlerin gönderilişinin başlıca amacı gönderildikleri toplumu Allah'ın iradesi yönünde eğitmeleridir. Onların Allah'ın iradesinin anlaşılması ve uygulanması hususunda model olma sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluk insanlara dini yaşama konusunda somut örneklikler sağlamıştır. Birçok ayette de Resulullah'ın ümmetine örnek olmakla yükümlü olduğundan bahsedilmiştir. Ayetlerde Hz. Muhammed'in tövbe ve istiğfar konusundaki titizliği, düşmanları karşısındaki sabır ve sebatı, diğer canlılara karşı sevgi ve merhameti, dürüstlük ve adaleti vb. müslümanlara örnek gösterilmiştir (Çağrı, 2020).

Çeşitli çalışmalar, gençler arasında Allah'a inandığını ancak Peygambere inanmadığını belirtenlerin veya Peygambere inandığı halde her konuda onu rol model almadıklarını belirtenlerin sayısının geçmişe nazaran arttığını göstermektedir (Koçak, 2019). Peygamberin her söylediğine mucize muamelesi yapılması, onun neredeyse insanüstü bir varlık olarak yansıtılması, ona karşı tepkici bir yaklaşımı oluşturmuştur. Bu konuda hem Peygamberin asıl yerini belli edecek hem de onu insanüstü bir yerlere taşımayacak bir yaklaşımın benimsenmesi gereklidir (Bağcı, 2010, s. 88).

'Hz. Muhammed'in örnek şahsiyetini tanır.' kazanımı Bloom Taksonomi'sine göre bilgi basamağındadır. Burada öğrenciden Hz. Muhammed'in örnek özelliklerini bilmesi ve olduğu gibi söyleyebilmesi beklenir. Böylece öğrencilerin Hz. Muhammed'i doğru bir bilgiye dayanarak tanımaları sağlanmış olur. Gençlerin insanüstü söylemler karşısında Peygamberlerini olduğu gibi tanımaları ve örnek alabilmeleri için bu kazanımın derste gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir.

Bu üniteye ikinci olarak 'Hz. Muhammed'in peygamberlikle ilgili görevlerini açıklar.' kazanımına yer verilmiştir. Bu kazanıma ulaşmak için üniteye 'Hz. Muhammed'in peygamberlik yönü' konusu yer almaktadır. Bu konu işlenirken Hz. Muhammed'in tebliğ, tebyin, teşri ve temsil (İslam'ı anlama ve yaşama konusundaki örnekliği) görevlerine değinilir (MEB, 2018, s. 26).

Tebliğ görevi gereği vahiy almaları peygamberleri diğer insanlardan ayıran özellikleridir. Peygamber görevleri, onların yaşadığı döneme özgü olduğu için öğrenciler

açısından yabancı olgular gibi görülebilirler. Bunların öğrenciler tarafından anlaşılması ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi biraz daha güç olabilir. Bu nedenle bu görevlerin gerçek yaşamla ilgisinin öğretilmesi önem taşımaktadır (Diler & Sevim, 2019, s. 956).

‘Hz. Muhammed’in peygamberlikle ilgili görevlerini açıklar.’ kazanımı Bloom Taksonomi’sine göre kavrama basamağındadır. Buna göre öğrencilerden tebliğ görevini açıklamaları ve yorumlamaları beklenir. Öğrencilerin peygamberlikle ilgili görevleri doğru bilgi kaynaklarından öğrenebilmeleri için kazanımın derste gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir.

Bu üniteye üçüncü olarak ‘Hz. Peygamber’e bağlılık ve itaati ayet ve hadislerden hareketle yorumlar’ kazanımı yer almaktadır. Bu kazanıma ulaşmak için üniteye ‘Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaat’ konu başlığına yer verilmektedir. Bu konu işlenirken Hadis ve sünnet kavramlarına, İslam’ın anlaşılmasında sünnetin önemine ve kültürümüzde Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisine de değinilir. Hadis kaynaklarından Kütüb-i tis’a ve müellifleri isim olarak listelenir (MEB, 2018, s. 26).

Üniversite gençliğinin otorite algısı ile dini tutum ve davranışlarının araştırıldığı bir çalışmada gençlerin, belli bir alandaki tecrübe ve uzmanlıkla ilgili otoriteyi kabul ettikleri, ancak emreden, zorlayan otoriteye karşı tepkili yaklaşımları ortaya konulmuştur. Otorite bir anlamda gücü ifade ederken Peygamber otoritesinden kasıt düzenleme ve ilan etme yetkisidir. Bu otorite zorlama anlamındaki gücü ifade etmemektedir (Odabaşı, 2020, s. 209).

‘Hz. Peygamber’e bağlılık ve itaati ayet ve hadislerden hareketle yorumlar’ kazanımı Bloom Taksonomi’sine göre kavrama basamağındadır. Burada öğrenciden Peygambere itaatin gereklerini ayet ve hadislerden hareketle açıklaması ve yorumlaması beklenir. Öğrencilerin Hz. Muhammed’e itaat ve bağlılığın gereklerini anlayabilmeleri ve onun otoritesini benimseyebilmeleri için kazanımın derste doğru bilgi kaynaklarına dayanarak gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir.

Öğrencilerin bu üniteye ait düşüncelerine ulaşmak için onların bu kazanımı öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri sorulmuştur.

2.2.1. ‘Hz. Muhammed’in Örnek Şahsiyetini Tanır.’ Kazanımı

‘Hz. Muhammed’in örnek şahsiyetini tanır.’ kazanımına dair öğrencilerin öğrenme istekleri ‘[Hz. Muhammed’in kişiliğini öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.9: Hz. Muhammed’in kişiliğini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	124	42,2
Hayır	15	5,1
Kararsızım	22	7,5
Kesinlikle evet	106	36,1
Kesinlikle hayır	25	8,5
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[Hz. Muhammed’in kişiliğini öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtı veren öğrenci oranı %78,3’tür. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Bu durum derste kazanımın gerçekleştirilebilmesi açısından olumludur. Farklı çalışmalarda da buna benzer sonuçlar ortaya konulmuştur. Daha önce yapılan bir çalışmada da Hz. Muhammed’in hayatı ve öğretileri, öğrencilerin ilgi duydukları konular arasında üçüncü sırada yer almıştır (Altaş, 2004, s. 130). Başka bir çalışmada da Hz. Muhammed’in hayatı konusunu öğrenmeye lise öğrencileri yüksek bir ilgi göstermişlerdir (Çakmak, 2018, s. 33).

Yapılan bir çalışmaya göre gençlerin genel dini tutumları ile peygamber tasavvuru ve insani yönleri arasında çok güçlü pozitif yönde bir ilişki vardır (Çınar, 2020, s. 111) olduğunu göstermiştir. Buna göre doğru bir Peygamber tasavvuru edinen gencin dini tutumlarının da pozitif yönde etkileneceği söylenebilir. Bu nedenle Hz. Muhammed’in derste doğru bilgi kaynaklarına dayanılarak doğru bir şekilde tanıtılması önem taşımaktadır. Bunun gerçekleşebilmesi için de öğrencilerin bu kazanımı öğrenmek istediklerini belirtmeleri oldukça önemlidir.

Bu maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır yanıtı veren öğrenci oranı da %13,6’dır. Olumsuz yanıt verenlere kararsız kalanları (%7,5) da eklediğimizde bu oran %21,1

olmaktadır. Kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci oranı azımsanamayacak bir büyüklüktedir. Buna göre kazanımın bazı öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına hitap etmediği söylenebilir.

Gençlerin genel dini tutumları ile peygamber tasavvurları ve insani yönleri arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğunu (Çınar, 2020, s. 111) yukarıda belirtmiştik. İslam dini insanlara Peygamberler aracılığı ile ulaştığı için Peygamberlerin doğru anlaşılması ve algılanması, dinin doğru anlaşılıp uygulanması açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle eğitimcilerin ergenlik çağındaki öğrencilerin gelişim düzeylerini dikkate alarak sağlıklı bir Peygamber tasavvuru geliştirmeleri konusunda oldukça dikkatli davranmaları gereklidir.

Eğitimde mitolojik ve menkıbevi bir yaklaşımdan ziyade, Hz. Muhammed'in eğitici ve öğretici yönlerini vurgulayacak bir öğretim süreci planlanmalıdır. Gençler Peygamberlerini gerçekçi bir yaklaşım tarzıyla tanımak, öğrenmek istemektedirler. Bu nedenle Peygamberin genel olarak gençler açısından önemli bir yerinin olduğu, ancak ona yüklenen olağanüstü varlık yaklaşım tarzının gençler tarafından pek kabul görmediği gözlemlenmiştir (Çınar, 2020, s. 113). Buna göre öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenmek istememelerinin, Peygamber anlatımında kullanılan dilden kaynaklandığı düşünülebilir.

'Hz. Muhammed'in örnek şahsiyetini tanı' kazanımını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri '[DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed'in kişiliğini tanımama katkı sağladı.]' maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.10: 'DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed'in kişiliğini tanımama katkı sağladı.' öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	5	1,7
Evet	130	44,2
Hayır	13	4,4
Kararsızım	42	14,3
Kesinlikle evet	83	28,2
Kesinlikle hayır	21	7,1
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi '[DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed'in kişiliğini tanımama katkı sağladı.]' maddesine 'evet ve kesinlikle evet' yanıtını veren öğrenci oranı %72,4'tür. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı derste öğrendiğini düşünmesi olumlu bir durumdur. Ancak kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci oranının, öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranından yaklaşık %6 oranında düşük kalması karşısında ders uygulamalarının kazanımı öğrenmek isteyen bazı öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olduğu söylenebilir.

Çocuklukta sorgulanmadan kabul edilen inanç esasları, ergenlikle beraber sorgulanmaya başlanır. Bu dönemde sorularına tatmin edici yanıtlar alan gençler inançlarını yeniden inşa edebilirken, tatmin edici yanıtlar alamayanlar boşlukta kalmakta, hatta farklı eğilimlere yönelebilmektedirler. Lise öğrencilerinin İslam inanç esaslarını benimseme düzeylerini araştıran bir çalışmada, okulda verilen din eğitiminde sorularına tatmin edici cevap alanların İslam inanç esaslarını benimseme düzeyleri cevap alamayanlardan daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur (Kandemir, 2022, s. 376). Buna göre öğrencilerin kazanımı derste öğrendiklerini düşünmelerinin İslam inanç esaslarını benimsemelerini, dini tutumlarını ve insani yönlerini olumlu etkilediği düşünülebilir.

Bu maddeye 'hayır ve kesinlikle hayır' yanıtını verenlerin oranı da %11,5'tir. Olumsuz yanıt verenlere kararsız kalanları (%14,3) da eklediğimizde bu oran %25,8 olmaktadır. Konuyu derste yeteri kadar öğrenemediğini düşünen öğrenci oranı da dikkate değer derecede yüksektir.

Hz. Muhammed, Allah-insan ilişkisinin sağlıklı kurulabilmesi konusunda etkin bir rol üstlenmiş, yaşadığı dönemde gençlerin soru ve sorunlarına hem onların gelişim dönemlerine hem de yaşadıkları zamanın şartlarına göre cevaplar vermiştir. Ancak günümüz eğitiminde aynı şekilde gençlerin gelişim dönemlerine ve yaşadıkları zamana göre sorularının cevaplanması ve onların zihinlerine göre bir peygamber tasavvuru oluşturulması sağlanamamıştır. Bu durum da gençlerin zihinlerinden 'Peygambere iman'ın' rafa kaldırılmasına neden olmuştur (Koçak, 2019, s. 118). Yapılan bir çalışmada, genelde sorgulamaya bile gerek duyulmayan konuların gençlerin zihin dünyalarında problemlere neden olduğu ortaya konulmuştur. Burada gençlerin Allah, ahiret gibi unsurları sorgulamanın yanında, Peygamberin gerçekten yaşayıp yaşamadığını, akli

olarak gerçekten sağlıklı olup olmadığını dahi sorgulayabildikleri belirtilmiştir (Günaydın, 2017, s. 324).

Ergenlik çağında yaşanan gelişim ve değişim süreci, gencin yaşamına yön vereceği ilkelerini belirlemesine imkân sunar. Bu noktada din eğitimi oldukça önemli bir yere sahiptir. Gençlerin sağlıklı bir din anlayışı edinebilmeleri için din eğitiminde uyulması gereken ilkeler vardır. Bunlardan biri de gençlerin dini sorgulamalarının anlayışla karşılanması gerekliliğidir (Gündüz, 2020, s. 1104).

Gençlerde sağlıklı bir Peygamber tasavvuru oluşturabilmek için kazanımın derste öğrenilmesi gereklidir. Bu nedenle öğrencilerin kazanımı derste öğrenemediklerini düşünme nedenleri ders planlamaları açısından önemlidir. Nitekim öğrenciler yapılan mülakatlarda bu konuda eksik gördükleri taraflara değinmişlerdir. Söz konusu görüşlerden bazıları şöyledir:

Bu konuyu baya merak ediyordum zaten. Özellikle Ebu Cehille arasındaki etkileşimi merak ediyordum. İslam Dininde olmayan kişilerle arasındaki etkileşimi daha çok merak ediyordum. Ve birazcık daha kişiselini merak ediyordum. Tanınması gerekiyor ki kimi dinlediğinizi bilmemiz gerekiyor. Din Kültürü dersi bu konuda birazcık eksik kaldığını düşünüyorum ben. Birazcık daha fazla bilgi olması gerekiyordu. Bence pek objektif değil gibi bu konuda. Ve inanmayanları da düşmanları da tanımak gerektiğini düşünüyorum. (Ö4, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Yine genel olarak öğrendik. Hani işte nedir, dürüst bir insandır, emanete ihanet etmez, iyi bir insandı vs. bu cidden konuşuldu hani insanlar örnek alıyor. Konuşma bitince insanlar hangi şeytanlık varsa içinde ona devam ediyor. Etki bırakması lazım, ama etki bıraktığını düşünmüyorum bunun hakkında konuşulduğunda insanlar üzerinde. (Ö5, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Biraz daha detaylı olabilirdi. Yani kişiliğini biliyoruz ama yaşayışını yani ben kendi adıma söyleyeyim çok fazla bilmiyorum. Onları öğrenmek isterdim. (Ö7, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Direk mesela kitap üzerinden gidelim, direk hadis veriyor, direk ayet veriyor bunun yerine o olayı daha böyle hikâyeleştirme de de olabilir. Olayları okursak bence daha ilgi çekici hale gelebilirdi. (Ö8, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Çok önemli biri, gerçekten hayatımızda her anlamda, her şeyiyle, herkes tarafından bilinmesi gereken bir şahsiyet olduğunu düşünüyorum. O yüzden hani onu böyle çok üstün körü geçmek yerine daha detaylıca anlatılabilirdi bence. İşte ne olmuş, ne yapılmış, ne hissederek yapılmış ben bunların hepsini dinlemeyi tek tek isterdim yani. (Ö9, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Mesela güvenilir olduğu, dürüst olduğu gibi konuları biliyoruz ama onun yaptığı veya yaşadığı olayları daha çok işleyebilirdi. Hani daha ilgi çekici hale getirebilirlerdi. (Ö10, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Din Kültürü Dersinde bence bu konuyla alakalı biraz daha basmakalıp demeyim ama sürekli tekrar edilen şeyler anlatılıyor. Evet, Hz. Muhammed dürüsttür, zekidir işte yardımseverdir, evet bunlar zaten bilindik şeyler ama bence birazcık da farklı örneklerle açıklanabilirdi. Ya da işte hani kendi sonuçta o da bizim gibi bir insandı ve bununla alakalı daha gündelik yaşamdan örneklerin biraz daha çoğaltılması gerektiğini düşünüyorum ben. Yani o anlamda örneklendirme konusunda birazcık yetersiz kaldığını düşünüyorum. Ya da bizim fark etmediğimiz farklı taraflardan da anlatılabilirdi. Yani bunlar birazcık da alışlagelmiş şeyler olduğu için daha ilgi çekici tarafları da anlatılabilirdi. (Ö11, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Önemi zaten anlatmakla bitmez de ben hiç anlatılmadığı düşüncesindeyim. Çünkü hani hatırladığım birkaç isim geldi, Peygamberimizin insanlığı, o da insandı, şimdi hocam herkes onun da bir yerde insan olduğunu biliyor. Peygamberimizin bazı yerlerde işlediği hatalar demeyelim de öyle bir kader buyurulmuş yaptığı bazı hoş karşılanmayan şeyler oluyor. Kuran'da; yanına birisi geliyor işte zannediyorum Ebu Cehil, ya da Ebu Sufyan'ı İslam'a davet ederken yanına biri geliyor hani o mevzu, şimdi bu kısım belki bir yerde kötüye de kullanılabilir. Ama bir yerde Tanrı mükemmelliğinde olmadığını kanıtıyor zaten. Bu güzel olabilir işte hani o konuda, anlatmakta. (Ö12, mezun, üniversite, erkek)

Görüldüğü gibi öğrencilerden bazıları Hz. Muhammed'in şahsiyetinin anlatımında farklı bakış açılarına yer verilmemesini eleştirmişlerdir. Burada karşıt görüşlü insanların daha yakından tanınmasına, Hz. Muhammed'in hayatından daha farklı, bilinmedik örneklerle yer verilmesine değinmişlerdir. Öğretimin daha etkili olması gerekliliği belirtilmiştir. Bu bağlamda dersin daha ilgi çekici olması gerektiği, örnek

olaylara daha çok yer verilmesi gerektiği ve olaylarda ne yapılmış, nasıl yapılmış, ne hissederek yapılmış gibi unsurlara yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Olumsuz görülebilecek örneklerle de yer verilmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir.

Çalışmamızda ankete katılan öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediğini ve derste öğrendiğini düşündüğünü belirtmiştir. Mülakata katılan öğrencilerden de kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci olmamıştır. Ancak öğrenciler ders sürecinde bazı noktalarda eksiklik olduğundan bahsetmişlerdir. Bu eksiklikler genel olarak etkili öğretimin yapılamaması, öğretimin ilgi çekici olmaması ve örnek olay eksikliği olarak görülmüştür.

Öğrenci eleştirileri genel olarak örnek olay yönteminin etkili olarak kullanılamaması yönünde yorumlanabilir. Yapılan bir çalışmada katılımcı öğretmenlerden yarıdan daha az bir kısmı derslerinde örnek olay incelemesi yöntemini kullandığını belirtmiştir. Bu yöntemi kullandığını belirten öğretmenlerden de sadece birinin yöntemi etkili ve verimli kullandığı görülmüştür (Cingöz & Akyürek, 2020, s. 107). Farklı bir araştırmada da yine öğretmenlerin oldukça az bir kısmı örnek olay yöntemini kullandığını belirtmiştir. Ancak yine bu çalışmada da gözlemci notlarında öğretmenlerin bu yöntemi etkili ve verimli kullanamadığı görülmüştür (Altıntaş, 2014, s. 128).

Ergenlik dönemi din eğitimi uygulamalarında kullanılan din dili de büyük önem taşımaktadır. Hz. Muhammed, gençlerle olan iletişimde kullandığı dile azami ölçüde dikkat etmiştir (Gudde, 2018; Aktaran: Çanakcı, 2019, s. 277). Gençlerle iletişimin ve onlara yönelik din anlatımında kullanılan din dili üzerinde etkili olan faktörlerin incelendiği bir çalışmada gençlerle iletişimde din dili konusunda karşılaşılan problemlerden bazıları şöyle belirtilmiştir: DKAB öğretmenlerinin pedagojik dil kullanma sorunu. Gençlerle iletişimde, onların gelişim özelliklerinin dikkate alınmaması. Gençlerin soru ve sorunlarına eğitimcilerin yeterli ilgiyi göstermemesi ve bu sorular karşısında yeterli donanımına sahip olmaması. Gençlerin yaşamlarında örnek alacakları, davranışlarını ve dilini içselleştirecekleri rol modellerin olmaması. Öğretilmeye çalışılan dini bilgileri gençlerin içselleştirmelerine rehberlik yapılamaması (Çanakcı, 2019, s. 286). Peygamberini doğru bir şekilde tanıyan ve onu örnek alan bir gençliğin yetiştirilebilmesi için din eğitiminin onların gelişim özelliklerine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olması

gereklidir. Buna göre öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenmeyi istemediklerini ve derste öğrenemediklerini düşündüklerini belirtmeleri ders planlamalarının ve derslerde kullanılan dilin onlara uygun olmamasından kaynaklandığı düşünülebilir.

2.2.2. ‘Hz. Muhammed’in Peygamberlikle İlgili Görevlerini Açıklar.’ Kazanımı

‘Hz. Muhammed’in peygamberlikle ilgili görevlerini açıklar’ kazanımına dair öğrencilerin öğrenme istekleri ‘[Hz. Muhammed’in tebliğ görevinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.11: ‘Hz. Muhammed’in tebliğ görevinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	6	2,0
Evet	134	45,6
Hayır	19	6,5
Kararsızım	28	9,5
Kesinlikle evet	81	27,6
Kesinlikle hayır	26	8,8
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[Hz. Muhammed’in tebliğ görevinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrencilerin oranı %73,2’dir. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyacına uygun olduğu söylenebilir. Bu durum kazanımın derste gerçekleştirilebilmesi açısından olumludur.

Hiz. Muhammed’in peygamberlikle ilgili görevlerinin öğrenilmesi hem onun hangi şartlarda tebliğ faaliyetlerini yerine getirdiğinin hem de onun örnekliğinin anlaşılması açısından önemlidir. Peygamberlerin tebliğ görevini yerine getirebilmeleri için de birtakım özelliklere sahip olmaları gereklidir. Bu özelliklerin başında da peygamberlerin beşer olma özellikleri gelmektedir. Peygamberlerin tebliğ görevini yerine getirebilmeleri için ilettiklerinin muhatapları tarafından kabul edilmesi gereklidir. Bu

nedenle peygamberler rol model alınabilen insanlar olarak tebliğ görevini yerine getirmişlerdir (İlhan, 2015, s. 114). İlahi vahyi iletme, açıklama ve yaşayarak örnek olma noktalarında Peygamberin görevlerini nasıl yerine getirdiğinin anlaşılması, onun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Hz. Muhammed'in bu görevlerini insanüstü bir özelliği olmadan, insani şartlarda yerine getirdiğini anlayan öğrenci onu rol model olarak çok daha kolaylıkla kabul edebilecektir.

Bu maddeye 'hayır ve kesinlikle hayır yanıtını veren öğrenci oranı da %15,3'tür. Olumsuz yanıt verenlere kararsız (%9,5) kalanları da eklediğimizde bu oran % 24,8 olmaktadır. Buna göre kazanımın öğrencilerden bazılarının ilgi ve ihtiyaçlarına hitap etmediği söylenebilir. Öğrencilerin azımsanamayacak bir miktarı kazanımı öğrenmek istemediğini belirtmiştir..

Gençlerin Peygamberden uzaklaşmalarının çözümü de yine Peygamberi anlamaktan geçecektir. Onun zamanına nasıl hitap ettiği, dini gönüllere nasıl yerleştirdiği anlaşarak ve günümüz diliyle yorumlanarak, gençlerde doğru bir Peygamber algısı oluşturulabilir (Koçak, 2019, s. 122). Öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenmek istememe nedenleri aşağıda mülakatlardan anlaşılmaya çalışılmıştır.

'Hz. Muhammed'in peygamberlikle ilgili görevlerini açıklar' kazanımını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri '[DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed'in tebliğ görevinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini öğrenmeme katkı sağladı.]' maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.12: 'DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed'in tebliğ görevinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini öğrenmeme katkı sağladı.' öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	144	49,0
Hayır	14	4,8
Kararsızım	41	13,9
Kesinlikle evet	70	23,8
Kesinlikle hayır	23	7,8
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi '[DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed'in tebliğ görevinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini öğrenmeme katkı sağladı.]' maddesine öğrencilerin 'evet ve kesinlikle evet' yanıtını verme oranları %72,8'dir. Kazanımı öğrenmek istediğini ve derste öğrendiğini belirten öğrenci oranlarının oldukça yakın olması, ders uygulamalarının kazanıma ilgi duyan öğrencilerin tamamına yakınının ilgi ve ihtiyaçlarına hitap ettiğini düşündürülebilir.

Yapılan bir çalışmaya göre demokratik bir ortamda, yeterince ve doğru bilgilenen bir gencin dini şüphe oranı, diğerlerine göre çok daha düşüktür (Günaydın, 2017, s. 330, 331). Hz. Muhammed'in peygamberlik görevlerini öğrenen genç hem onu daha iyi anlayacak hem de dini konulardaki şüphesi daha az olacaktır. Bu nedenle gelişim dönemi özelliği olarak dini şüphe döneminde olan gençlerin bu kazanımı derste öğrendiklerini düşünmeleri oldukça önemlidir.

Bu maddeye 'hayır ve kesinlikle hayır' yanıtını veren öğrenci oranı da %12,6'dır. Olumsuz yanıt verenlere kararsız (%13,9) kalanları da eklediğimizde bu oran %26,5 olmuştur. Kazanımı öğrenmek istemediğini ve derste öğrenemediğini belirten öğrenci oranları da birbirine oldukça yakındır. Buna göre ders uygulamalarının kazanımı öğrenmede isteksiz davranan öğrencilerin ilgilerini çekemediği düşünülebilir. Bu konuya ilişkin mülakatta belirtilen görüşlerden bazıları şunlardır:

Tebliğ görevinin ne olduğunu, nasıl geliştiğini biliyorum ama yani işlevi baya bir süre olduğu için pek hatırlamıyorum. (Ö1, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Genel olarak ne olduğunu, nasıl olduğunu bildiğim için benim de zamanında din dersi baya bir katkı sağladı. Ama şu an fazla bir ekstra bir bilğim yok. (Ö2, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Anlayabileceğim kadar değil de bunu genel olarak işledik gibi. (Ö10, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Bunun nasıl yapıldığı konusuna birazcık bilgi eksikim var sanırım. Ve bu açıdan da Din Kültürü Dersine daha buna yönelik örnekler verilerek ders verilebilir diye düşünüyorum. Tebliğin amacıyla alakalı bu örnekler üzerinden yorum yapılabilir diye düşünüyorum. (Ö11, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Aslında öğrenmek istemezdim desem çok şey olmaz herhâlde. Zaten tebliğ demek bildiri demek, tek onu biliyorum gerisi yok. (Bunun yerine hangi konuyu koyabilirdik sence?: Araştırmacı) İnsanlara dürüst olmalarını ya da Hz. Muhammed'i örnek almalarını vs. bir konu olabilirdi. Nasıl iyi insan olacaklarını, ahlaklı olacaklarını, bu konu olabilirdi. (Ö3, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Kazanımı derste öğrenemediğini belirten öğrenciler genel olarak öğrendiklerini ancak şu an hatırlamadıklarını belirtmişlerdir. Bir öğrenci de derslerde örnekler üzerinden yorumlar yapılması durumunda daha kalıcı öğrenebileceğini belirtmiştir. Kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci de bunun yerine hayata daha yakın konuları öğrenmek istediğini belirtmiştir.

Çalışmamızda ankete katılan öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediğini belirtmiştir. Bu kazanımın gerçekleştirilebilmesi açısından iyi bir durumdur. Ancak kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci sayısı da azımsanamayacak bir miktardadır. Mülakata katılan öğrencilerden sadece biri kazanımı öğrenmek istemediğini belirtmiştir. Öğrenci bu kazanım yerine, Hz. Muhammed'in örnekliğinde nasıl iyi insan olunabileceği gibi bir konu olabileceğini belirtmiştir. Bu durumda öğrencinin hayata daha yakın gördüğü bir konuyu öğrenmek istediği düşünülebilir. Öğrenilen bilginin kalıcı olması açısından yaşamla ilişkilendirilmesi büyük önem taşımaktadır (Diler & Sevim, 2019, s. 956). Buna göre ders uygulamalarında kazanımın hayatla ilişki kurulmadan verildiği düşünülebilir.

Mülakata katılan altı öğrenci konuyu ya hiç öğrenmediğini ya da öğrendiğini ama hatırlamadığını belirtmiştir. Buna göre derste kalıcı öğretimin gerçekleştirilemediği düşünülebilir. Bu öğrencilerden bazılarının önerisi de kazanımın örnekler üzerinden yorumlanarak verilebileceği olmuştur. Yukarıda da açıkladığımız gibi daha önceki çalışmalar da öğretmenlerin derste örnek olay yöntemini genel olarak etkili kullanmadığını göstermiştir (Cingöz & Akyürek, 2020, s. 77; Altıntaş, 2014, s. 128). Buna göre bu kazanıma ulaşmak için ders planlamalarında hayata yakınlık ilkesinin gözardı edildiği ve kalıcı öğrenmenin yeterince sağlanamadığı düşünülebilir.

2.2.3. ‘Hz. Peygamber’e Bağlılık ve İtaati Ayet ve Hadislerden Hareketle Yorumlar.’ Kazanımı

‘Hz. Peygamber’e bağlılık ve itaati ayet ve hadislerden hareketle yorumlar’ kazanımına dair öğrencilerin öğrenme istekleri ‘[Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaat konusunda ayet ve hadislerde nelerden bahsedildiğini öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.13: ‘Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaat konusunda ayet ve hadislerde nelerden bahsedildiğini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	126	42,9
Hayır	19	6,5
Kararsızım	34	11,6
Kesinlikle evet	82	27,9
Kesinlikle hayır	31	10,5
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaat konusunda ayet ve hadislerde nelerden bahsedildiğini öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtı veren öğrencilerin oranı %70,8’dir. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Bu durum kazanımın derste gerçekleştirilebilmesi açısından olumludur.

Hiz. Muhammed’in otoritesinin gençlerin zihinlerinde doğru bir yere oturması için bu otoritenin dayanaklarını belirlemek gereklidir. Bu otorite genel olarak toplumun dinle ilgili konularına karar verme yetkisini ifade eder. Otorite genel olarak dini tebliğ etme ve açıklama yetkisidir. Peygamber Allah’ın kulu ve elçisidir. O vahiy alan bir insan olarak tebliğ göreviyle dini yayma ve açıklamada otorite sahibidir. Onun dini tebliğ etmesi dahi insani şartlarda gerçekleşmiştir. Gençlerin zihninde doğru bir peygamber algısı oluşturabilmek için bunun açıklanması gereklidir (Baktır, 2004, s. 27). Buna göre genç zihinlerde doğru bir Peygamber algısı oluşturulması ve ona itaat ve bağlılığın doğru anlaşılması için bu kazanımın öğrencilerin çoğunluğu tarafından öğrenilmek istenmesi önemlidir.

Bu maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır yanıtını verenlerin oranı %17’dir. Bu konuda olumsuz yanıt verenlere kararsız (%11,6) kalanları da eklediğimizde bu oran %28,6 olmaktadır. Kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci oranı dikkate değer derecede yüksektir. Buna göre bazı öğrencilerin kazanımı ilgi ve ihtiyaçlarına uygun bulmadıkları söylenebilir.

Üniversite gençliğinin otorite algısı ile dini tutum ve davranışlarının araştırıldığı bir çalışmada gençlerin, belli bir alandaki tecrübe ve uzmanlıkla ilgili otoriteyi kabul ettikleri ancak emreden, zorlayan otoriteye karşı tepkili yaklaşıtları ortaya konulmuştur. Otorite bir anlamda gücü ifade ederken Peygamber otoritesinden kasıt düzenleme ve ilan etme yetkisidir. Bu otorite zorlama anlamındaki gücü ifade etmemektedir (Odabaşı, 2020, s. 209). Öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenmek istememe nedenlerinin, onlara Peygamber otoritesinin anlamının ve bu otoritenin dayanaklarının doğru bir şekilde ifade edilememesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

‘Hz. Peygamber’e bağlılık ve itaati ayet ve hadislerden hareketle yorumlar’ kazanımını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri de ‘[DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaat konusunda ayet ve hadislerde nelerden bahsedildiğini öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.14: ‘DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaat konusunda ayet ve hadislerde nelerden bahsedildiğini öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	133	45,2
Hayır	20	6,8
Kararsızım	51	17,3
Kesinlikle evet	59	20,1
Kesinlikle hayır	29	9,9
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaat konusunda ayet ve hadislerde nelerden bahsedildiğini öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet yanıtını verenlerin oranı %65,3’tür. Öğrencilerin

çoğunluğunun kazanımı derste öğrendiğini düşünmesi olumlu bir durumdur. Ancak kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci oranı, öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranından yaklaşık olarak %5 oranında düşüktür. Öğrencilerin derste neleri eksik gördükleri aşağıda, mülakatlara katılan bazı öğrenci görüşlerinden anlaşılmaya çalışılmıştır.

Günümüz şartlarında farklı kültür ve inançla karşılaşan gençlerimiz, eğer sağlam bir bilgiye sahip değillerse inanç konularında gelgitler yaşayabilmekte, dini değerlerden uzaklaşabilmektedirler. Gençliği dini değerlerden uzaklaştıran nedenlerden biri de inanç konularının yüzeysel anlatılması ve onun hikmetini gençlerin içselleştirmelerinin sağlanamamasıdır (Malkoç, 2019, s. 261). Buna göre öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı derste öğrendiğini belirtmesi, onların sağlam bir inanca sahip olmaları ve farklı yaklaşımlar karşısında kafa karışıklığı yaşamamaları açısından oldukça önemlidir.

Derste kazanımı öğrenme konusuna ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtı verenlerin oranı da %16,7’dir. Olumsuz yanıt verenlere kararsız kalan öğrencileri (%17,3) de eklediğimizde bu oran %34 olmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı derste öğrendiğini belirtmiştir. Ancak kazanımı derste öğrenemediğini belirten öğrenci oranı da oldukça fazladır. Mülakata katılan öğrencilerden de kazanımı hiç öğrenmediğini ya da derste öğrendiğini ancak şimdi hatırlamadığını belirten iki öğrenci (Ö1, Ö2) görülmüştür. Bunun yanında kazanımın verilmesinde bazı yetersizliklerden bahseden öğrenciler de bulunmaktadır. Bu öğrenci görüşlerinden bazıları şunlardır:

Konuların şekillenmesi olarak başlıklar çok güzel. Yani tam olarak konuşulsa, anlaşılrsa. Ama işte dersi vereyim bitsin olarak, genelde öğretmenler ve öğrencilerin zihniyeti bu yönde. Konuları ezber olarak vereyim, işte nedir tebliğin anlamı şudur, sünnetin anlamı şudur gibi direk sünnet yazıyor, eşittir yapıyor, açıklamayı yapıyor bitiyor. Öğrencileri biraz daha çekecek şekilde konuşursan, onların kafa yapısıyla konuşursan, din dersi geldi diye sevinebilir insanlar. İnsanları çekmek biraz daha farklı bir iş. (Ö5, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Bence yeterli olmadı. Aslında benim istediğim her konuda daha fazla yorum yapması. O yüzden, yorum yapsak daha güzel olurdu. (Ö8, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Şimdi şöyle mesela bağlılık ve itaat konusunda daha çok zorlama gibi anlaşıyor. Ama Hz. Muhammed'in daha sevecen veya farklı yaklaştığını, insanları düşündüğünü, bu şekilde anlatsalar daha şey olabilir. (Ö10, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Hep olumsuz manalı ayet gelerek ya da işte tehdit içeren bir hadis gelerek bir yerde ahiret bağlamları tehdit içeren bir hadis geldiğinde bir işe yaramıyor, hani belki üslup değişirse daha bütüncül ve daha olumlu bağlamda fayda gözetilebilir düşüncesindeyim. (Ö12, mezun, üniversite, erkek)

Bu konuda sanki Din Kültürü dersinde birazcık daha şey bakılıyor bu konuya, zaten her Müslüman Hz. Muhammed'e bağlı olmak zorunda, işte şu şu sebeplerden dolayı, üstünkörü geçildiğini düşünüyorum ben açıkçası. (Ö11, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Görüldüğü gibi bazı öğrenciler kazanımı öğrenmek istedikleri halde, veriliş şeklinin ilgi çekici olmadığını, derste yorumlara yer verilmediğini, tehdit içerikli bir yaklaşım yerine Hz. Muhammed'in ılımlı yönlerinin verilmesi gerektiğini ve konuların üstünkörü geçildiğini belirtmişlerdir.

Ankete katılan öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı öğrenmek istediğini ve derste öğrendiğini düşündüğünü belirtmesi, kazanımın gerçekleştirilebilmesi açısından olumlu bir durumdur. Ancak kazanımı öğrenmek istemediğini ve derste öğrenemediğini belirten öğrenci sayısı da azımsanamayacak miktardadır. Mülakatlarda da kazanımı öğrenemediğini veya o zaman için öğrendiği halde şimdi hatırlamadığını belirten iki öğrenci görülmüştür. Bu durumda derste kalıcı öğrenmenin yeterince sağlanamadığı düşünülebilir. Buna göre ders uygulamalarında öğrencilerden bilgi yığınlarını ezberlemelerinin ve gerektiğinde aynen tekrar etmelerinin beklendiği bir yaklaşımın tercih edildiği düşünülebilir. Yapılan bir çalışma da bu düşüncemizi doğrular niteliktedir. Bu çalışma sonucunda öğretmenlerin çoğunluğunun öğrencilerden kendilerine aktarılan malumat kalıplarını olduğu gibi ezberlemelerini bekledikleri görülmüştür (Altıntaş, 2014, s. 275). Bu durumda da kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi oldukça zordur.

Derste yorumlara yer verilmemesi, DKAB öğretmeninin din eğitimi anlayışı ile ilişkilendirilebilir. Yine aynı araştırma sonucu DKAB öğretmenlerinin öğretmen merkezli bir öğretim anlayışına sahip olduğunu göstermektedir (Altıntaş, 2014, s. 135).

İki öğrencinin de derste kullanılan dile tepki gösterdikleri görülmüştür. Öğretimde kullanılan dile, hitap edilen öğrenci grubunun gelişim dönemine uygun olarak dikkat edilmelidir. Örneğin, Kuran'ı Kerim aktardığı bilgilerin zihninde kalıcı olması için muhatabının ortamını ve yaşını dikkate almıştır (Dursun & Yaka, 2021, s. 597). Gençler korkutma ve hoşgörünün olmaması durumunda dine karşı tepkisel hale gelebilmektedir (Ekşi, 1990; Aktaran: Gündüz, 2020, s. 1104). Bu durumda da dersin hedeflerine ulaşılması oldukça zorlaşacaktır. Buna göre ders uygulamalarında kalıcı öğrenmeyi destekleyecek yaklaşımlar benimsenmediği ve öğrencilere uygun bir dil kullanılmadığı için öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenmek istemediklerini ve derste öğrenemediklerini düşündüklerini belirttikleri söylenebilir.

2.3. 'Kur'an'da Bazı Kavramlar' Ünitesinin Kazanımlarının, Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri İle Uyum

On birinci sınıf üçüncü ünite 'Kuran'da Bazı Kavramlar' ünitesidir. Bu ünite 'Kuran'ı Kerim'de geçen bazı kavramları yorumlar, Kuran'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder' kazanımları yer almaktadır. Bu kazanımlara ulaşmak için ünite 'İslam'ın aydınlık yolu: Hidayet; Allah'ı görüyormuşçasına yaşamak: İhsan; Allah için samimiyet: İhlas; Allah'ın emir ve yasaklarına riayet: Takva; dosdoğru yol: Sırat-ı müstakim; Allah yolunda mücadele: Cihat; iyi, doğru ve güzel davranış: Salih amel' konu başlıklarına yer verilmektedir.

DKAB dersinin en önemli kaynağı Kuran'ı Kerim ve Hz. Muhammed'in sünnetidir. Bu nedenle derslerde ayet ve hadislerin etkili ve verimli bir şekilde kullanılması gereklidir (Ekşi, 2016). Ayetlerin öğrenciler tarafından anlaşılabilmesi için de Kuran'da geçen kavramların doğru bir şekilde anlaşılması şarttır.

DKAB dersi öğretim programının genel amaçları arasında İslam Dininin temel kaynaklarının tanınması, dini kavramların tanınması ve bunlar arasındaki ilişkilerin fark edilmesi bulunmaktadır (MEB, 2018, s. 8). Kuran kavramları öğretimi, din eğitiminde hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için hayati bir öneme sahiptir. Çünkü kavramlar Kuran'ı anlamının en temel parçalarıdır (Akyürek, 2008, s. 87). İslam Dininin en temel kaynağı Kur'an'ı Kerim'dir ve anlaşılması gereken en önemli dini kavramlar Kuran'ın odak kavramlarıdır.

Bir metnin anlaşılması ve yorumlanabilmesi için metnin odak kavramlarının anlaşılması oldukça önemlidir. Kur'an'da geçen kavramların bilinmesi ise ayrıca önemlidir. Kuran varlığa ve evrene bakışını kavramlarla ortaya koymaktadır. Bu nedenle Kuran'ı doğru bir şekilde anlayabilmek için onun odak kavramlarını anlamak zorunluluktur (Yılmaz, 2004b, s. 236). Kur'an'ı okumada niteliksel farklılıklar söz konusudur. Dolayısıyla her okuma aynı değildir. Kuran'ı okurken üst düzey davranışların gerçekleştirilebilmesi için bu okumada bilişsel, duyuşsal ve devinimsel boyutlar arasında ilişki kurulmalıdır. Bu ilişkilerin kurulabilmesi de Kuran okumanın niteliğine bağlıdır (Akyürek, 2008, s. 85, 86). Kuran'da geçen kavramların doğru anlaşılabilmesi için de bu konuda etkili bir kavram öğretimi gerçekleştirilmesi gereklidir.

Kavram öğretimi, din eğitiminin hedeflerini gerçekleştirmede yardımcıdır. Kavram öğretimi sonucunda bireyler din hakkında iyi yapılandırılmış bilgiye sahip olurlar, böylece sağlam bir bilgi temeli edinirler. Kavram öğretimi, bireyin gelişimine, kişiliğinin gelişimine, özgürleşmesine, sosyalleşmesine katkı sağlar. Aynı zamanda kavram öğretimi anlamlı öğrenmeyi gerçekleştirmeye yardımcı olur ve öğrenilenlerin günlük hayatla ilişkilendirilmesini sağlar (Akyürek, 2003, s. 145). Öğrencilerin, din alanında sağlam bir bilgi temeli edinebilmeleri ve doğru bir din anlayışı geliştirebilmeleri için Kuran'ın özelliklerini, kavram ve ilkelerini öğrenmeleri önemlidir (Akyürek, 2008, s. 89). Ancak bunun için kavram öğretiminin anlamlı öğrenmeyi gerçekleştirebilecek yöntemlerle uygulanması gereklidir.

Ünitenin ilk kazanımı olan 'Kuran'ı Kerim'de geçen bazı kavramları yorumlar.', Bloom Taksonomi'sine göre kavrama basamağındadır. Kuran'da geçen bazı kavramları kavrama seviyesinde öğrenen bireyden bu kavramları özümsemesi, yorumlayabilmesi ve kendi cümleleriyle ifade edebilmesi gereklidir.

Ünitenin ikinci kazanımı olan 'Kuran'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder', duyuşsal taksonominin alma basamağındadır. Duyuşsal taksonomi bir olay karşısındaki tepkileri, hisleri, kaygıları, heyecanları vs. içerir. Ünite kazanımlarının gerçekleştirilmesi durumunda öğrencilerden, Kuran'da geçen bazı kavramları kendi cümleleri ile açıklayıp, yorumlayabilmeleri ve bu kavramların İslam'ı doğru anlamadaki yerini ve önemini fark etmeleri beklenir. DKAB

dersinin temel kaynağı olan Kuran'ın öğrenciler tarafından doğru anlaşılabilmesi için ünite kazanımlarının derste gerçekleştirilmesi gerekir.

Öğrencilerin bu üniteye ait düşüncelerine ulaşmak için onların bu kazanımı öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri sorulmuştur.

2.3.1. 'Kur'an'ı Kerim'de Geçen Bazı Kavramları Yorumlar.' Kazanımı

'Kur'an'ı Kerim'de geçen bazı kavramları yorumlar.' kazanımına dair öğrencilerin öğrenme istekleri '[Kuran-ı Kerim'de geçen kavramlardan; hidayet, ihsan, ihlas, salih amel, sırat-ı müstakim, cihat ve takva gibi kavramların anlamlarını öğrenmek isterim.]' maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.15: 'Kuran-ı Kerim'de geçen kavramlardan; hidayet, ihsan, ihlas, salih amel, sırat-ı müstakim, cihat ve takva gibi kavramların anlamlarını öğrenmek isterim.' öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	122	41,5
Hayır	31	10,5
Kararsızım	43	14,6
Kesinlikle evet	74	25,2
Kesinlikle hayır	22	7,5
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi '[Kuran-ı Kerim'de geçen kavramlardan; hidayet, ihsan, ihlas, salih amel, sırat-ı müstakim, cihat ve takva gibi kavramların anlamlarını öğrenmek isterim.]' maddesine 'evet ve kesinlikle evet' yanıtını veren öğrenci oranı %66,7'dir. Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyacına hitap ettiği söylenebilir. Bu durum kazanımın gerçekleştirilebilmesi açısından olumludur. Farklı çalışmalarda da benzer sonuçlar görülmüştür. Öğrencilerin lise DKAB dersinden beklentilerinin araştırıldığı bir çalışmada %74,3 oranında öğrenci 'Kuran'la ilgili bazı kavramlar' konusunun programda olması gerektiği yanıtını vermiştir (Çakmak, 2018, s. 31). Farklı

bir çalışmada da ‘Kuran’ı Kerim/ğretileri/ğretimi’ öğrencilerin programda ilgi duydukları konular arasında on ikinci sırada yer almıştır (Altaş, 2004, s. 130).

Ergenlik dönemindeki birey geçmişte sorgulamadan kabul ettiği bilgileri, bu dönemde sorgulamaya başlayacaktır. Bu sorgulamalar gençlerin önceki inançlarını reddetmelerini veya araştırarak doğru ve sağlam bir din anlayışı oluşturmalarını sağlayabilir. Gençlerin din konusunda doğru bilgilenmeleri sağlıklı bir din anlayışı geliştirmelerine yardımcı olacaktır (Akyürek, 2003, s. 132). Kuran kavramlarının ğretimi sonucunda gençlerin doğru bir din anlayışı geliştirebilmeleri için, bu kavramları öğrenmeye istekli olmaları oldukça önemlidir.

Derste kazanımı öğrenme konusuna ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını verenlerin oranı da %18’dir. Bu maddeye olumsuz yanıt veren ğrenci oranına kararsız (%14,6) kalanları da eklediğimizde bu oran %32,6 olmaktadır. Buna göre kazanımın azımsanamayacak miktarda öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına hitap etmediği söylenebilir.

Yapılan bir çalışmada, din derslerinde öğrencilerin soyut kavramlardan hayatlarıyla ilgili olanları daha çok merak ettikleri ortaya konulmuştur. Kavram ğretiminde öğretmenin, öğrencinin gelişim dönemini iyi tanıması, onların ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini iyi anlaması, kavramları nasıl algıladıklarının bilincinde olması oldukça önemlidir (Ayaydın, 2012, s. 102). Buna göre öğrencilerden bazılarının Kuran kavramları ile hayatları arasında ilişki kuramadıkları için kazanıma ilgi duymadıkları söylenebilir.

‘Kur’an’ı Kerim’de geçen bazı kavramları yorumlar.’ kazanımını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri ‘[DKAB dersindeki konular Kuran-ı Kerim’de geçen kavramlardan; hidayet, ihsan, ihlas, salih amel, sırat-ı müstakim, cihat ve takva gibi kavramların anlamlarını öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair ğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.16: ‘DKAB dersindeki konular Kuran-ı Kerim’de geçen kavramlardan; hidayet, ihsan, ihlas, salih amel, sırat-ı müstakim, cihat ve takva gibi kavramların anlamlarını öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	3	1,0
Evet	138	46,9
Hayır	23	7,8
Kararsızım	43	14,6
Kesinlikle evet	69	23,5
Kesinlikle hayır	18	6,1
Toplam	294	100,0

Tabloda ‘[DKAB dersindeki konular Kuran-ı Kerim’de geçen kavramlardan; hidayet, ihsan, ihlas, salih amel, sırat-ı müstakim, cihat ve takva gibi kavramların anlamlarını öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrenci oranı %70,4’tür. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı derste öğrendiklerini düşünceleri olumlu bir durumdur. Kazanımı derste öğrendiğini düşünen öğrenci oranının, kazanımı öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranından yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre ders uygulamalarının kazanımı öğrenmek istemediğini düşünen bazı öğrencilerin de ilgilerini çekebildiği söylenebilir.

Yapılan bir çalışmaya göre öğrencilerin kavram öğrenimiyle onların DKAB öğretmeniyle ilgili düşünceleri, DKAB öğretmenin öğrencilere yönelik tutumu, öğrencilerin din derslerine yönelik tutumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Geyik & Zengin, 2019, s. 31). Farklı bir çalışmada da DKAB öğretmenlerinin din dersini kavramsal açıdan zengin bulduğu, kavram öğretiminin oldukça önemli olduğunu düşündükleri ortaya konulmuştur. Öğretmenlerin çoğunluğu her konu ve ünite de kavramlar bulunduğu için kavram öğretimine sıklıkla temas ettiklerini belirtmişlerdir (Uçak, 2020, s. 220). Buna göre öğretmenlerin DKAB dersini kavramsal açıdan zengin görüp kavram öğretimine dikkat etmelerinin, öğrencilerin kavram öğretimine yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediği düşünülebilir. Hem kazanımı öğrenmek istediğini belirten öğrencilerin hem de öğrenmek istemediğini belirttiği halde öğrendiğini belirten öğrencilerin, öğretmenlerin kavram öğretimine yönelik tutumlarından olumlu yönde etkilendiğini söyleyebiliriz.

Aynı maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını veren öğrenci oranı da %13,9’dur. Bu maddeye olumsuz yanıt verenlere kararsız (%14,6) kalanları da eklediğimizde bu oran %28,5 olmaktadır.

Dini kavramların öğretiminde öğrenen, öğretici, takip edilen strateji ve öğrenilecek kavramın özelliklerinden kaynaklanan sınırlılıklar nedeniyle eksik veya yanlış öğrenmeler meydana gelebilmektedir. Kavramlarla ilgili yanlış bir şekilde edinilen bilgilerin doğrusunun öğretilmesi de daha zor olabilmektedir. Din öğretimi sürecinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi için bu sınırlılıkların belirlenerek uygun öğretim stratejilerinin geliştirilmesi gereklidir (Ayaydın, 2012, s. 32; Çetinel, 2019b, s. 111).

Öğretmenlerin kavram öğretiminde tercih ettikleri yöntemlerin neliğini ve niteliğini araştıran bir çalışmada öğretmenlerin genellikle anlatım-sunuş yaklaşımını tercih ettikleri görülmüştür. Ancak bu araştırmaya göre, öğretmenler kavram öğretiminde ne tümevarım yaklaşımını ne de tümünden gelim yaklaşımını doğru bir şekilde uygulayamamaktadırlar. Aynı çalışmada öğretmenlerin kavram öğretiminde farklı öğretim yöntem ve tekniklerinden bahsettikleri belirtilmiştir. Ancak öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve tekniklerin uygulama basamakları, güçlü ve zayıf yanları gibi unsurları bilmedikleri ortaya konulmuştur (Uçak & Doğan, 2020, s. 342).

Günümüzde din eğitimi alanında kavram öğretimine yönelik çalışmalarda kullanılan yöntemlerin öğrenci başarısını arttırdığı ortaya konulmuştur (Atabay, 2021, s. 107; Çetinel, 2019a, s. 105). Öğretmenlerin yararlanabileceği çalışmalar yapıldığı halde genellikle farklı öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini kullanmıyor olmaları alanda yapılan çalışmalardan haberdar olmadıklarını düşündürebilir. Buna göre derslerde yöntem zenginliğinin bulunmamasının öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu söylenebilir.

Mülakata katılan öğrencilerden yedi öğrenci konunun ilgisini çekmediğini belirtmiştir, altı öğrenci de ders uygulamalarında gördükleri eksikliklerden bahsetmiştir. Bu konudaki bazı öğrenci görüşleri şöyledir:

Yani öğrenmemize gerek yoktu aslında. Sadece salih amelle ilgili bilgi edindim, genel hayatta da karşıma çıktığı için. Diğerleri hakkında da pek bilgim yok. (Ö1, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Çok ilgi duyduğum bir konu değil. Kendini biraz daha ilerletmiş insanlar için söyleyeyim, onlar için evet. Kendi nezdimde o yüzden tam bana hitap ettiğini söyleyemem. (Ö6, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

İlk önce bir terim anlamıyla bize anlatmalarını ve sonrasında hani bunla ilgili not falan verilip iyice öğrenilmesini sağlamaları gerekiyordu. (Ö9, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Görüldüğü gibi öğrenciler günlük hayatta karşılarına çıkmadığını düşündükleri kavramların ilgilerini çekmediğini belirtmişlerdir. Bunun yanında, kazanımın seviyelerine uygun olmadığını ve kavram öğretiminin yetersiz olduğunu düşünen öğrenciler görülmüştür.

Çalışmamıza katılan öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediğini belirtmiştir. Bu durumda kazanımın çoğu öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci miktarının da kazanımı öğrenmek istediğini belirten öğrenci miktarından fazla olduğu görülmüştür. Buna göre ders uygulamalarının, başta kazanımı öğrenmek istemeyen bazı öğrencilerin de ilgilerini çekebildiği söylenebilir. Mülakata katılan öğrencilerden bazıları kazanımın ilgilerini çekmediğini belirtmişlerdir. Bunun nedeni olarak da kavramların günlük hayatta karşılarına çıkmadığını belirtmişlerdir. Kavram öğretiminin yetersiz olduğunu ve kazanımın kendi seviyelerine uygun olmadığını belirten öğrenciler de görülmüştür.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi kavram öğretimi sürecinde öğretmenlerin tercih ettiği yöntemleri ve bunların niteliğini araştıran bir çalışmaya göre, katılımcı öğretmenlerin çoğunlukla düz anlatım/sunuş yolunu seçtikleri görülmüştür. Dolayısıyla bu öğretmenlerin tanımdan hareket ettikleri anlaşılmaktadır (Uçak & Doğan, 2020, s. 341). Öğretmenlerin bilgileri düz anlatım yöntemiyle öğrencilerine aktararak, öğrencilerden de pasif alıcılar olmasını beklediği durumlarda, anlamlı öğrenmenin gerçekleşmesi, öğrencilerin bilgileri kendi hayatlarıyla ilişkilendirmesi oldukça zordur (Altıntaş, 2014, s. 135). Bir başka çalışmada da katılımcı öğretmenler kendilerinin kavram öğretimine ilişkin yöntem bilgisine yeteri kadar sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler kavramları hangi yaş grubuna, ne zaman ve nasıl öğreteceklerine dair bilgi ve becerilerinin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir (Uçak, 2020, s. 424). Bu durum bazı öğrencilerin ele alınan kavramların kendi hayatlarıyla bir

ilgisi olmadığı algısına yol açmış olabilir. Bu da yapılan din öğretiminin niteliğinin, bazı öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmadığını düşündürebilir.

2.3.2. ‘Kur’an’ı Kerim’de Geçen Kavramları Tanımanın İslam’ı Doğru Anlamadaki Önemi Fark Eder.’ Kazanımı

Bu ünite de ikinci olarak ‘Kur’an’ı Kerim’de geçen kavramları tanımanın İslam’ı doğru anlamadaki önemi fark eder.’ kazanımına yer verilmiştir. Öğrencilerin bu kazanıma dair öğrenme istekleri ‘[Kuran’da geçen kavramların anlaşılmasının İslam’ı doğru anlamadaki önemi öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.17: ‘Kuran’da geçen kavramların anlaşılmasının İslam’ı doğru anlamadaki önemi öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	4	1,4
Evet	125	42,5
Hayır	21	7,1
Kararsızım	27	9,2
Kesinlikle evet	93	31,6
Kesinlikle hayır	24	8,2
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[Kuran’da geçen kavramların anlaşılmasının İslam’ı doğru anlamadaki önemi öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrenci oranı %74,1’dir. Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyacına uygun olduğu söylenebilir. Bu durum kazanımın gerçekleştirilebilmesi açısından önemlidir.

Öğrencilerin kavramlarla ilgili yanlış öğrenmelerinin kaynakları genel olarak toplum, aile, medya ve internet araçları olarak görülmektedir (Uçak, 2020, s. 226). Özellikle dini kavramlar konusunda da ortak bir bilgiye sahip olunmaması bireyler arasında iletişim engeli oluşturmakta ve çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Aksine doğru bir kavram öğretimi, bireylerin kavramlara yükledikleri anlamların birbirine benzemesini sağlar, dolayısıyla iletişim engellerini ve çatışmaları azaltır (Tosun, 2010, s. 2). Gençlerin İslam’ı doğru anlamak için Kuran kavramlarının yerini din dersinde öğrenmeye istekli

olmaları, onların doğru bir din anlayışı geliştirerek toplumda çatışmalar yaşamamaları açısından önemlidir.

Aynı maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını veren öğrenci oranı da % 15,3’tür. Bu maddeye olumsuz yanıt verenlere kararsız (%9,2) kalanları da eklediğimizde bu oran %24,5 olmaktadır. Kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci oranı azımsanamayacak bir miktardadır. Buna göre kazanımın bazı öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmadığı söylenebilir.

Öğretmenlerin çok azının kavram öğretiminde, öğrencileri öncelikle hedeften haberdar ettikleri ve bu kavramın hayatlarında ne işe yarayacağını belirttikleri görülmüştür (Uçak, 2020, s. 223). Kazanımın kendi hayatında ne işe yarayacağını anlamayan öğrenci öğrenme konusunda isteksiz davranacaktır. Doğru bir kavram öğrenme, öğrenilenlerin günlük hayatla ilişkilendirilmesini sağlar ve bu öğrenmeler bireylerin problem çözme becerilerini geliştirir (Akyürek, 2003, s. 145). Böylelikle öğrenciler derste öğrendikleri bilgiler ile gerçekte karşılaştıkları problemleri rahatlıkla çözebilirler. Kavram öğrenmenin gerçekleşebilmesi için de öncelikle öğrencelerin öğrenmeyi istemesi gereklidir. Buna göre öğrencilerin kazanımı öğrenmek istememelerinin nedeninin bunun hayatlarında ne işi yarayacağını belirtilmemesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

‘Kur’an’ı Kerim’de geçen kavramları tanımanın İslam’ı doğru anlamadaki önemini fark eder.’ kazanımını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri ‘[DKAB dersindeki konular Kuran’da geçen kavramların anlaşılmasının İslam’ı doğru anlamadaki önemini öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.18: ‘DKAB dersindeki konular Kuran’da geçen kavramların anlaşılmasının İslam’ı doğru anlamadaki önemini öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	4	1,4
Evet	125	42,5
Hayır	27	9,2
Kararsızım	48	16,3
Kesinlikle evet	66	22,4
Kesinlikle hayır	24	8,2
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi '[DKAB dersindeki konular Kuran'da geçen kavramların anlaşılmasının İslam'ı doğru anlamadaki önemini öğrenmeme katkı sağladı.]' maddesine 'evet ve kesinlikle evet' yanıtını verenlerin oranı %64,9'dur. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı derste öğrendiğini düşündüğü görülmektedir.

Günümüzde değişen ve çeşitlenen öğrenci profilleri, öğretmen nitelikleri, toplumun ve bireylerin ihtiyaçları gibi unsurlar bugüne uygun doğru bir din anlayışı geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Doğru bir din anlayışı geliştirebilmek için de öncelikle dini kavramların doğru anlaşılması gereklidir (Çetinel, 2019b, s. 111). Kavram öğrenme anlamlı öğrenmelerin gerçekleşmesine katkı sağlar. Anlamlı öğrenme sonucunda öğrenilen bilgiler ilke öğrenmede ve problem çözmede kullanılabilir. Aksi halde alt bilgi seviyelerinde kalan bilgiler hem kullanılamayacak hem de kısa zaman içinde unutulacaktır. Ergenlik dönemi özellikleri bakımından anlamlı öğrenmenin gerçekleşmesi için oldukça uygun bir dönem olabilir. Bu dönemdeki gençler önceden edindikleri dini bilgileri ve yeni edinecekleri bilgileri artık sorgulamaya ve araştırmaya başlarlar. Bu dönemdeki din eğitimi gençlerin zihinlerine hitap edebilirse, gençler anlamlı öğrenmelerle doğru bir din anlayışı geliştirebilecektir (Akyürek, 2003, s. 132). Buna göre din derslerinin öğrencilerin çoğunluğunun zihnine hitap edebildiği için onların kazanımı derste öğrendiklerini düşündükleri söylenebilir.

Derste kazanımı öğrenme konusuna 'hayır ve kesinlikle hayır' yanıtını verenlerin oranı %17,4'tür. Bu maddeye olumsuz yanıt verenlere kararsız (%16,3) kalanları da eklediğimizde bu oran %33,7 olmaktadır. Buna göre kazanımın bazı öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmadığı söylenebilir. Mülakatlara katılan öğrencilerden kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci olmamıştır. Ancak bazı öğrenciler derste gördükleri eksikliklerden bahsetmişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

İslam'ı anlamak için bunları bilmemiz gerekiyorsa ben de kesinlikle çok isterim. Ama hani hayatımızda ne kadar katkı sağlayacağını pek bir fikrim olmadığı için şu an tam bir cevap veremiyorum. (Ö2, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Bu kavramların doğru anlaşılabilmesi için de en önemlisi diğer kavramları da bilmek lazım. Diğer dinleri de bilmek lazım ki İslam'ı doğru anlayalım. (Ö4, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin bu konuda ben yeterli olduğunu düşünmüyorum, biz bunu şu anda mesela dersimizi işlerken falan konuşuyoruz ama daha çok rasyonel bilgiler üzerinden gidiyoruz. Mantık çerçevesinde bir tartışma ortamı falan oluşmuyor. Bunun yerine mesela biraz daha açıklamaya yönelik dersler olursa insanlar biraz daha kafasındaki soru işaretlerine cevap bulduğunda temeli de daha güzel oturduğunda biraz daha iyi olabiliriz diye düşünüyorum. (Ö6, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

İnananlar için de inanmayanlar için de dine tutunmayı sağlayacak böyle daha sağlam yorumlar yapılmalı bu konuda. (Ö8, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Daha şey böyle üstü kapalı değil, ama daha açık bir şekilde ve anlaşılır bir şekilde. Yani her insanın anlayabileceği bir şekilde anlatılmasını isterdim. (Ö9, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Din dersinin aslında derdi şey de değil, bir şeyi anlatamamakla değil, bir şeyi nasıl anlattığıyla alakalı. (Ö12, mezun, üniversite, erkek)

Görüldüğü gibi mülakata katılan öğrenciler din dersinde konuya dair gördükleri eksikliklerden; kavramların İslam'ı anlamaya katkısını anlayamadıklarından, kavramların farklı dinlerdeki karşılıklarına yer verilmemesinden, derslerde tartışma ortamı oluşturulmamasından, kafalarındaki sorulara cevap verilmemesinden, yorumlara yer verilmemesinden, anlatımın açık ve anlaşılır olmamasından ve örneklerin yetersiz olmasından bahsetmişlerdir. Öğrencilerin gördükleri bu eksiklikler öğretim hizmetlerinin niteliği ile ilişkilendirilebilir.

Etkili bir kavram öğretimi için kazanımlarla öğrenci hayatları arasında bağ kurulmalıdır (Atabay, 2021, s. 107). Bunun için de etkili bir planlamadan, ders uygulamalarına, ölçme değerlendirmeden, öğretmen tutumlarına kadar kavram öğretimi sürecinin tüm unsurları titizlikle planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Daha önce yapılan bir çalışmada öğretmenler temel kavramları öğrenemeyen öğrencilerin ileriki süreçte zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle anahtar kavramların öğretiminin oldukça önemli olduğunu düşündükleri ortaya konulmuştur. Ancak aynı çalışmada öğrencilerin dini kavramlar konusunda, kavram yanılgılarının olduğu ve öğretmenlerin de bunları tespit edip gidermekle ilgili yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıkları görülmüştür. Öğretmenler kavram öğretiminde kalıcılık ve

somutlaştırmaya dikkat etseler de, bunu gerçekleştirmek için etkili bir planlama, uygulama ve ölçme bilgi ve becerisine yeterince sahip olmadıkları belirtilmiştir (Uçak & Doğan, 2020, s. 225).

Etkili bir kavram öğretimi için öğretmenlerin öğrenci özelliklerinin bilincinde olması ve buna göre hareket etmeleri gereklidir. Öğrenci özelliklerine dikkat ettiğini söyleyen öğretmenlerin, bahsettikleri bu özelliklerin genellikle bilişsel özellikler olduğu, ahlaki gelişim özelliklerinin, dil gelişimlerinin vb. unsurların pek dikkate alınmadığı gözlemlenmiştir (Uçak, 2020, s. 65).

Ayrıca kavram öğretiminde kullanılabilecek olan kavram haritası türleri, anlam çözümleme tablosu, tanılayıcı dallanmış ağaç gibi örgütleyicilerin genellikle öğretmenler tarafından bilinmediği gözlemlenmiştir (Uçak, 2020, s. 225). Oysaki derste kullanılan yöntem ve teknik zenginliği öğrenme başarısını arttıracaktır. Örneğin yapılan bir araştırma sonucunda, dini kavramların öğretiminde semantik analizlere başvurma akademik başarıyı arttırdığı ve öğrenmenin nispeten daha kalıcı olmasını sağladığı ortaya konulmuştur (Çetinel, 2019a, s. 105). Alanda bu ve buna benzer farklı yöntem ve tekniklerin başarıyı arttırdığını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Örn: Atabay, 2021; Çekin, 2013). Ancak öğretmenlerin genellikle bu çalışmalardan faydalanmadıkları anlaşılmaktadır.

Ayrıca öğretmenlerin kavram öğretiminde süreç değerlendirmeye yönelik ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanmadıkları görülmüştür (Uçak, 2020, s. 97). Buna göre öğretmenlerin genellikle öğrencilerin ahlaki ve dil gelişimi gibi farklı özelliklerini dikkate almamaları, öğretimde yöntem zenginliği oluşturarak öğrencilerin hepsine hitap edememeleri ve kalıcı öğrenme sağlayan farklı ölçme ve değerlendirme yöntemlerini kullanmamalarının öğrencilerden bazılarının derste kazanımı öğrenemediğini düşünmelerine neden olduğu söylenebilir.

Çalışmamıza katılan öğrencilerin ifadeleri göstermektedir ki; kazanım öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyacına hitap etmektedir. Yine öğrencilerin çoğunluğu kazanımı derste öğrendiğini düşünmektedirler. Ancak öğrencilerin azımsanamayacak bir kısmı da kazanımı öğrenmek istemediğini belirtmiştir. Ayrıca kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci oranının, öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranından düşük olduğu görülmüştür. Buna göre ders uygulamalarının kazanımı

öğrenmek isteyen bazı öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına hitap etmediği düşünülebilir. Mülakata katılan öğrencilerden kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci olmamıştır. Ancak öğrenciler derse dair gördükleri bazı eksikliklerden bahsetmişlerdir. Öğrencilerin gördükleri eksiklikler genel olarak ders uygulamalarıyla ilgilidir. DKAB öğretmenlerinin ders uygulamalarıyla ilgili olarak yapılan bazı çalışmalarda da öğrencilerin gördüğü eksikliklere benzer yönde sonuçlara ulaşılmıştır. Öğrencilerden bazılarının kavramların İslam'ı anlamaya katkısını anlayamamaları, dersi açık ve anlaşılır bulmamaları, örnekleri yetersiz bulmaları, öğretmenlerin derste tartışma ortamı oluşturmaması, öğrenci sorularına ve yorumlarına yer vermemesi öğretmenlerin kavram öğretiminde karşılaştıkları zorluklardan ve tercih ettikleri yöntemlerden kaynaklandığı söylenebilir. Yukarıda da bahsettiğimiz bir çalışmada öğretmenler kavram öğretiminde yöntem ve uygulama noktasında kendilerini yetersiz gördüklerini ifade etmişlerdir (Uçak & Doğan, 2021, s. 418).

Yine farklı çalışmalarda çoğu DKAB öğretmenin ders uygulamalarında sunuş yolunu tercih ettikleri, ancak bu yöntemi de doğru bir şekilde uygulayamadıkları görülmüştür (Altıntaş, 2014, s. 112; Uçak & Doğan, 2020, s. 342). DKAB öğretmenleri derslerinde tartışma yöntemini kullandıklarını belirttikleri halde, çoğunlukla yöntemi kullanma konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıkları belirtilmiştir (Cingöz & Akyürek, 2020, s. 113; Altıntaş, 2014, s. 274). Ayrıca öğrencilerin DKAB dersinden beklentilerinin araştırıldığı bir çalışmada da dersin amaçlarının nasıl olması gerektiği yönündeki bir soruya verilen cevaplar arasında, İslam Dininin ve diğer dinlerin karşılaştırmalı olarak öğretilmesi gerektiği bulunmaktadır (Çakmak, 2018, s. 44).

2.4. 'İnançla İlgili Meseleler' Ünitesinin Kazanımlarının, Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri ile Uyumu

On birinci sınıf dördüncü ünite 'İnançla İlgili Meseleler' ünitesidir. Bu ünite ilk olarak 'inançla ilgili yaklaşımları tartışır.' kazanımı yer almaktadır. Bu kazanıma ulaşmak için ünite 'inançla ilgili felsefi yaklaşımlar' konu başlığına yer verilmektedir. Bu ünite inançla ilgili yaklaşımlardan teizm, deizm, materyalizm, pozitivizm, sekülerizm, agnostisizm, ateizm ve nihilizme yer verilir. Bu yaklaşımlar ele alınırken 'kötülük problemi' üzerinde durulur ve bu problemin inançla ilgili yaklaşımlarla ilişkisine değinilir (MEB, 2018, s. 28).

Hitap edilen kitlenin yaş grubu dikkate alındığında gençlerin bu yaklaşımları doğru kaynaktan öğrenmeleri oldukça önemlidir. Yapılan bir araştırmaya göre gençler en çok inanca ait konuları sorgulamaktadırlar. Gençler arasında Allah'ın varlığı, birliği ve sıfatları, peygamberler, ahiret hayatı, ilahi kitaplar ve kötülük problemi en çok sorgulanan konulardan bazılarıdır (Zengin & Menküç, 2021, s. 269). Sorularına cevap arayan genç her zaman doğru kaynaklara ulaşamamaktadır. Çeşitli web siteleri ve sosyal medya aracılığı ile dünyanın hemen her yerinden bilgi aktarımı yapılabilmektedir. Özellikle din karıştı yayınlar, sanal cemaatler vb. inanç konularını sorgulayan gençlere rahatlıkla ulaşabilmektedirler (Koç, 2022, s. 93). İnanç konusunda sağlam bir bilgi temeli olmayan gençler farklı inanç gruplarına yönelebilmektedirler. Bu nedenle gençlerin kendi inançlarını ve farklı yaklaşımları doğru bilgi kaynaklarından öğrenmeleri büyük önem taşımaktadır.

‘İnançla ilgili yaklaşımları tartışır’ kazanımı Bloom Taksonomi’sine göre analiz basamağındadır. Bu kazanım gerçekleştiğinde öğrenciden, hem yaklaşımın/inancın tarihi seyrini hem de inanç sistemini tartışabilmesi beklenir. Böylece öğrenci farklı yaklaşımlar hakkında doğru ve sağlam bir bilgi temeline sahip olur. Buna göre ‘inançla ilgili yaklaşımları tartışır.’ kazanımının öğrencilerin ilgisini çekmesi ve öğrenciler tarafından öğrenilmesi oldukça önemlidir.

Bu üniteye ikinci olarak ‘yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.’ kazanımı yer almaktadır. Bu kazanıma ulaşmak için üniteye ‘yeni dini hareketler’ konu başlığına yer verilmektedir. Bu üniteye ‘milenyum tarikatları’, ‘kıyamet tarikatları’ gibi adlarla sınıflandırılan yeni dini akımların ortak yönlerine, ortaya çıkma ve yaygınlaşma sebeplerine ve ülkemize olan yansımalarına güncel örnekler verilir. Dini değerlerin istismarının sonuçlarına değinilir ve din istismarının siyasi, ekonomik ve sosyal sebepleri üzerinde durulur. ‘DEAŞ’ gibi şiddet odaklı gruplara ve bunlardan dolayı gelişen ‘İslamofobi/İslam karşıtlığı’na değinilir (MEB, 2018, s. 28).

Yeni dini hareketlerin önemli dayanak noktalarından biri de kötülük problemidir (Kartal, 2021, s. 48). Kötülük problemi ve inanç konularında sağlam bir bilgi temeli olmayan gençler bu gruplar tarafından kolaylıkla aldatılabilmektedir. Yeni dini hareketlerin üye kazanmak için başvurdukları yöntemlerden bazıları şunlardır: Aktif misyonerlik faaliyetleri, güçlü sosyal ilişkiler, etkileyici bir lider, yoğun bir sevgi, çeşitli

meditasyon uygulamaları. Ayrıca yeni dini hareketler görsel ve basılı materyaller ile hızlı, ucuz ve etkili bir şekilde propagandalarını yapabilmektedirler (Turan & Uzun, 2018, s. 171). Yeni dini hareketler kendilerini tanıtmak, propaganda yapmak ve üye toplamak için medya ve interneti de aktif bir şekilde kullanmaktadırlar (Kartal, 2021, s. 123). Yeni dini hareketler konusunda toplum için tehlikeyi en aza indirmek adına devlet eliyle bilinçli bir din eğitimi oldukça gereklidir (Kyzy, 2018, s. 37).

‘Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.’ kazanımı, değerlendirme basamağında yer alır. Bu kazanım gerçekleştiğinde öğrenciden bu akımları belli ölçütlere göre değerlendirebilmesi beklenir. Bu ölçütler için de öğrencinin sağlam bir bilgi temeline sahip olması gereklidir. Buna göre bu kazanım gerçekleştiğinde artık öğrenci bilgi temelli olarak bu akımları değerlendirip karar verebilecek yetkinlikte olacaktır. Bu nedenle bu kazanımın öğrencilerin ilgilerini çekmesi ve gerçekleştirilebilmesi, radikal grup faaliyetlerinden bireysel ve toplumsal olarak korunabilmek adına oldukça önemlidir.

Öğrencilerin bu üniteye ait düşüncelerine ulaşmak için onların bu kazanımları öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımları derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri sorulmuştur.

2.4.1. ‘İnançla İlgili Yaklaşımları Tartışır.’ Kazanımı

‘İnançla ilgili yaklaşımları tartışır.’ kazanımına dair öğrencilerin öğrenme istekleri ‘[inançla ilgili yaklaşımlardan teizm, deizm, materyalizm, pozitivizm, sekülerizm, agnostisizm, ateizm ve nihilizm gibi inanç ve yaklaşımları öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.19: ‘İnançla ilgili yaklaşımlardan teizm, deizm, materyalizm, pozitivizm, sekülerizm, agnostisizm, ateizm ve nihilizm gibi inanç ve yaklaşımları öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	106	36,1
Hayır	18	6,1
Kararsızım	36	12,2
Kesinlikle evet	107	36,4
Kesinlikle hayır	25	8,5
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[inançla ilgili yaklaşımlardan teizm, deizm, materyalizm, pozitivizm, sekülerizm, agnostisizm, ateizm ve nihilizm gibi inanç ve yaklaşımları öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrencilerin oranı %72,5’tir. Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı öğrenmek istemesi, kazanımın derste gerçekleştirilebilmesi açısından olumlu bir durumdur.

Ergenlik döneminde bireylerin kendi inançlarını ve farklı yaklaşımları doğru bilgi kaynaklarından öğrenmeleri oldukça önemlidir. Yapılan bir araştırma göstermektedir ki ortaöğretim öğrencilerinin inanç problemleri yaşamalarına sebep olan şüpheleri bulunmaktadır. Buna göre gençler aile ve çevreden edindikleri dini bilgiyle günlük yaşamda karşılaştıkları problemlere cevap üretememektedirler. Bu nedenle de din karşıtı akımların sorgulayıcı yaklaşımları karşısında çelişkiye düşebilmektedirler. Bunun sonucu olarak da gençler ya dine tepkisel olabilmekte ya da büsbütün ilgisiz kalabilmektedirler (Akdemir, 2020, s. 337).

Bu dönemde gençlerin bağımsız olma arzusu, özgürlüğe olan düşkünlüğü ve **kural tanımazlığı** onların din karşıtı akımlara olan ilgisini arttırmaktadır. Sonuçta ergenlik dönemindeki gencin gelişim döneminin de etkisiyle farklı inanışları merak etmesi ve ilgi duyması deizm gibi farklı düşüncelerin yaygınlaşmasına da neden olabilmektedir (Menküç 2019: 28, Şimşek 2018: 33; Aktaran: Koç, 2022, s. 94). Yapılan bir çalışmada deizm düşüncesine eğilimi olan öğrencilerin en çok sosyal medyadan etkilendikleri ortaya çıkmıştır, ikinci sırada aile ve çevre, sonrasında da dini cemaatler gelmiştir. Bu sıralamada öğretmenler beşinci sırada yer almıştır. Bu öğrencilerin en çok beslendikleri kaynaklar olarak da yabancı yazarlı kitaplar, sosyal medya ve yabancı filmler belirtilmiştir (Zengin & Menküç, 2021, s. 258-260). Öğrencilerin gelişim dönemi özelliklerinden dolayı farklı inançlara ilgi duymaları ve onları öğrenmek istemeleri doğaldır. Ancak bu yaklaşımların zararlı etkilerinden öğrencileri korumak için onların gelişim dönemlerine uygun, zihinlerini tatmin edecek bir din eğitiminin planlanması gereklidir. Öğrencilerin bu yaklaşımları derste öğrenme konusundaki fikirleri ve derse dair gördükleri eksiklikler aşağıda mülakatlardan anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu kazanımı öğrenme konusuna ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını verenlerin oranı da %19,3’tür. Aynı maddede olumsuz yanıt veren öğrenci oranına kararsız (%12,2) kalanları da eklediğimizde bu oran % 26,8 olmaktadır. Öğrencilerin azımsanamayacak bir miktarı kazanımı öğrenmek istemediğini belirtmiştir.

Öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alındığında kazanımı öğrenmek istemeyen öğrencilerin derse, inanç konularına veya dine karşı tepkisel yaklaşıtları düşünülebilir. Dünyevileşme, ilim ve dinin karşıtlığı algısı, baskı ve korkuya dayalı din eğitimi, temel dini bilgilerin yüzeysel verilmesi, kötülük problemi, kadının konumu, İslami değerleri ve dindarları hedef alan küçültücü yayınlar yeni neslin dine soğuk bakmasına neden olabilmektedir (Çayır, 2014, s. 69; Malkoç, 2019, s. 262). Öğrencilerin bu kazanıma neden ilgisiz kaldıkları araştırılmalıdır. Çünkü bu yaklaşıtların yukarıda da belirttiğimiz yollarla sürekli propaganda yaptıkları ve gençlerin kafa karışıklıklarından ustalıkla faydalandıkları açıktır (Zengin & Menküç, 2021, s. 260). Öğrencileri bu zararlı faaliyetlerden koruyabilmek için, kazanıma ilgilerini çekebilecek bir din eğitimi planlanması gereklidir. Öğrencilerin kazanıma neden ilgisiz kaldıkları aşağıda mülakatlardan anlaşılmaya çalışılacaktır.

‘İnançla ilgili yaklaşıtları tartışır.’ kazanımını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri ‘[DKAB dersinde edindiğim bilgiler sayesinde inançla ilgili yaklaşıtları kendi görüş ve düşünceleri çerçevesinde açıklayabiliyorum.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.20: ‘DKAB dersinde edindiğim bilgiler sayesinde inançla ilgili yaklaşıtları kendi görüş ve düşünceleri çerçevesinde açıklayabiliyorum.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	4	1,4
Evet	111	37,8
Hayır	26	8,8
Kararsızım	54	18,4
Kesinlikle evet	68	23,1
Kesinlikle hayır	31	10,5
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi '[DKAB dersinde edindiğim bilgiler sayesinde inançla ilgili yaklaşımları kendi görüş ve düşünceleri çerçevesinde açıklayabiliyorum.]' maddesine 'evet ve kesinlikle evet' yanıtını veren öğrencilerin oranı %60,9'dur. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı derste öğrendiklerini düşünmeleri olumlu bir durumdur. Ancak kazanımı öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranı, derste öğrendiğini belirten öğrenci oranından yaklaşık %12 oranında yüksektir. Buna göre derste uygulamarın kazanımı öğrenmek istediğini belirten bazı öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına hitap etmediği söylenebilir. Bazı öğrencilerin kazanımı öğrenmek istedikleri halde, derste öğrenemediklerini düşünmeleri önemli bir durumdur. Çünkü daha önce de bahsettiğimiz gibi farklı yaklaşımlar çeşitli araçlarla gençlere kolaylıkla ulaşabilmekte ve rahatlıkla propaganda yapabilmektedirler (Zengin & Menküç, 2021, s. 260). Öğrencileri farklı yaklaşımların olumsuz etkilerinden koruyabilmek için din eğitimi planlanırken onların gelişim özellikleri dikkate alınmalıdır. Öğrencilerin derste öğrenememe nedenleri hakkındaki düşünceleri aşağıda mülakatlardan anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bu maddeye 'hayır ve kesinlikle hayır' yanıtını veren öğrencilerin oranı da %19,3'tür. Aynı konuda olumsuz yanıt veren öğrenci oranına kararsız (%18,4) kalanları da eklediğimizde bu oran %37,7 olmaktadır. Mülakata katılan öğrencilerden kazanımı öğrenmek istemediğini belirten olmamıştır. Mülakata katılan öğrencilerden bazılarının derse dair gördükleri eksiklikler şöyledir:

Bunları daha detaylandırmasını istiyorum. Sonuç olarak benim için dinler de felsefi görüştür. Ve İslam'la bu kavramlar aynısıydı benim gözümde. O yüzden bunların da o kadar anlatılması gerektiğini düşünüyorum. Yani benim için de Agnostisizm bu kadar anlatılmıydu. (Ö4, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Bazılarını bilmiyorum. Yani ilgimi çekenleri daha iyi biliyorum. (Ö7, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Özellikle bu konuda yetersiz kaldı bence. Çok kısa kısa tanımladık geçtik. Mesela ateizm üzerinden gidelim, ateizmde Tanrı'ya inanmıyorlar. Ama neden inanmıyorlar. Mesela sebepleri neler, sundukları, gösterdikleri inanmama sebepleri neler, gibi yani. İnsanlar bu anlayışları neden seçiyor? (Ö8, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Onlar onu nasıl ortaya çıkarmış ya da ne düşünüp bunu çıkarmışlar. Ya da kim ortaya çıkarmış, nasıl bir fikirle ortaya çıkarmış. (Ö9, 12. sınıf, anadolu lisesi, kız)

Daha fazla genişletebilirlerdi. Mesela aklımıza çok soru takılıyor hem İslam’la karşılaştırabilirlerdi hem de bu inançlarla karşılaştırabilirlerdi, mantıklı gelmesi açısından daha yararlı olurdu bence. (Ö10, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Görüldüğü gibi öğrencilerden bazıları, farklı inanç ve yaklaşımları daha detaylı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Detay konusundaki beklentileri de genel olarak şu şekildedir: Bu inançlardaki insanlar neden inanmıyor, sundukları sebepler neler, bu inançlar nerede, ne zaman ve kim tarafından ortaya çıkarılmış?. Bunun yanında kendi inancının farklı olduğunu belirterek DKAB dersinde kendi inancını da İslam Dini kadar öğrenmek istediğini belirten bir öğrenci görülmüştür. Bir öğrenci de diğer inanç ve yaklaşımları İslam’la karşılaştırarak öğrenmek istediğini belirtmiştir.

Çalışmamıza katılan öğrencilerin çoğunluğunun ifadeleri göstermektedir ki kazanım öğrencilerin çoğunluğu tarafından öğrenilmek istenmektedir. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Ancak öğrencilerin azımsanamayacak bir kısmı da kazanımı öğrenmek istemediğini belirtmiştir. Ayrıca kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci oranı, öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranından dikkate değer derecede düşük kalmıştır. Buna göre ders uygulamalarının kazanımı öğrenmek isteyen bazı öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına hitap etmediği söylenebilir.

Mülakata katılan öğrencilerden de kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci olmamıştır. Ancak öğrencilerden bazıları kazanımın daha detaylı işlenmesi gerektiğini, farklı inanç ve yaklaşımları da İslam kadar detaylı öğrenmek istediklerini ve bu inanç ve yaklaşımları İslam Dini ile karşılaştırmalı olarak öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir.

Ergenlik döneminde inanç gelişimi çevresel faktörlerden yoğun bir şekilde etkilenir. Bu dönemde bireyler aileye veya dini otoritelere başkaldırabilmekte veya onları reddedebilmektedirler. Lise düzeyi gençlerin şüphe ve tereddüte düştüğü konuların başında inanca ait hususların geldiği görülmektedir. Buna göre bu dönem öğrencileri için planlanacak olan din eğitiminin de bireylerin şüphe ve tereddütlerine duyarlı olması gereklidir (Osmanoğlu, 2014, s. 200). Bunun yanında kullanılan dil de hedef kitleye uygun seçilmelidir. Din dilinin gençlere hitap edebilmesi için mucizevi söylemlerden ve

propaganda hissi vermeden, akli bir yapıda olması daha uygundur (Ünverdi, 2020, s. 177).

Yapılan bir çalışmaya göre deizm düşüncesinde olan öğrencilerin neden böyle düşünmeye başladıkları konusunda öğretmenlerin belirttiği unsurlar arasında; öğrencilerin sorularına akla ve mantığa uygun cevap verilmemesi, İslam'ın ana kaynaktan değil de örf ve adetlerden öğrenilmesi ve din öğretimindeki eksiklikler önemli bir yer tutmuştur (Zengin & Menküç, 2021, s. 259). Görüldüğü gibi genç bireylerin sosyal medya, çeşitli web siteleri, televizyon yayınları, çeşitli kitaplar vb. aracılığı ile farklı inanç ve yaklaşımların etkisine maruz kalması kaçınılmazdır. Kendi inancı ve farklı inançlar konusunda da sağlam bir bilgi temeli bulunmayan gencin kafası rahatlıkla karışabilmekte ve farklı yaklaşımların etkisinde kalabilmektedir. Bu nedenle hem İslam İnancının hem de farklı inanç ve yaklaşımların din eğitiminde sağlam bir bilgiye dayanarak öğretilmesi, günümüzde bir mecburiyettir. Bu nedenle hem öğrencilerin belirttikleri ilgi, istek ve beklentileri hem de gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak din eğitimi planlamaları yapılmalıdır.

2.4.2. 'Yeni Dinî Akımların Özelliklerini Değerlendirir.' Kazanımı

Bu üniteye ikinci olarak 'yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.' kazanımına yer verilmiştir. Bu kazanıma ilişkin üniteye 'yeni dini hareketler' konusu yer almaktadır. Öğrencilerin bu kazanıma dair öğrenme istekleri ['milenyum tarikatları, kıyamet tarikatları' gibi yeni dini akımlar ve 'islamofobi' gibi ırkçı akımları öğrenmek isterim.]' maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.21: 'Milenyum tarikatları, kıyamet tarikatları' gibi yeni dini akımlar ve 'islamofobi' gibi ırkçı akımları öğrenmek isterim.' öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	118	40,1
Hayır	16	5,4
Kararsızım	40	13,6
Kesinlikle evet	86	29,3
Kesinlikle hayır	32	10,9
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[‘milenyum tarikatları, kıyamet tarikatları’ gibi yeni dini akımlar ve ‘islamofobi’ gibi ırkçı akımları öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını verenlerin oranı %69,4’tür. Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyacına uygun olduğu söylenebilir. Bu durum kazanımın gerçekleştirilebilmesi açısından olumludur.

Öğrencilerin farklı akımlara yönelik bu ilgileri doğru bilgi kaynakları ile doyurulmalıdır. Yeni dini akımları doğru bilgilere dayanarak muhakeme edebilme yeteneğine sahip olmayan genç onların olumsuz etkilerine maruz kalabilecektir. Ülkemizde bu hareketlere katılımın en yoğun 15-25 yaş aralığında olduğu da düşünülürse, özellikle lise çağında bu hareketler hakkında doğru bilgi edinilmesinin oldukça önemli olduğu söylenebilir (Özkan, “Seküler Dindarlık Biçimleri”; Aktaran: Kanık, 2017, s. 180). Gençlerin bu hareketlere katılma nedenleri araştırılarak bu konuda özellikle dikkatli davranılması gereklidir. Gençlerin bu tür akımlara katılmalarını tetikleyen temel sebepler; psikolojik problemler, yaşamı anlamdramama, fiziki engellilik ve kendini değersiz hissetme olarak belirlenebilir (Kanık, 2017, s. 183). Din eğitiminde bu faktörler düşünülerek gençlere yaklaşılsa, bu hareketlerin onları olumsuz etkilemeleri engellenebilir. Böylelikle gençlerin yeni dini hareketlere olan ilgisi olumlu bir şekilde yönlendirilebilir.

Aynı maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını veren öğrencilerin oranı da %16,3’tür. Bu konuda olumsuz yanıt veren öğrenci oranına kararsız (%13,6) kalanları da eklediğimizde bu oran %29,9 olmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediğini belirttiği halde, kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci oranı da azımsanamayacak bir miktardadır. Öğrencilerden bazıları yeni dini hareketleri öğrenmek istemediğini belirtse de günümüzde yeni dini hareketlerin birçok kanaldan gençlere kolaylıkla ulaşabildiği bilinmektedir. Yeni dini hareketler ideolojilerini ve propagandalarını yazılı ve görsel materyallerle, kitap, gazete, radyo, televizyon gibi kanallarla kolaylıkla yayabilmektedirler. Ayrıca gençlere ulaşmanın oldukça kolay ve ucuz bir yolu olan internet de yeni dini hareketler tarafından oldukça yoğun kullanılmaktadır (Turan & Uzun, 2018, s. 171). Yeni dini hareketlerin kullandığı kanallardan birine günümüz gençlerinin birçoğu farkında olarak veya olmayarak mutlaka

denk gelmektedir. Gençlere ulaşıldığı halde onların bu akımları merak etmediklerini belirtmeleri maruz kaldıkları propagandanın farkında olmamalarından kaynaklanabilir. Bu durum da gençler arasında medya okuryazarlığının yetersiz olması şeklinde yorumlanabilir. Gençlerin medya aracılığı ile maruz kaldıkları propagandaları doğru anlamlandırabilmeleri ve yanlış yönlendirmelerden korunabilmeleri için medya okuryazarlığının dini boyutuna önem verilmelidir (Onay & Kıyılıoğlu, 2022, s. 338). Bu nedenle din eğitimi aracılığı ile gençlerin ilgilerini doğru yollarla bu hareketlere çekip onların doğru bilgiyle donatılmaları gerekmektedir. Bu nedenle kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrencilerin de ilgilerinin çekilmesi oldukça önemlidir.

‘Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendir.’ kazanımını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri de ‘[DKAB dersindeki konular ‘milenyum tarikatları, kıyamet tarikatları’ gibi yeni dini akımlar ve ‘islamofobi’ gibi ırkçı akımları öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.22: ‘DKAB dersindeki konular ‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların yanıtlanmasında ahiret inancının önemini fark etmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	3	1,0
Evet	101	34,4
Hayır	46	15,6
Kararsızım	63	21,4
Kesinlikle evet	44	15,0
Kesinlikle hayır	37	12,6
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[DKAB dersindeki konular ‘milenyum tarikatları, kıyamet tarikatları’ gibi yeni dini akımlar ve ‘islamofobi’ gibi ırkçı akımları öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrencilerin oranı %49,4’tür. Kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci oranı yarıda kalmıştır. Kazanımı derste öğrenemediğini belirten öğrenci oranı, öğrenmek isteyen öğrenci oranından yaklaşık %20 oranında düşük kalmıştır. Kazanımı öğrenmek istediği halde derste öğrenemediğini belirten öğrenci oranı oldukça ciddi miktardadır.

Bu akımların bireysel ve toplumsal olarak olumsuz etkilerinden korunabilmek için din eğitiminin oldukça etkili bir şekilde yapılması gereklidir. Bunun karşısında yeni dini hareketler bireyleri kendilerine bağlayabilmek adına eğitim unsurunu etkili bir şekilde kullanmaktadırlar. Yeni dini hareketlere katılmadan önce gönüllü birey, hareketin doktrinleri açısından sıkı bir eğitimden geçirilir ve bunun sonucunda bireye yeni bir kimlik kazandırılır. Güçlü bir benimsetme/kalıplama eğitiminden geçen birey kendini yeni dini hareketlere adayabilmektedir (Kanık, 2017, s. 181). Bunun karşısında eğitim kurumlarındaki zayıflama yeni dini hareketlerin yaygınlaşmasını kolaylaştırmaktadır. Eğitim kurumlarının zayıflamasıyla buradaki öğrencileri bilinçlendirme faaliyetleri de yetersiz kalmaktadır (Kyzy, 2018, s. 34). Bu durum da gençlerin yeni dini hareketlerin olumsuz etkisinde kalmalarını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle kazanımı derste öğrenemediğini düşünen öğrencilerin belirttiği nedenler üzerinde durulmalıdır. Bu konu aşağıda mülakatlara katılan öğrencilerin belirttikleri öğrenememe nedenlerinden anlaşılmaya çalışılacaktır.

Kazanımı derste öğrenme durumuna ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını veren öğrencilerin oranı %28,2’dir. Aynı konuda olumsuz yanıt veren öğrenci oranına kararsız (%21,4) kalanları da eklediğimizde bu oran %49,6 olmaktadır. Mülakatlara katılan öğrencilerden sadece biri derste kazanımı yeteri kadar öğrendiğini belirtmiştir. Kazanım konusunda öğrencilerin çoğunluğu ya derste görmediğini ya da yeteri kadar öğrenmediğini belirtmiştir. Öğrencilerden ikisi dersin bu konuda daha bilinçlendirici olması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Bu konudaki öğrenci görüşlerinden bazıları şunlardır:

Yani bunlar nelerdir ve din konusunda insanların tutumu ne olmalıdır günlük yaşamda buna dayalı bir konuşma da olabilir. (Ö11, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Tarikatların (Milenyum tarikatları, kıyamet tarikatları) insanları nasıl kandırabileceği konusunda daha bilinçlendirilebilirdi. (Ö10, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Çalışmamıza katılan bazı öğrencilerin ifadeleri göstermektedir ki kazanım öğrencilerin çoğunun ilgi ve ihtiyacına hitap etmektedir. Kazanımı derste öğrenemediğini belirten öğrenci oranının da yarıda olduğu görülmüştür. Buna göre kazanımı derste öğrendiğini düşünen öğrenci oranı, öğrenmek isteyen öğrenci oranından ciddi miktarda

düşük kalmıştır. Mülakata katılan iki öğrenci de kazanıma ilgi duymadığını, sadece bir öğrenci de kazanımı derste yeteri kadar öğrendiğini belirtmişlerdir. Mülakata katılan öğrenciler genellikle derste kazanımı hiç görmediklerini ya da öğrenemediklerini ifade etmişlerdir. Bu durumda derste etkili bir öğretimin gerçekleştirilemediği söylenebilir.

Yeni dini hareketlerin bireysel ve toplumsal zararları/etkileri düşünüldüğünde eğitim kurumunun bu duruma son derece dikkat etmesi gereklidir. Din eğitimi planlanırken bu hareketlerin ortaya çıkma nedenleri, bireylerin bu hareketlere katılma sebepleri, bu hareketlerin bireylere ulaşmada kullandığı kanallar vb. unsurlar dikkate alınmalıdır. Bu hareketlerin ortaya çıkış nedenleri arasında batıda kilisenin bireylerin ihtiyaçlarına cevap verememesi ve modern dünyanın rasyonelliğinin bireylerin manevi dünyasına hitap edememesi önemli bir yer tutmaktadır (Uluç, 2006; Aktaran: Kanık, 2017, s. 181). Buna kendi açımızdan baktığımızda da dini kurumların bireylerin zihinlerini doyuracak faaliyetlerde bulunması ve bireylerin hem maddi hem de manevi taraflarının doyurulması oldukça önemli olabilmektedir. Çünkü yeni dini hareketlerin önemli çıkış noktalarından biri de bireylerin manevi dünyalarına hitap ettikleri iddialarıdır (Turan & Uzun, 2018, s. 171; Yeşiltepe, 2018, s. 74).

Yeni dini hareketlerin etkilerini en aza indirmek için örgün eğitim içinde bireylere bunlarla alakalı sağlam bir bilgi temeli oluşturulmalıdır. Çünkü din adına yeterli bilgiye sahip olmayan bireyler **yaşadıkları manevi boşluğun** da etkisiyle kendilerine sunulanı sorgulamadan kabul edebilmektedirler (Kyzy, 2018, s. 34). Burada verilen eğitimin içeriğinin planlanması kadar eğitimcilerin kişilik özellikleri de oldukça önem taşımaktadır. Eğitimcilerin sert bir dil kullanmaktan kaçınmaları, sevgi ve merhamet merkezli davranmaları ve bireylerin manevi dünyalarına hitap etmeleri gerekmektedir (Kartal, 2021, s. 122). Kazanımı öğrenmek istemeyen ve derste öğrenemediğini belirten öğrenci oranındaki fazlalık derslerde konuların yeterince işlenmemiş olmasından veya somut örneklerle ilişki kurulamamış olmasından kaynaklanabilir.

Öğretmenler, öğrenciler tarafından genellikle diğer dinlerin öğretiminde yeterli bilgiye sahip bulunmamaktadırlar (Yılmaz, 2004a). Öğretmenlerin farklı inanç ve yaklaşımlar hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmamalarının öğrencilerin kazanımı öğrenme isteği ve derste öğrendiklerini düşünmeleri konusunda olumsuz yanıt vermelerine neden olduğu söylenebilir.

2.5. ‘Yahudilik ve Hristiyanlık’ Ünitesinin Kazanımlarının, Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına İlişkin Düşünceleri ile Uyumunu

On birinci sınıf beşinci ünite ‘Yahudilik ve Hristiyanlık’ ünitesidir. Bu ünite ‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler, Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ kazanımları yer almaktadır. Bu kazanımlara ulaşmak için ünite ‘Yahudilik’ ve ‘Hristiyanlık’ konu başlıklarına yer verilmektedir. Bu ünite ilk olarak Yahudiliğin; tarihçesine, inanç esaslarına, ritüellerine, sembollerine ve kutsal mekânlarına; İbrani, İsrail, Yahudi ve Musevi kavramlarına; Yahudilerin kitap ve peygamber anlayışına ve günümüz Yahudi mezheplerine yer verilir. Ayrıca “Siyonizm” konusuna değinilir. Sonrasında da Hristiyanlığın; tarihçesine, inanç esaslarına, ritüellerine, sembollerine ve kutsal mekânlarına; Hristiyanlığın kurumsallaşmasında ve inanç esaslarının oluşmasında Pavlus’un rolüne; Hristiyanların vahiy ve peygamber anlayışına ve Hristiyan gruplara (Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık) yer verilir. Ayrıca “evanjelik akımlar”dan kısaca bahsedilir (MEB, 2018, s. 29).

Günümüzde diğer dinleri tanımak artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu durum devletlerin eğitim planlamalarını da etkilemiştir. Günümüz eğitiminin hedefi, bireylerin potansiyellerini en yüksek düzeyde gerçekleştirmelerini ve dünyada etkin bir vatandaş olmalarını sağlayacak kaliteli eğitim fırsatlarını sağlamaktır (Bilgin, 2002, s. 20).

Yeni yetişen bireylerin hem kendi dinlerini hem de karşılaşmaları muhtemel diğer dinleri okullarda doğru bir şekilde öğrenmeleri önemlidir. Böylece yeni nesil farklı yaşam tarzlarına ve inançlara sahip diğer insanlarla saygı ve hoşgörü çerçevesinde ilişki kurabilecek beceri de yetiştireceklerdir (Yılmaz, 2004a, s. 112). Din bir toplumu etkileyip dönüştüren en önemli öğedir. Kültürlerin birbirlerini anlayabilmeleri için de onları şekillendiren dini tanımları gereklidir (Aydın & Osmanoğlu, 2021, s. 67).

Farklı din ve inançtan olan bireylerin bir arada yaşama zorunluluğu eğitim alanında çoğulculuğun tartışılıp, yeni modeller geliştirilmesini gerekli kılmıştır (Aşlamacı, 2008, s. 81). Bugün aynı okulda farklı inançlara mensup ailelerin çocuklarının bulunması, dünya devletlerini kendi kültürlerine en uygun eğitim modelini geliştirmeye sevk etmiştir. Ülkemizde de diğer dinlerin öğretimi konusu programlarda ve ders kitaplarında yerini almıştır (Gürel, 2019, s. 87, 88). Buna göre din dersleri farklılıkları

derinleştirecek değil, bir arada yaşamayı ve ötekini tanımayı kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir (Aşlamacı, 2008, s. 81).

Devlet okullarında yapılan din eğitiminin öğrencilerin bütününe yanıt verebilecek nitelikte olması gereklidir. İyi bir din eğitimi almış olan bireyin, hem kendi inandığı din hem de diğer dinler hakkında bilgi sahibi olması ve inançlar hakkında bilimsel değerlendirmelerde bulunabilmesi beklenir (Bulut, 2010, s. 69, 70). Din eğitiminin farklı kültürleri bütünleştirici bir rolü olmalıdır. Kültürlerarası din eğitimi ile farklı düşünme ve inanma hakkına saygılı gençler yetiştirilebilecektir. Aynı zamanda öğrenciler birbirlerine anlayışla yaklaşabilecek ve ortak sorunlara ortak çözümler üretebilecek beceriye sahip olabileceklerdir (Aydın & Osmanoğlu, 2021, s. 81-83).

2018 DKAB Öğretim Programında ‘farklı din ve inançların öğretiminde olgusal bir yaklaşım benimsenir; bu bağlamda dinler ve inançlar kendi metinleri, kaynakları ve kabulleri esas alınarak öğretime konu edilir’ ifadeleri ile programın farklı din ve inançların öğretimine dair bakış açısı ortaya konulmuştur (MEB, 2018, s. 9). Birlikte yaşama oranındaki yoğunluk da düşünülünce özellikle Yahudilik ve Hristiyanlığın tanınması, onlarla kurulan ilişkilerden dolayı ayrı bir önem arz etmektedir (Yılmaz, 2004a, s. 103).

On birinci sınıf beşinci üniteye yer alan ‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler, Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ kazanımları Bloom Taksonomisi’ne göre kavrama basamağında yer almaktadır. Buna göre bu iki dini kavrama basamağında öğrenen öğrenciden onlarla ilgili bilgileri özet olarak açıklayabilmeleri, çeşitli örnekler verebilmeleri beklenebilir. Bu dinler hakkında teorik bilgi sahibi olma, bunlara mensup bireylerle karşılaşma durumunda inançlarıyla ilgili ön bilgilere sahip olma konusunda bu kazanımların gerçekleşmeleri önemlidir. Ancak burada sadece teorik bilgi öğrenilmesi söz konusu olabilecektir. Farklı dinleri öğrenmedeki amacımız, onlarla ilgili bilimsel değerlendirmelerde bulunmak, ortak problemlere çözümler üretmek gibi daha üst düzey beceriler olacaksa bu üniteye ait kazanımların da daha üst düzeyde olması gereklidir.

Öğrencilerin bu üniteye ait düşüncelerine ulaşmak için onların bu kazanımı öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri sorulmuştur.

2.5.1. ‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ Kazanımı

‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ kazanımına dair öğrencilerin öğrenme istekleri ‘[Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.23: ‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	3	1,0
Evet	112	38,1
Hayır	25	8,5
Kararsızım	48	16,3
Kesinlikle evet	78	26,5
Kesinlikle hayır	28	9,5
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrenci oranı %64,6’dır. Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Bu durum kazanımın gerçekleştirilebilmesi açısından olumludur. Diğer dinlerin öğretimiyle ilgili olarak öğrenci düşüncelerini araştıran bir çalışmada da ‘ortaöğretimde İslam dışındaki dinler öğretilmeli midir?’ sorusuna öğrencilerin %73,66’sı evet cevabını vermişlerdir (Yılmaz, 2004a). Bir başka çalışmada da öğrencilerin %67,1’i İslam dışındaki dinleri öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir (Baykara, 2009, s. 52). Farklı çalışmalar da göstermektedir ki öğrenciler kendi dinleri dışındaki dinleri de öğrenmek istemektedirler.

Farklı olanı tanıma isteği onlarla bir arada yaşama kültürünü edinebilmek adına oldukça önemlidir. Dünyada din ve dünya görüşünün içinde olmadığı hemen hemen hiçbir anlaşmazlık bulunmamaktadır (Bilgin, 2002, s. 20). Dünya problemlerinde dinin nerede yer aldığı ve radikal eylemlerde bireylerin inançlarının nasıl kullanıldığı gibi günümüz problemlerini gençlerin anlayabilmeleri ve çözüm önerileri geliştirebilmeleri için hem kendi dinlerini hem de diğer dinleri doğru bir bilgi temeliyle tanımaları

gereklidir. Bunun sağlanabileceği en doğru yerlerden biri de örgün eğitim kurumlarındaki din eğitimi faaliyetleridir.

Aynı maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını veren öğrenci oranı da % 18’dir. Bu konuda olumsuz yanıt verenlere kararsız (%16,3) kalanları da eklediğimizde bu oran %34,3 olmaktadır. Öğrencilerin azımsanamayacak bir miktarı kazanımı öğrenmek istemediğini belirtmiştir. Buna göre kazanımın öğrencilerden bazılarının ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmadığı söylenebilir.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi küreselleşen dünyada artık farklı inançlarla karşılaşmadan yaşamak pek mümkün olmamaktadır. Farklı dil, din ve ırktan insanlar günümüzde bu kadar iç içe yaşarken öğrencilerin önemli bir oranının farklı olanı tanımak istememesi dikkat çeken bir durumdur. Hem reelde ve sanalda karşılaşılan ortamlar hem de ortak problemlerde yer alan din unsuru göz önüne alınırsa öğrencilerin bu konuda düşük bir ilgiye sahip olma nedenleri önemlidir. Farklı çalışmalara baktığımızda öğrencilerin diğer dinleri öğrenme konusunda daha yüksek bir ilgiye sahip olduklarını görmekteyiz (Baykara, 2009, s. 52; Yılmaz, 2004a, s. 116). Buna göre ders işlenişinin öğrencilerin ilgilerine hitap edemediği düşünülebilir. Öğrencilerin derse dair gördükleri eksiklikler aşağıda mülakatlardan anlaşılmaya çalışılacaktır.

‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ kazanımını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri ‘ [DKAB dersindeki konular Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.24: ‘DKAB dersindeki konular Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	4	1,4
Evet	90	30,6
Hayır	50	17,0
Kararsızım	59	20,1
Kesinlikle evet	50	17,0
Kesinlikle hayır	41	13,9
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi '[DKAB dersindeki konular Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmeme katkı sağladı.]' maddesine 'evet ve kesinlikle evet' yanıtı verenlerin oranı %47,6'dır. Öğrencilerin yarıdan daha azı kazanımı derste öğrendiğini belirtmiştir. Kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci oranı, öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranından ciddi oranda düşük kalmıştır. Öğrencilerin kazanımı öğrenemediklerini düşünme nedenleri üzerinde durulmalıdır. Burada dersin hedefleri ile öğrencilerin ilgi duyduğu konuların uyuşmadığı düşünülebilir. Daha önce yapılan bir çalışmada 'ortaöğretimde İslâm dışındaki dinler niçin öğretilmelidir' sorusuna öğrenciler, 'genel kültürü artırır, farklı din mensuplarını anlamayı sağlar, hoşgörülü olmayı öğretir, Allah'a inancı güçlendirir, kendi dinimize daha sıkı bağlanmamızı sağlar ve ufku genişletir' yanıtı vermişlerdir (Yılmaz, 2004a). Bir başka çalışmada da benzer bir soruya 'İslamiyet'in yüceliğini daha iyi anlayabilmemiz için' yanıtı vermişlerdir. Derse baktığımızda ise Yahudiliğin doğuşu ve gelişiminin anlama düzeyinde öğretilmesi hedeflenmektedir. 2018 yılı ders kitaplarına bakıldığında da diğer dinlerin öğretimi konusunda teorik bilgilere yer verildiği, saygı ve hoşgörü gibi değerlere yer verilmediği görülmektedir (Gürel, 2019, s. 116). Buna göre ders öğretiminde öğrencilerin ilgilerini çeken unsurların yer almadığı, bu nedenle de öğrencilerin kazanımı yeteri kadar öğrenemediklerini düşündükleri söylenebilir.

Aynı maddeye 'hayır ve kesinlikle hayır' yanıtı verenlerin oranı da % 30,9'dur. Bu konuda olumsuz yanıt verenlere kararsız (%20,1) kalanları da eklediğimizde bu oran %51 olmaktadır. Öğrencilerin yarıdan fazlası kazanımı derste öğrenemediğini belirtmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi öğrencilerin yarıdan fazlasının kazanımı derste öğrenemediğini düşünmesi ciddi bir durumdur ve sebepleri araştırılmalıdır. Öğretimin hedeflerine ulaşabilmesi için öğretim programının uygun yapıda olmasının yanında, ders işleniş sürecindeki uygulamalar, öğretmen tutumları, konuların işleniş biçimi, etkinlikler, ders esnasında yararlanılan materyaller vs. de önemli bir yere sahiptir (Kaymakcan&Meydan, 2011; Aktaran: Gürel, 2019, s. 86). Öğrencilerin kazanımı öğrenme konusunda çoğunluğun olumsuz düşünmesi öğretim sürecinin hangi unsurlarından kaynaklanıyor, bunlar belirlenip gerekli önlemler alınmalıdır.

Mülakata katılan öğrenciler 'Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler, Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.' kazanımlarını ayrı ayrı

değerlendirmek yerine, derste farklı dinlerin öğretimi bağlamında her ikisini beraber değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Buna göre öğrencilerin özelde dinleri farklı değerlendirmek yerine, diğer dinleri birlikte, ayrı bir kategori olarak düşündükleri söylenebilir. Bu nedenle mülakatlar ‘Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ kazanımının ardından değerlendirilecektir.

2.5.2. ‘Hristiyanlığın Doğuşunu ve Gelişim Sürecini Özetler.’ Kazanımı

‘Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ kazanımına dair öğrencilerin öğrenme istekleri ‘[Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmek isterim.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.25: ‘Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmek isterim.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	122	41,5
Hayır	23	7,8
Kararsızım	40	13,6
Kesinlikle evet	81	27,6
Kesinlikle hayır	26	8,8
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmek isterim.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrenci oranı %69,1’dir. Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Bu durum kazanımın gerçekleştirilebilmesi açısından olumludur. Bu kazanımı öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranı ‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ kazanımını öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranına oldukça yakındır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi gençlerin farklı dinleri öğrenme konusunda istekli oldukları konusu başka çalışmalar tarafından da desteklenmektedir (Yılmaz, 2004a, s. 116; Baykara, 2009, s. 52). Artık farklı olanla karşılaşmadan yaşamının mümkün olmadığı küresel dünyada, mensubu en çok olan din Hristiyanlıktır (Berktaş & Atasoy,

2007, s. 27). Dünya siyasetinde Hristiyanların oynadığı rol de düşünülürse bugünün sorunlarını, olaylarını ve insanların düşünce tarzını anlayabilmek için Hristiyanlığı da anlamak ayrı bir öneme sahiptir (Yılmaz, 2004a, s. 103). Bu nedenle bu kazanımda öğrencilerin öğrenmeye istekli olmaları oldukça önemlidir.

Aynı maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını veren öğrenci oranı da %16,6’dır. Bu konuda olumsuz yanıt verenlere kararsız (%13,6) kalanları da eklediğimizde bu oran %30,2 olmaktadır. Öğrencilerin azımsanamayacak bir miktarı kazanımı öğrenmek istemediğini belirtmiştir. Buna göre kazanımın öğrencilerden bazılarının ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmadığı söylenebilir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi günümüz dünyasında, aldığı yerden dolayı Hristiyanlığın tanınması oldukça önemlidir. Burada kazanımı öğrenmek istemeyen öğrenci oranı dikkate alınmalıdır. Dersin Yahudilik ve Hristiyanlık hakkında teorik bilgi edinilmesini hedeflediğini belirtmiştik (Gürel, 2019, s. 108). Burada öğrencilerin ilgilerini çeken konularla derste öğretilmesi hedeflenen konuların uyuşmadığı düşünülebilir. Hem farklı dinlerin öğretimi konusunda hem de Hristiyanlık özelinde bazı öğrencilerin öğrenmede isteksiz olmalarının nedenleri üzerinde durulmalıdır. Öğrencilerin derse dair neleri eksik gördükleri aşağıda mülakatlardan anlaşılmaya çalışılmıştır.

‘Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ kazanımını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri ‘[DKAB dersindeki konular Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmeme katkı sağladı.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.26: ‘DKAB dersindeki konular Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmeme katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	7	2,4
Evet	90	30,6
Hayır	49	16,7
Kararsızım	55	18,7
Kesinlikle evet	46	15,6
Kesinlikle hayır	47	16,0
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi '[DKAB dersindeki konular Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmeme katkı sağladı.]' maddesine 'evet ve kesinlikle evet' yanıtını verenlerin oranı %46,2'dir. Öğrencilerin yarıdan daha azı kazanımı derste öğrendiğini belirtmiştir. Kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci oranı, öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranından ciddi miktarda düşük kalmıştır. Buna göre ders uygulamalarının kazanımı öğrenmek isteyen bazı öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına hitap etmediği söylenebilir. Yaklaşık %25 oranında öğrenciler kazanımı öğrenmek istedikleri halde derste yeteri kadar öğrenemediklerini belirtmişlerdir. Hristiyanlık konusunda özellikle ülkemizde gençlere yönelik yürütülen misyonerlik faaliyetlerine karşı gençlerin din eğitiminden Hristiyanlık adına sağlam bir bilgi temeli edinmeleri oldukça önemlidir (Kılıç, 2006, s. 341). Bu faaliyetler karşısında gençlerin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri göz önüne alınarak, sağlam bir bilgi temeli oluşturulabilecek ders planlamaları yapılmalıdır.

Aynı maddeye 'hayır ve kesinlikle hayır' yanıtını verenlerin oranı da % 32,7'dir. Bu konuda olumsuz yanıt verenlere kararsız (%18,7) kalanları da eklediğimizde bu oran %51,4 olmaktadır. Öğrencilerin yarıdan fazlası kazanımı derste öğrenemediğini belirtmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kazanımı derste öğrenemediğini düşünen öğrenci oranının yüksek olması ciddi bir problemdir. Bu konuda öğrencilerin ders uygulamalarında neleri eksik buldukları mülakatlardan anlaşılmaya çalışılmıştır. Söz konusu görüşlerden bazıları şöyledir:

Ders veriliş olarak veya anlatış olarak ben yetersiz buluyordum. Yani öğretmenlerden daha çok yetersizlik görüyordum. Konuların işte hazırlanışı veya müfredat mı deriz buna onlarda bir sıkıntı yok. Hani ama öğretmenin yansıtış şekli biraz farklı oluyor. Daha çok propaganda tarzında karşı düşünceye nefret dolu düşünceler veriyor aslında çocuklara öğretmenler. ... Onu işte Hristiyanlık, Yahudilik vs. bile o konuları dinlerken bile öğretmenlerden duyduğum şey işte başka din mensuplarını nefret söyleminde bulunmak. Bu biraz daha şey gibi başka dinlere sallayım işte çocukları buraya çekeyim tarzında da olabilir, bilemem öğretmenin düşüncesini ama ikna ediş şekli bu olmamalı bence. (Ö5, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Onları kendim araştırarak öğrendim. Aslında doğru mu yanlış mı öğrendim bilmiyorum ama umarım doğru öğrenmişimdir. Din dersinde dediğim gibi çok bir şey

yakalayamıyorum. Çünkü İslam dışı şeyler genelde boş bırakılıp soru işaretiyle geçilen şeyler. (Ö5, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

İlgi çeken bir konu olduğu için daha fazla bence açıklamalar olabilirdi. Çünkü dediğim gibi, diğer konulara göre bu konular daha fazla ilgimizi çeken konular olduğunu düşünüyorum. Özellikle benim ilgimi çekiyor mesela, neden öyle, nasıl davranıyorlar, neler yapıyorlar bu konu üzerinde daha fazla bilgi öğrenebilirdik. (Ö8, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Yahudiliğin doğuşu ve gelişim süreci, mesela yaşam tarzlarını öğrenmek isterdim, dinler nelere önem veriyorlar veya ibadetleri konusunda da olabilir. Aklına takılan sorulara nasıl cevap buluyorlar gibi bu konularda olabilirdi. Sadece tarih değil de şu anki Yahudiliği de verebilirlerdi. (Ö10, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Görüldüğü gibi mülakata katılan öğrencilerden biri (Ö5) farklı din ve inançlara olan nefret söyleminden dolayı rahatsızlığını dile getirmiştir. Yine aynı öğrenci İslam dışı konuların pek anlatılmadığını belirtmiş, altı öğrenci de (Ö4, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö13) derste konunun daha detaylı işlenmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu öğrenciler detay konusunda da şunlardan bahsetmişlerdir: Diğer dinlerin mensupları nasıl davranıyorlar?, günlük yaşamda neler yapıyorlar?, akıllarına takılan sorulara nasıl yanıt buluyorlar?, onların yaşam tarzları nasıl?, dinler nelere önem veriyorlar?, ibadetleri neler?

Çalışmamızda ‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler, Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini özetler’ kazanımları hakkında anketlerde fikir bildiren öğrenci oranları birbirine oldukça yakındır. Buna göre öğrencilerin kazanımlara Yahudilik ve Hristiyanlık özelinde değil de diğer dinlerin öğretilmesi kapsamında yaklaştıkları düşünülebilir.

Mülakatlara katılan öğrenciler de genellikle bu dinler özelinde yorum yapmak yerine konuya farklı dinlerin öğretimi kapsamında yaklaşmışlar, her ikisi için de aynı düşüncede olduklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu kazanımları öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre kazanımların öğrencilerin çoğunun ilgi ve ihtiyaçlarına hitap ettiği söylenebilir. Ancak kazanımları derste öğrendiğini belirten öğrenci oranı yarının altında kalmıştır. Kazanımı öğrenmek isteyen

ancak derste öğrenemediğini düşünen öğrencilerin öğrenememe nedenleri üzerinde durulmalıdır.

Mülakata katılan öğrencilerden kazanıma ilgi duymadığını belirten olmamıştır. Bu öğrencilerden bazıları derste gördükleri eksikliklerden bahsetmişlerdir. Bir öğrenci derslerde farklı din ve inançlar konusunda gördüğü nefret söyleminden rahatsızlığını dile getirmiştir. Yapılan bir çalışmada, DKAB öğretmenlerinin kişisel, mesleki ve toplumu etkileme konusunda gösterdikleri olumlu tutumların, öğrencilerin öğretmenlerini, dersi ve dini sevmelerini sağladığı görülmüştür (Yeşilbaş, 2006, s. 143). Buna göre öğretmen tarafından derste olumsuz söylemlere yer verilmesinin öğrencinin dersten ve dinden uzaklaşmasına yol açabileceği düşünülebilir. Aynı öğrenci DKAB dersinde İslam dışı konuların pek anlatılmadığını belirtmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi 2018 yılı Öğretim Programında farklı din ve inançlar konusunda ‘farklı din ve inançların öğretiminde olgusal bir yaklaşım benimsenir; bu bağlamda dinler ve inançlar kendi metinleri, kaynakları ve kabulleri esas alınarak öğretime konu edilir’ ifadeleri ile programın farklı din ve inançların öğretimine dair bakış açısı ortaya konulmuştur (MEB, 2018, s. 9). Ancak daha önce yapılan bir araştırma sonucunda DKAB öğretmenlerinin ders uygulamalarında benimsedikleri yaklaşım ile öğretim programının benimsediği yaklaşımın örtüşmediği belirtilmiştir (Aşlamacı, 2018, s. 740). Bunun yanında derste farklı dinlerin yeterince yer almamasının bir nedeni olarak öğretmenlerin onlar hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları düşünülebilir. Öğrencilerin, ortaöğretimde diğer dinlerin öğretimi ile ilgili düşüncelerinin araştırıldığı bir çalışmada, katılımcı öğrencilerin sadece yarısı diğer dinlerin öğretiminde öğretmenlerinin bilgilerinin yeterli olduğunu belirtmişlerdir (Yılmaz, 2004a, s. 120). Buna göre ders uygulamalarında İslam dışı konulara yeterince yer verilmemesinin nedeninin Öğretim Programından değil öğretmenin tercihindен kaynaklandığı söylenebilir. Mülakatlara katılan altı öğrenci de farklı dinlerin daha detaylı öğretilmesini istediklerini söylemişlerdir. Bu öğrenciler farklı dinlere mensup bireylerin günlük yaşamlarına dair konuları ve onların ibadetlerini merak ettiklerini belirtmişlerdir.

Gençlerin farklı din ve inanç mensubu bireyleri tanımaları, aynı zamanda objektif olarak onların dinlerine dair unsurları genel olarak bilmeleri oldukça önemlidir. Çünkü günümüz dünyasında yaşanan anlaşmazlıkların hemen hepsinde din ve dünya görüşleri

etkin bir unsur olarak yer almaktadır (Bilgin, 2002, s. 20). Gençlerin günümüz problemlerini doğru değerlendirebilmeleri için farklı dinler hakkında doğru bilgilere sahip olmaları gerekmektedir. Çeşitli çalışmalarda öğrenciler diğer dinleri öğrenmenin; dünyada gelişen olayların değerlendirilmesinde etkili olacağını, dünya barışını olumlu etkileyeceğini, insanları daha hoşgörülü yapacağını söylemişlerdir (Baykara, 2009, 43; Yılmaz, 2004a, s. 117). Buradan da anlıyoruz ki öğrenciler genellikle diğer dinlerin öğretimi konusunda isteklidirler. Ancak öğretimin de onların ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine de uygun olması gereklidir. Yukarıda mülakata katılan öğrencilerin derste öğrenmek istedikleri detaylardan bahsetmiştik. Yine farklı çalışmalarda öğrenciler diğer dinlerin öğretimi konusunda öğrenmek istedikleri konular arasında şunları söylemişlerdir: dinlerin tarihsel gelişimi ve inanç sistemleri (Baykara, 2009, s. 47; Yılmaz, 2004a, s. 122). Öğrencilerin ilgi duydukları konuların genellikle hedeflenen kazanımların kapsamında olduğu görülmektedir. Ancak bu kazanımların gerçekleştirilebilmesi için de ders uygulamalarının hedeflere uygun düzenlenmesi gereklidir. Çünkü hedeflere ulaşabilmek için öğretim programının uygun yapıda olmasının yanında, ders işleniş sürecindeki uygulamalar, öğretmen tutumları, konuların işleniş biçimi, etkinlikler, ders esnasında yararlanılan materyaller vs. de önemli bir yere sahiptir (Kaymakcan&Meydan, 2011; Aktaran: Gürel, 2019, s. 86). Buna göre öğretmenlerden bazılarının din eğitimi anlayışlarından ve ders uygulamalarından kaynaklanan çeşitli nedenlerden dolayı öğrencilerden bazılarının kazanımları öğrenmek istemediklerini ve derste öğrenemediklerini düşündükleri söylenebilir.

2.6. ‘Ünite sonlarında verilen ayetlerdeki mesajları değerlendirir.’

Kazanımları

On birinci sınıf ilk dört ünitenin sonunda ‘Bakara suresi 153-157. ayetlerde verilen mesajları değerlendirir, Ahzâb suresi 45-46. ayetlerde verilen mesajları değerlendirir, Kehf suresi 107-110. ayetlerde verilen mesajları değerlendirir, En’âm suresi 59 ve Lokmân suresi 27. ayetlerde verilen mesajları değerlendirir.’ kazanımları yer almıştır.

Bu kazanımların Öğretim Programındaki açıklamaları şöyledir: Kazanım öğrencilerin Kur’an-ı Kerim mealini kullanma, Kur’an-ı Kerim’i anlama ve yorumlama, ayetlerde geçen şahıs, yer, konu ve kavramları belirleme becerilerini geliştirici

etkinliklerle desteklenir. Bu kapsamda ayetlerin (nüzul sebebi, ana konuları gibi) kısa açıklamalarına öğrenci seviyesine göre yer verilir (MEB, 2018, s. 25, 26, 27, 28).

Kur'an-ı Kerim, her seviyeden din eğitiminin vazgeçilmez (Altaş & Kaya, 2018, s. 102) kaynağıdır. Dinini iyi bilen bir bireyin, inançlarını içselleştirerek ona uygun bir yaşam sürmesi beklenir. Kur'an meali okumanın da bireylerin yaşamlarına olumlu katkılar yaptığı görülmektedir. Yapılan bir çalışmada üniversite öğrencilerinden yıl boyu Kur'an meali okumaları ve Kuran'ın hayatlarına katkısına dair bir öz yaşam hikâyesi yazmaları istenmiştir. Bu öz yaşam hikâyelerinden, meal okumanın öğrencilerin sosyal hayatlarına olumlu katkısı olduğu görülmüştür. Aynı zamanda araştırmaya katılan öğrencilerin iç destekli dindarlık düzeylerinde de anlamlı bir şekilde yükselme görülmüştür (Altaş & Kaya, 2018, s. 107). İnancını içselleştirmiş, sosyal hayatında değerlerini önceleyerek yaşayan bireyler yetiştirmek için Kur'an meali okuma bilgisi ve alışkanlığı kazandırılması oldukça önemlidir.

Lise dönemi gençliğinin gelişim özelliklerinden biri de yaşanan dini şüphe ve çatışmalardır (Hökelekli, 2018, s. 270). Bu dönemde gençler inançla ilgili problemler de yaşayabilmektedirler. Meal okumaları gençlerin şüpheye düştükleri inanç konularında doğru bilgi edinmelerini sağlayacaktır. Öğrencilerde inanç problemine neden olan faktörlerin belirlenmesine yönelik bir çalışmada bu konuda belirtilen öğretmen görüşlerinden biri de belli konularla ilişkili olarak meal okunmasıdır (Akdemir, 2020, s. 337). Gençlerin gelişim dönemlerine özgü yaşadıkları inanç problemlerini sağlıklı bir şekilde aşabilmeleri için Kur'an meali okuyarak, buradan bilgi edinme alışkanlığı kazanmaları gereklidir.

Öğrencilere Kur'an meali okuma bilgisi ve alışkanlığı kazandırmayı amaçlayan on birinci sınıf, ilk dört ünitenin son kazanımları Bloom Taksonomisi'ne göre analiz basamağındadır. Buna göre birey okuduğu bir ayette bahsedilen yer, zaman, kişiler gibi unsurları belirleyebilecek, ayette anlatılan konuyu yorumlayabilecek beceriye ulaşacaktır. Bu kazanımı edinen birey merak ettiği konularda Kur'an mealinden bilgi edinebilecek yetkinliğe sahip olacaktır. Müslüman bir birey için en doğru bilgi kaynağı olan Kuran'ı anlayabilmek için mealinden yararlanabilmeyi öğrenmek gereklidir. Bu nedenle bu kazanımların gerçekleşmesi oldukça önemlidir.

Öğrencilerin bu kazanımlara ait düşüncelerine ulaşmak için onların bu kazanımları öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımları derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri sorulmuştur.

‘Ünite sonlarında verilen ayetlerdeki mesajları değerlendirir.’ kazanımlarına dair öğrencilerin öğrenme istekleri ‘[Kuran-ı Kerim mealini okumak, anlamak ve yorumlayabilmek öğrenmek istediğim beceriler arasında yer alır.]’ maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.27: ‘ Kuran-ı Kerim mealini okumak, anlamak ve yorumlayabilmek öğrenmek istediğim beceriler arasında yer alır.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	109	37,1
Hayır	20	6,8
Kararsızım	42	14,3
Kesinlikle evet	97	33,0
Kesinlikle hayır	24	8,2
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[Kuran-ı Kerim mealini okumak, anlamak ve yorumlayabilmek öğrenmek istediğim beceriler arasında yer alır.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını veren öğrenci oranı %70,1’dir. Öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin çoğunluğunun dini meseleleri en doğru bilgi kaynağı olan Kuran’dan öğrenmek istediklerini söyleyebiliriz. Bu da onların dini hassasiyetler konusunda dikkatli olduklarını gösterebilir. Yapılan bir araştırma sonucunda üniversite gençliğinin dini hassasiyetler konusunda dikkatli oldukları, dini değerlere önem verdikleri ve bunu da hayatlarına yansıttıkları ortaya konulmuştur. Bu gençlerin çoğunluğu Kuran mealini okuduklarını belirtmişlerdir. Yine aynı çalışmada gençlerden bazıları dini bilgilerini geliştirmek için başta Kuran’a sonrasında da farklı kaynaklara başvurdıklarını belirtmişlerdir (Yavuzer, 2018, s. 38). Lise öğrencilerinin din dersinden beklentilerinin araştırıldığı bir çalışmada da öğrencilerin verdiği yanıtlar arasında ‘Türkçe bir şekilde Kuran okutulmalıdır’ bulunmaktadır (Çakmak, 2018, s. 45). Gençlerin Kuran mealini okumaya ve merak ettikleri

konularda ilk olarak Kuran'a başvurmaya istekli olmaları, onların doğru bilgiye ulaşabilmeleri ve öğrendiklerini hayatlarına yansıtabilmeleri açısından önemlidir.

Aynı maddeye 'hayır ve kesinlikle hayır' yanıtını veren öğrenci oranı da %15'dir. Bu konuda olumsuz yanıt verenlere kararsız (%14,3) kalanları da eklediğimizde bu oran %29,3 olmaktadır. Öğrencilerin azımsanamayacak bir miktarı kazanımı öğrenmek istemediğini belirtmiştir. Meal ve tefsire yönelik ilgi ve tutumları araştıran bir çalışmada meal ve tefsir okuma oranı namaz kılmak, oruç tutmak gibi ibadetlere nazaran daha düşük çıkmıştır. Bunun nedeninin genel olarak geleneksel dindarlıktan kaynaklanabileceği belirtilmiştir (Y. Turan & İyibilgin, 2018, s. 413). Meal okumak gençler arasında namaz kılmak, oruç tutmak gibi ibadetlere denk bir ibadet olarak görülmeyebilir. Öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenmede isteksiz davranmalarının da bundan kaynaklandığı düşünülebilir.

Kuran meallerinin bireyler tarafından anlaşılabilirliğini araştıran bazı çalışmalara göre katılımcılardan bazılarının mealleri ya anlamadıkları ya da yanlış anladıkları görülmüştür. Kuran'ın en önemli özelliği kullandığı dilin herkesi kuşatıcı olmasıdır. Dolayısıyla tefsir ve meallerin de orta seviyedeki genç kitleye hitap edebilir nitelikte olması gereklidir. Bugünkü çevirilerde gençlerin anlamasının oldukça zor olduğu ifadeler rastlanmaktadır. Bunda meallerin onlarca yıl önce yazılmış olmasının etkisi büyüktür. Dilin zamanla değişmesi karşısında o günün diline uygun meallerin hazırlanması gereklidir (Dereli, 2020, s. 76; Gülpak, 2019, s. 193). Buna göre öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenme konusunda isteksiz olmalarının meallerin dilinin onlara uygun olmamasından kaynaklandığı düşünülebilir.

'Ünite sonlarında verilen ayetlerdeki mesajları değerlendirir.' kazanımlarını öğrencilerin derste yeteri kadar öğrenip öğrenmeme konusundaki düşünceleri '[DKAB dersinde edindiğim bilgiler Kuran-ı Kerim'i anlamam ve yorumlamam, ayetlerde geçen şahıs, yer, konu ve kavramları belirlemem konusunda bana katkı sağladı.]' maddesi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maddeye dair öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.28: ‘DKAB dersinde edindiğim bilgiler Kuran-ı Kerim’i anlamam ve yorumlamam, ayetlerde geçen şahıs, yer, konu ve kavramları belirlemem konusunda bana katkı sağladı.’ öğrenci görüşlerine ilişkin tablo.

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7
Evet	111	37,8
Hayır	33	11,2
Kararsızım	58	19,7
Kesinlikle evet	60	20,4
Kesinlikle hayır	30	10,2
Toplam	294	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ‘[’DKAB dersinde edindiğim bilgiler Kuran-ı Kerim’i anlamam ve yorumlamam, ayetlerde geçen şahıs, yer, konu ve kavramları belirlemem konusunda bana katkı sağladı.]’ maddesine ‘evet ve kesinlikle evet’ yanıtını verenlerin oranı %58,2’dir. Benzer bir çalışma da ulaştığımız bu sonucu doğrular niteliktedir. Ortaöğretim DKAB derslerinde kazanımların gerçekleşme düzeylerinin araştırıldığı bir çalışmada öğrenciler Kuran’ı okumanın, anlamamanın ve yorumlamamanın önemini fark etme ve Kuran’ı anlamak için meale başvurma konularındaki kazanımlara yüksek bir katılım göstermişlerdir (Akto, 2010, s. 88). Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı derste öğrendiğini düşünmesi olumlu bir durumdur. Ancak kazanımı öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranı, kazanımı derste öğrendiğini düşünen öğrenci oranından yaklaşık %12 daha yüksektir. Öğrencilerin azımsanamayacak bir miktarı kazanımı öğrenmek istediği halde, derste öğrenemediğini düşünmektedir. Derslerde ayetlere yer verilirken onlar hakkında kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirmeye yardımcı olabilecek etkinlikler seçilmelidir. Daha önce yapılan bir çalışmada DKAB öğretmenleri derslerinde ayet ve hadisleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Ancak derslerde yapılan gözlemlerde, onların ayet ve hadisleri kullanırken öğrenciyi aktif kılacak teknikler konusunda yeterli olmadıkları görülmüştür (Altıntaş, 2014, s. 108). Öğrencilerin pasif bir şekilde sadece dinleyici olmalarının beklendiği bir derste kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi oldukça zordur. Öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenmek istedikleri halde derste öğrenemediklerini düşünme sebeplerinin öğretmenlerin ders uygulamalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Aynı maddeye ‘hayır ve kesinlikle hayır’ yanıtını verenlerin oranı da % 21,4’tür. Bu konuda olumsuz yanıt verenlere kararsız (%19,7) kalanları da eklediğimizde bu oran %41,1 olmaktadır. Öğrencilerin kazanımı derste öğrenemediklerini düşünmeleri yukarıda da bahsettiğimiz gibi öğretmenlerin derste kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirecek etkinliklere yer vermemelerinden kaynaklanabilir. Bunun yanında okunan ayetin de dil ve üslubunun hedef kitleye uygun olması gereklidir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi yapılan bazı çalışmalar Türk okurların meali yeterince anlayamadıklarını ortaya koymuştur (Dereli, 2020, s. 76; Gülpak, 2019, s. 192). Öğrencilerin bu konuda derste neleri eksik buldukları mülakatlardan anlaşılmaya çalışılacaktır.

Mülakatlarda altı öğrenci derslerde gördükleri eksikliklerden bahsetmişlerdir. Bu konuda öğrencilerden bazılarının belirttikleri düşünceleri şöyledir:

Ben kendi başıma sadece bu kitaptan öğrenseydim ya da hocanın anlattıklarıyla, açıkçası bu kadar anlayamaz, bu kadar yorumlayamazdım. Diğer düşünceleri, diğer dinleri, felsefelerine girdikten sonra ve her açıdan baktıktan sonra gerek nefret gerek sevgi, her şekilde, arkadaşça, düşmanca, dostça yaklaştıktan sonra evet, bunları anlatabiliyorum, bu kavramları daha iyi yorumlayabiliyorum diyebilirim. (Ö4, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Bize hiç böyle bir şey verilmedi, keşke verilseydi. Çünkü üniversite sınavındaki sorular da bu tür çıkıyor. Yani ayet veriliyor ne anlatılıyor, anlatılan şeyler hangi ayetle eşleştiriliyor. (Ö5, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Daha çok orda bana hani şahıs, yer, konu gibi şeyleri aktardı evet ama tam olarak yorumlama kısmında birazcık eksik olduğunu söyleyebilirim. (Ö6, 12. sınıf, anadolu lisesi, erkek)

Bence dediğim gibi bu konu da yeterli değil. Yani Kuran’ı daha fazla anlamamız lazım. Tefsirler üzerinde daha fazla durulabilir. Mesela dört ünite varsa o dört ünitenin sonunda bir kısım ayeti yorumladık ama bence bu yeterli değil. (Ö8, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Hani şu anda da mesela bir ayet üzerinde daha derin anlamlar bulunabiliyor ama ben mesela onu bulamıyorum. Daha çok şey verilebilirdi bu konu hakkında. (Ö10, on birinci sınıf, fen lisesi, kız)

Bir öğrenci üniversite sınavında çıktığı için öğrenmek istediğini belirtmiştir. Derste gördükleri eksikliklerden bahseden bazı öğrenciler de farklı düşüncelerle karşılaştırılmadan verildiğini, yorumlamada eksik kaldığını, tefsirler üzerinde durulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Çalışmamıza katılan öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini ve derste öğrendiklerini düşündüklerini belirtmişlerdir. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyacına uygun olduğu söylenebilir. Ancak kazanımı derste öğrendiğini belirten öğrenci oranı, öğrenmek istediğini belirtenlerden önemli miktarda düşüktür. Farklı inanç ve yaklaşımların internette Kuran'ı ve İslam'ı yanlış tanıtmaya yönelik faaliyetleri göz önüne alındığında, meal okumaya merakı olan bir gencin bunu okumayı ve anlamlandırmayı derste doğru bilgi kaynaklarından öğrenmesi oldukça önemlidir. Kazanımın derste öğrenilememesinin birçok nedeni olabilir. Bunlar arasında öğretmenlerin tutumları, meallerin anlaşılır bir dille yazılmaması ve üslubunun hedef kitleye hitap edememesi düşünülebilir. Yapılan bir çalışma göstermektedir ki öğretmenler genellikle meal okumanın gerekliliğine inanmaktadırlar ve meal okuduklarını da belirtmektedirler (Tiyek, 2017, s. 100, 101). Ancak derste ayetlere yer verilirken kalıcı öğrenmeye katkı sağlayacak etkinliklerin düzenlenmesine de dikkat edilmesi gereklidir.

Bunun yanında öğrencilerin meal okuduklarında kolaylıkla anlamaları da önemlidir. Din eğitiminde sorunların ve çözüm önerilerinin tartışıldığı bir toplantı sonucunda meal okumanın üzerinde durulması gerektiği, özellikle meslek dersi öğretmenlerinin meal okuyarak örnek olmaya dikkat etmeleri gerektiği ve Kuran'ın öğrencilere anlaşılır bir şekilde sunulması gerektiği önerilmiştir. Ayrıca öğrencilere yönelik meal hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır (Nazıroğlu, 2014, s. 217). Din eğitiminde en doğru ve ilk bilgi kaynağı Kuran'ı Kerim'dir. Gençlerin merak ettikleri konularda bilgi edinebilmeleri için veya kafalarını karıştıracak yayınlara karşı kendilerini koruyabilmeleri için meal okuma alışkanlığına sahip olmaları gereklidir. Bu nedenle öğretimin en iyi şekilde gerçekleşebilmesi için görülen eksiklikler, öğrenci ilgi, ihtiyaç ve beklentileri göz önüne alınarak ders planlamaları yapılmalıdır.

2.7. On Birinci Sınıf Ünite Kazanımlarının Öğrenci Beklentilerini Karşılama Durumuna İlişkin Bulgular

Orta Öğretim DKAB programında on birinci sınıfa ait beş ünite bulunmaktadır. Bu ünitelerde bulunan toplam on yedi kazanımın on beşinin bilişsel alanda, ikisinin ise duyuşsal alanda yer aldığı görülmektedir. Bilişsel alandaki kazanımların Bloom Taksonomisi'ne göre biri bilgi/hatırlama basamağında, dördü kavrama basamağında, altısı analiz basamağında, biri de değerlendirme basamağında yer almaktadır. Duyuşsal taksonomide yer alan iki kazanım da alma basamağında bulunmaktadır.

Öğretim Programında 'Programda din ve ahlakla ilgili temel kavramların öğretimi, din ve ahlakla ilgili bilgilerin kavramsal temellerinin oluşturulması ve kavramlar arası ilişkilendirmelerin yapılması hedeflenmiştir. Böylece öğrencilerin dinî ve ahlaki kavramları yorumlamaları ve bazı temel becerileri (araştırma ve sorgulama, problem çözme, iletişim kurma vb.) geliştirmeleri amaçlanmıştır.'. Bu amaca ulaşmak için de öğrencilerde anlamlı öğrenmelerin gerçekleşmesi gereklidir. Nitekim Öğretim Programının amaçları arasında 'gelişim düzeyini göz önünde bulunduran, öğrenme sürecinde ön bilgileri harekete geçiren, anlamlı öğrenmelerin gerçekleşebileceği, farklı öğrenme stillerine uygun öğretme ortamlarının sağlanması' hedeflenmiştir (MEB, 2018, s. 8).

On birinci sınıf kazanımlarını incelediğimizde altı kazanımın analiz basamağında olması olumlu bir durumdur. Bu kazanımlar öğrencilere ilişkiler kurma, ilke ve kurallar belirleme gibi beceriler kazandıracak ve anlamlı öğrenmeleri kolaylaştıracaktır. Ancak duyuşsal alanda sadece iki kazanım bulunmaktadır ve bunlar da en alt basamakta yer almaktadır. Bilişsel basamakların uygulama ve sentez basamaklarında da kazanım bulunmamaktadır. Bu durum programın amaçlarına ulaşılabilmesi açısından eksiklik olarak değerlendirilebilir.

On birinci sınıf birinci ünite 'Dünya ve Ahiret' ünitesidir. Genel olarak öğrencilerin bu ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.29: Öğrencilerin birinci ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.

Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder.					
Kazanımı Öğrenmek İstiyorum			Kazanımı Derste Öğrendim		
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	0,7	Cevapsız	2	,7
Evet	119	40,5	Evet	95	32,3
Hayır	25	8,5	Hayır	47	16,0
Kararsızım	21	7,1	Kararsızım	57	19,4
Kesinlikle evet	112	38,1	Kesinlikle evet	61	20,7
Kesinlikle hayır	15	5,1	Kesinlikle hayır	32	10,9
Toplam	294	100	Toplam	294	100,0
Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurar.					
Cevapsız	2	,7	Cevapsız	2	,7
Evet	109	37,1	Evet	111	37,8
Hayır	39	13,3	Hayır	34	11,6
Kararsızım	40	13,6	Kararsızım	60	20,4
Kesinlikle evet	70	23,8	Kesinlikle evet	51	17,3
Kesinlikle hayır	34	11,6	Kesinlikle hayır	36	12,2
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0
Ahiret hayatının aşamalarını ayet ve hadislerle temellendirir.					
Cevapsız	2	,7	Cevapsız	2	,7
Evet	133	45,2	Evet	127	43,2
Hayır	22	7,5	Hayır	25	8,5
Kararsızım	29	9,9	Kararsızım	46	15,6
Kesinlikle evet	85	28,9	Kesinlikle evet	68	23,1
Kesinlikle hayır	23	7,8	Kesinlikle hayır	26	8,8
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0
Cenaze uğurlama ile ilgili dinî uygulamaları örneklerle açıklar.					
Cevapsız	5	1,7	Cevapsız	4	1,4
Evet	123	41,8	Evet	138	46,9
Hayır	39	13,3	Hayır	30	10,2
Kararsızım	43	14,6	Kararsızım	47	16,0
Kesinlikle evet	53	18,0	Kesinlikle evet	56	19,0
Kesinlikle hayır	31	10,5	Kesinlikle hayır	19	6,5
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0

‘Dünya ve Ahiret’ ünitesi kazanımlarını öğrenmek istediğini belirten öğrenci oranı ortalama olarak %68.3’tür. Ünite kazanımlarını öğrenmek istemeyen ve kararsız kalan öğrenci oranı da %30,7’dir. Öğrencilerin %60’ı ünite kazanımlarını derste öğrendiklerini belirtirken, %39’u da öğrenemediklerini düşündüklerini belirtmişlerdir. Lise öğrencilerinin gelişim dönemi özelliği düşünüldüğünde kazanıma ilgi duymadığını belirten öğrenci oranı dikkate değer derecede yüksektir.

Öğrencilerin çoğunluğu ünite kazanımlarını öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir ve kazanımları derste öğrendiğini düşünmektedirler. Ancak kazanımları öğrenmek istemediğini ve derste öğrenemediğini belirten öğrenci oranları da dikkate değer derecede yüksektir. Ayrıca kazanımları öğrenmek isteyen öğrenciler, kazanımları derste öğrendiğini düşünen öğrencilerden yaklaşık %8 oranında fazladır. Mülakata katılan öğrencilerin belirttikleri düşüncelerinden, ünite kazanımlarının öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğunu, ancak öğretmen anlayışı ve ders uygulamalarından kaynaklanan bazı problemlerin olduğunu söyleyebiliriz.

Mülakatlara katılan öğrencilerden de kazanımları öğrenmek istemediğini belirten olmamıştır. Ancak öğrencilerden bazıları çeşitli nedenlerin öğrenme eksikliğine sebep olduğunu belirtmişlerdir. Bu eksikliklerin genellikle öğretmenlerin din eğitimi anlayışlarından ve ders uygulamalarında benimsedikleri öğretim stratejilerinden kaynaklanmakta olduğu görülmüştür.

Gençlik dönemi öğrencilerin birçok yönden eğitilebilmeleri için fırsatlar barındırmaktadır. Bu dönem din eğitimi açısından da önemli bir fırsattır. Ancak dönem özelliklerine uygun planlanmayan bir din eğitimi gencin dinden uzaklaşmasına da neden olabilmektedir. Gençlerin dine mesafeli durma nedenlerinin, onların gelişim dönemi özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları göz önüne alınmadan planlanan din anlatımından kaynaklandığı düşünülmektedir (Gündüz, 2020, s. 1114). ‘Dünya ve ahiret’ ünitesi kazanımlarına da öğrencilerin azımsanamayacak miktarının ilgisi olmadığını ve derste öğrenemediğini belirtmesinin, onların gelişim özelliklerine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun ders planlamalarının yapılmamasından kaynaklandığı düşünülebilir.

On birinci sınıf ikinci ünite ‘Kuran’a Göre Hz. Muhammed’ ünitesidir. Genel olarak öğrencilerin bu ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve

kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.30: Öğrencilerin ikinci ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.

Hz. Muhammed'in Örnek Şahsiyetini Tanır.					
Kazanımı Öğrenmek İstiyorum			Kazanımı Derste Öğrendim		
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7	Cevapsız	5	1,7
Evet	124	42,2	Evet	130	44,2
Hayır	15	5,1	Hayır	13	4,4
Kararsızım	22	7,5	Kararsızım	42	14,3
Kesinlikle evet	106	36,1	Kesinlikle evet	83	28,2
Kesinlikle hayır	25	8,5	Kesinlikle hayır	21	7,1
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0
Hz. Muhammed'in Peygamberlikle İlgili Görevlerini Açıklar.					
Cevapsız	6	2,0	Cevapsız	2	,7
Evet	134	45,6	Evet	144	49,0
Hayır	19	6,5	Hayır	14	4,8
Kararsızım	28	9,5	Kararsızım	41	13,9
Kesinlikle evet	81	27,6	Kesinlikle evet	70	23,8
Kesinlikle hayır	26	8,8	Kesinlikle hayır	23	7,8
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0
Hz. Peygamber'e Bağlılık Ve İtaati Ayet Ve Hadislerden Hareketle Yorumlar.					
Cevapsız	2	,7	Cevapsız	,7	2
Evet	126	42,9	Evet	45,2	133
Hayır	19	6,5	Hayır	6,8	20
Kararsızım	34	11,6	Kararsızım	17,3	51
Kesinlikle evet	82	27,9	Kesinlikle evet	20,1	59
Kesinlikle hayır	31	10,5	Kesinlikle hayır	9,9	29
Toplam	294	100,0	Toplam	100,0	294

'Kuran'a göre Hz. Muhammed' ünitesi kazanımlarını, öğrencilerin yaklaşık olarak %75'i öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre ünite kazanımlarının, öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Öğrencilerin yaklaşık %70'i kazanımları derste öğrendiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımları derste öğrendiklerini düşünmelerinin, dersin amaçlarına ulaşılması açısından olumlu bir durum olduğu söylenebilir. Ancak öğrencilerin yaklaşık

olarak %25'i kazanımları öğrenmek istemediğini belirtirken, %30'u da derste öğrenemediklerini belirtmişlerdir.

Yaygınlaşan iletişim ağıyla da beraber günümüz gençliğinin düşünce tarzı üzerinde etkili olan araçlar oldukça çeşitlilik göstermiştir. Farklı inanç ve yaklaşımların etkisi ile gençler inanç konusunda sağlam bir bilgiye sahip değillerse bunlar karşısında kafa karışıklığı yaşayabilmektedirler. Günümüz gençliğini dinden uzaklaştıran nedenler arasında nübüvvet konusunun da tam olarak anlaşılmaması bulunmaktadır (Malkoç, 2019, s. 253). Özellikle ateistler internet siteleri aracılığı ile gençlere ulaşabilmekte ve savundukları argümanları ile gençlerde kafa karışıklığına neden olabilmektedirler (Vidinlioğlu & Terzioğlu, 2022, s. 90). Bu konuda televizyon, internet, sosyal medya gibi araçlarda karşılaştıkları eleştiriler karşısında gençlerin sarsılmamaları için 'Kuran'a göre Hz. Muhammet' ünitesini öğrenmek istemeleri ve derste öğrendiklerini düşünmeleri oldukça önemlidir.

Mülakatlarda bir öğrenci haricinde kazanımı öğrenmek istemediğini belirten öğrenci görülmemiştir. Ünitenin ikinci kazanımını öğrenmek istemediğini belirten öğrenci de bunun yerine hayata daha yakın bir konunun yer alması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre derste kazanımın hayatla ilişkilendirilemediği düşünülebilir. Bunun yanında mülakatlarda öğrencilerden bazıları derste gördükleri eksikliklerden bahsetmişlerdir. Bu eksikliklerin genel olarak öğretmenlerin din eğitimi anlayışları ve derste kullanılan yöntemlerden kaynaklandığı görülmüştür.

Öğretimin etkili ve kalıcı olabilmesi için, ders uygulamalarında kazanım ile öğrencinin kendi hayatı arasında ilişki kurulması gereklidir (Aydın, 2015, s. 18). Bunun yanında ders uygulamalarında, kalıcı öğrenmeyi destekleyecek yöntem ve teknik zenginliği bulunmalıdır. Ancak çeşitli çalışmalar göstermektedir ki öğretmenler genellikle sunuş stratejisini benimsemektedirler. Ayrıca öğretmenlerin sunuş stratejisi de dahil olmak üzere kullandıklarını belirttikleri yöntem ve teknikler hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıkları belirtilmiştir (Cingöz & Akyürek, 2020, s. 114; Altıntaş, 2014, s. 275). Buna göre ders uygulamaları ilgi ve ihtiyaçlarına hitap etmediği için, öğrencilerden bazılarının kazanımı öğrenmek istemediğini ve derste öğrenemediğini düşündüğü söylenebilir.

On birinci sınıf üçüncü ünite ‘Kuran’da bazı kavramlar’ ünitesidir. Genel olarak öğrencilerin bu ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.31: Öğrencilerin üçüncü ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.

Kur'an'ı Kerim'de Geçen Bazı Kavramları Yorumlar.					
Kazanımı Öğrenmek İstiyorum			Kazanımı Derste Öğrendim		
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7	Cevapsız	3	1,0
Evet	122	41,5	Evet	138	46,9
Hayır	31	10,5	Hayır	23	7,8
Kararsızım	43	14,6	Kararsızım	43	14,6
Kesinlikle evet	74	25,2	Kesinlikle evet	69	23,5
Kesinlikle hayır	22	7,5	Kesinlikle hayır	18	6,1
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0
Kur'an'ı Kerim'de Geçen Kavramları Tanımanın İslam'ı Doğru Anlamadaki Önemi Fark Eder.					
Cevapsız	4	1,4	Cevapsız	4	1,4
Evet	125	42,5	Evet	125	42,5
Hayır	21	7,1	Hayır	27	9,2
Kararsızım	27	9,2	Kararsızım	48	16,3
Kesinlikle evet	93	31,6	Kesinlikle evet	66	22,4
Kesinlikle hayır	24	8,2	Kesinlikle hayır	24	8,2
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0

‘Kuran’da bazı kavramlar’ ünitesi kazanımlarını, öğrencilerin yaklaşık olarak %70,4’ü öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre ünite kazanımlarının, öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Öğrencilerin yaklaşık %67,6’sı kazanımları derste öğrendiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımları derste öğrendiklerini düşünmelerinin, dersin amaçlarına ulaşılması açısından olumlu bir durum olduğu söylenebilir. Farklı çalışmalarda da Kuran kavramları ve Kuran’ın öğretileri gibi konulara öğrencilerin ilgilerinin yüksek olduğu görülmüştür (Altaş, 2004, s. 130; Çakmak, 2018, s. 31).

Bir metnin doğru anlaşılabilmesi için, onun odak kavramlarının anlaşılması gereklidir (Yılmaz, 2004b, s. 236). İslam Dininin en temel kaynağı Kuran’ı Kerim’dir ve

anlaşılması gereken en önemli dini kavramlar da Kuran'ın odak kavramlarıdır. DKAB dersi öğretim programı da dini kavramların anlaşılmasını ve bunlar arasındaki ilişkilerin fark edilmesini amaçlar (MEB, 2018, s. 8). Dersin hedeflediği yaş grubu dini şüphe ve çatışma dönemindedir (Hökelekli, 2018, s. 270). Bu dönem gençleri geçmişte sorgulamadan kabul ettikleri önceki inançlarını artık sorgulamaya başlarlar. Gençler bu sorgulamalar sonucunda eski inançlarını reddedebilirler veya yeni öğrenmeleri sonucunda daha sağlam bir din anlayışı oluşturabilirler (Akyürek, 2003, s. 132). Bunun sonucunu belirleyecek olan da gençlere sunulan bilgilerin, onların zihin dünyalarını doyurup doyuramayacağıdır. Buna göre öğrencilerin çoğunluğunun Kuran kavramlarını doğru bilgi kaynaklarından öğrenebilmeleri için ünite kazanımlarını öğrenmek istemeleri ve derste öğrendiklerini belirtmeleri oldukça önemlidir.

Öğrencilerin yaklaşık olarak %28,5'i kazanımları öğrenmek istemediğini belirtirken, %31,1'i de derste öğrenemediklerini belirtmişlerdir. Mülakatlarda da ünite kazanımını öğrenmek istemediğini belirten öğrenci görülmemiştir. Ancak öğrencilerden bazıları günlük hayatta karşılarına çıkan kavramların ilgilerini çektiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerden bazılarının derslerde gördükleri eksiklikler genellikle kavram öğretimindeki yetersizliklerle ilgili görülmüştür.

Kavram öğretimi bireylerde sağlam bir bilgi temeli oluşturur ve anlamlı öğrenmelerin meydana gelmesini sağlar. Böylece bireyler kavram öğretiminde öğrendikleri bilgileri ile gerçek hayatta karşılaştıkları problemleri çözebilirler ve sağlam bir din anlayışı geliştirebilirler (Akyürek, 2003, s. 145). Kavram öğretimi, bireylerin kavramlara yükledikleri anlamları birbirlerine yaklaştırır ve böylece de anlaşmazlık ve çatışmaların azalmasını sağlar (Tosun, 2010, s. 2). Anlamlı öğrenmelerin gerçekleşmesi, sağlam bir din anlayışının oluşması, kavramlarda ortak anlamlar oluşturulabilmesi için etkili ve kalıcı bir kavram öğretiminin gerçekleştirilmesi gereklidir.

DKAB öğretmenleri genellikle kavram öğretimi konusunda kendilerini yeterli görmemektedirler. Öğretmenlerin genellikle kavram öğretiminde düz anlatım metodunu tercih ettikleri görülmektedir (Uçak & Doğan, 2021, s. 40). Ancak öğretmenlerin öğrencilerden pasif alıcılar olmasını bekledikleri durumlarda anlamlı öğrenmelerin gerçekleşmesi oldukça zordur (Altıntaş, 2014, s. 135). Buna göre Kuran kavramlarının öğretiminde anlamlı öğrenmeyi destekleyebilecek ders uygulamaları

gerçekleştirilemediği için öğrencilerden bazılarının bu kavramlarla hayatlarını ilişkilendiremedikleri, bu nedenle de kavramları öğrenmek istemediklerini ve derste de öğrenemediklerini belirttikleri düşünülebilir.

On birinci sınıf dördüncü ünite ‘İnançla ilgili meseleler’ ünitesidir. Genel olarak öğrencilerin bu ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.32: Öğrencilerin dördüncü ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.

İnançla İlgili Yaklaşımları Tartışır.					
Kazanımı Öğrenmek İstiyorum			Kazanımı Derste Öğrendim		
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cevapsız	2	,7	Cevapsız	4	1,4
Evet	106	36,1	Evet	111	37,8
Hayır	18	6,1	Hayır	26	8,8
Kararsızım	36	12,2	Kararsızım	54	18,4
Kesinlikle evet	107	36,4	Kesinlikle evet	68	23,1
Kesinlikle hayır	25	8,5	Kesinlikle hayır	31	10,5
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0
Yeni Dinî Akımların Özelliklerini Değerlendirir.					
Cevapsız	2	,7	Cevapsız	3	1,0
Evet	118	40,1	Evet	101	34,4
Hayır	16	5,4	Hayır	46	15,6
Kararsızım	40	13,6	Kararsızım	63	21,4
Kesinlikle evet	86	29,3	Kesinlikle evet	44	15,0
Kesinlikle hayır	32	10,9	Kesinlikle hayır	37	12,6
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0

‘İnançla ilgili meseleler’ ünitesi kazanımlarını, öğrencilerin yaklaşık olarak %70,9’u öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre ünite kazanımlarının, öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Öğrencilerin yaklaşık %55,1’i kazanımları derste öğrendiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğunun kazanımları derste öğrendiklerini düşünmelerinin, dersin amaçlarına ulaşılması açısından olumlu bir durum olduğu söylenebilir.

Günümüz gençleri en çok inanca ait konuları sorgulamaktadırlar (Zengin & Menküç, 2021, s. 262). Din karşıtı yayınlar da inancı sorgulayan bu gençlere sanal

yollardan rahatlıkla ulaşabilmektedir (Koç, 2022, s. 93). Gençlerin en çok sorguladıkları inanç konuları arasında kötülük problemi ilk sıralarda gelirken, bu hareketlerin en önemli dayanak noktalarından biri de yine kötülük problemi olmuştur (Kartal, 2021, s. 53). Gençlerin ilgi ve merakını internet üzerinden rahatlıkla takip eden bu akımlar, inancı sağlam bir bilgi temeline dayanmayan gençleri kolaylıkla etkileyebilmektedir. Buna göre öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı derste öğrenmek istediğini belirtmesi önemli bir durumdur.

Öğrencilerin yaklaşık olarak %28,3'ü kazanımları öğrenmek istemediğini belirtirken, %43,6'sı da derste öğrenemediklerini belirtmişlerdir. Mülakatlara katılan öğrencilerden de kazanımlara ilgi duymadığını belirten öğrenci görülmemiştir. Ancak öğrencilerden bazıları kazanımları daha detaylı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir.

Lise dönemi öğrencilerinin inanç problemi yaşamalarına neden olan şüpheleri bulunmaktadır. Gençler sahip oldukları dini bilgilerle karşılaştıkları problemlere çözüm üretememektedir. Buna karşılık da dine tepkisel yaklaşabilmekte veya büsbütün ilgisiz kalabilmektedirler (Akdemir, 2020, s. 337). Farklı inanç ve yaklaşımlar, görsel ve basılı materyaller ile ucuz ve hızlı bir şekilde gençlere ulaşabilmekte ve kendileri için üye toplayabilmektedirler (Turan & Uzun, 2018, s. 171; Kartal, 2021, s. 123). Günümüz gençlerinin internet dünyasına yakınlığı da göz önüne alındığında bu inanç ve yaklaşımların propagandalarına maruz kalmamış olmaları oldukça düşük bir ihtimaldir. Buna göre gençlerin sahip oldukları dini bilgilerini gerçek hayatta kullanamadıkları için dinden uzaklaşma yaşadıklarını söyleyebiliriz. Bu nedenle de ünite kazanımlarını öğrenmek istemediklerini ve derste öğrenemediklerini belirttikleri düşünülebilir.

On birinci sınıf beşinci ünite 'Yahudilik ve Hristiyanlık' ünitesidir. Genel olarak öğrencilerin bu ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşünceleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.33: Öğrencilerin beşinci ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ve kazanımı derste öğrenip/öğrenemediklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.

Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.					
Kazanımı Öğrenmek İstiyorum			Kazanımı Derste Öğrendim		
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cevapsız	3	1,0	Cevapsız	4	1,4
Evet	112	38,1	Evet	90	30,6
Hayır	25	8,5	Hayır	50	17,0
Kararsızım	48	16,3	Kararsızım	59	20,1
Kesinlikle evet	78	26,5	Kesinlikle evet	50	17,0
Kesinlikle hayır	28	9,5	Kesinlikle hayır	41	13,9
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0
Hristiyanlığın Doğuşunu ve Gelişim Sürecini Özetler.					
Cevapsız	2	,7	Cevapsız	7	2,4
Evet	122	41,5	Evet	90	30,6
Hayır	23	7,8	Hayır	49	16,7
Kararsızım	40	13,6	Kararsızım	55	18,7
Kesinlikle evet	81	27,6	Kesinlikle evet	46	15,6
Kesinlikle hayır	26	8,8	Kesinlikle hayır	47	16,0
Toplam	294	100,0	Toplam	294	100,0

‘Yahudilik ve Hristiyanlık’ ünitesi kazanımlarını, öğrencilerin yaklaşık olarak %66,8’i öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre ünite kazanımlarının, öğrencilerin çoğunluğunun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olduğu söylenebilir. Öğrencilerin yaklaşık %46,9’u kazanımları derste öğrendiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin yarıdan daha azı kazanımı derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Küreselleşen dünyada artık insanlar dili, dini, ırkı farklı olan insanlarla çok daha fazla karşılaşabilmekte ve bir arada yaşayabilmektedirler (Aşlamacı, 2008, s. 81). Artık insanlar için kendilerinden farklı olanı tanımak bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu durum ülkelerin eğitim hedeflerini de etkilemiştir. Artık bireylerin bir dünya vatandaşı olarak potansiyellerini geliştirmeleri ülkelerin eğitim hedefleri arasına girmiştir (Bilgin, 2002, s. 20).

Yeni yetişen neslin, karşılaşması muhtemel dinlerle saygı ve hoşgörü çerçevesinde, bir arada yaşayabilecek beceride yetişmesi oldukça önemlidir. Birlikte yaşama oranındaki yoğunluk da düşünülünce özellikle de Yahudiliğin ve Hristiyanlığın tanınması ayrıca önemlidir (Yılmaz, 2004a, s. 103).

Öğrencilerin farklı olanı tanımak istemeleri oldukça önemlidir. Çünkü artık dünyada din ve dünya görüşünün içinde olmadığı bir çatışma veya anlaşmazlık bulunmamaktadır (Bilgin, 2002, s. 20). Günümüz gençlerinin dünyada yaşanan problemleri anlayıp, bunlara çözüm önerileri geliştirebilmeleri ve kendilerinden farklı dine, dile ve ırka sahip insanlarla saygı ve hoşgörü çerçevesinde yaşayabilmeleri için ‘Yahudilik ve Hristiyanlık’ ünitesi kazanımlarını öğrenmek istemeleri ve derste öğrendiklerini düşünmeleri oldukça önemlidir.

Öğrencilerin yaklaşık olarak %32,2’si kazanımları öğrenmek istemediğini belirtirken, %51,2’si de derste öğrenemediklerini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin önemli bir kısmı ünite kazanımlarını öğrenmek istemediğini belirtirken, yarıdan fazlası derste öğrenemediklerini düşündüklerini belirtmişlerdir. İç içe yaşamın oldukça arttığı günümüz dünyasında gençlerin diğer dinlere karşı ilgisiz kalmaları önemli bir durumdur. Farklı çalışmalarda gençlerde diğer dinlere karşı daha büyük bir ilgi görülmüştür (Baykara, 2009, s. 52; Yılmaz, 2004a, s. 116). Buna göre ders uygulamalarının öğrencilerin ilgisine hitap etmediği düşünülebilir. Nitekim mülakatlarda da ünite kazanımlarına ilgi duymadığını ve öğrenmek istemediğini belirten öğrenci olmamıştır. Ancak öğrencilerden bazıları derslerde diğer dinlere karşı oluşturulan nefret söyleminden rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin olumlu tutumlarının öğrencilerin dersi ve dini sevmelerini sağladığı görülmüştür (Yeşilbaş, 2006, s. 143). Ayrıca diğer dinleri daha detaylı öğrenmek istediğini belirten öğrenciler de görülmüştür. Buna göre derslerde saygılı ve hoşgörülü bir dil kullanılmamasının ve ders uygulamalarında öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına hitap edilememesinin öğrencilerden bazılarının ünite kazanımlarını öğrenmek istememelerine ve derste öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu söylenebilir.

Tablo 2.34: Öğrencilerin on birinci sınıf ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme durumları ve kazanımları derste öğrendiklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.

Öğrenmeyi İsteme Durumuna Göre Sıralı		Kazanımların Derste Öğrenildiğini Düşünme Durumuna Göre Sıralı	
Üniteler	Öğrenmeyi İsteme Durumu	Üniteler	Kazanımların Derste Öğrenildiğini Düşünme Durumu
Kuran’a Göre Hz. Muhammed Ünitesi	%75	Kuran’a Göre Hz. Muhammed Ünitesi	%70
İnançla İlgili Meseleler Ünitesi	%70,9	Kuran’da Bazı Kavramlar Ünitesi	%67,6
Kuran’da Bazı Kavramlar Ünitesi	%70,4	Dünya Ve Ahiret Ünitesi	%60
Yahudilik ve Hristiyanlık Ünitesi	%66,8	İnançla İlgili Meseleler Ünitesi	%55,1
Dünya Ve Ahiret Ünitesi	%68,3	Yahudilik ve Hristiyanlık Ünitesi	%46,9

Çalışmamıza katılan öğrencilerin ortalama olarak %70,2’si on birinci sınıf DKAB dersi kazanımlarını öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %59,9’u kazanımları derste öğrendiklerini düşündüklerini belirtmişlerdir.

‘Kuran’a göre Hz. Muhammed’ ünitesi kazanımları öğrencilerin en çok öğrenmek istedikleri kazanımlar olarak görülürken, derste de en çok öğrenildiği düşünülen kazanımlar olmuşlardır.

‘Dünya ve ahiret’ ünitesi kazanımları öğrenme isteği konusunda son sırada yer alırken derste öğrenildiğinin düşünülmesi konusunda üçüncü sırada yer almıştır. Gençlerin dünya ve ahiret ilişkisini öğrenme konusunda nispeten isteksiz davranmasının nedeni olarak günümüz seküler anlayıştan etkilendikleri düşünülebilir. Oysaki İslam’ın dünya ve ahiret hayatına olan bütüncül bakışı, bireyleri seküler anlayıştan korumaktadır. Buna göre de gençlerin seküler hayat anlayışından etkilenmemeleri için dünya ve ahiret hayatına bütüncül bakmayı öğrenmeleri gereklidir (Bayat, 2022, s. 140). Öğrencilerin ilgilerinin bu ünite kazanımlarına daha düşük kalma nedenlerinin dünya ve ahirete bütüncül bakışın derslerde sağlanamadığından kaynaklandığı düşünülebilir.

‘İnançla ilgili meseleler’ ünitesi kazanımlarını öğrenme isteği ikinci sırada gelirken, kazanımların derste öğrenildiğini düşünülme oranı dördüncü sırada yer almıştır.

Kazanımların derste öğrenilmelerinin düşünülmesi durumu sıralamasında farklı din ve inançlar son iki sırada yer almıştır. Özellikle farklı din ve inançlara yönelik öğrenme isteği ile kazanımların derste öğrenildiğini düşünülme oranı arasında ciddi bir fark bulunmaktadır. Buna göre on birinci sınıf DKAB dersi uygulamalarında farklı din ve inançlara yönelik öğrenci ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin yeterince karşılanamadığı düşünülebilir.

Etkili bir öğretim için ders uygulamalarının öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini karşılaması gereklidir. Farklı din ve inançla ilgili kazanımlar konusunda çalışmamıza katılan öğrencilerden bazıları daha detaylı bir öğretimin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Yapılan farklı çalışmalarda da öğrenciler İslam dışındaki dinlerin; genel kültürü arttırmak için, farklı din mensuplarına saygılı ve hoşgörülü olabilmek için, Allah'a inancın güçlenmesi için, daha geniş açıdan bakılabilmesi için ve İslam'ın yüceliğinin anlaşılabilmesi için öğrenilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Yılmaz, 2004a, s. 117; Gürel, 2019, s. 115). Buna göre farklı din ve inançlar konusunda kazanımlar ile öğrencilerin beklentilerinin uyuşmamasının, bu kazanımların derste yeterince öğrenilemediğini düşündürdüğü söylenebilir.

2.8. On Birinci Sınıf Ünite Kazanımlarının Öğrenci Beklentilerini Karşılama Durumunun Okullara Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Bu bölümde lise öğrencilerinin on birinci sınıf ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme/istememe durumları ile kazanımı derste öğrenme durumlarına ilişkin düşüncelerinin okul türlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 2.35: Öğrencilerin okul türlerine göre on birinci sınıf ünite kazanımlarını öğrenmeyi isteme durumları ve kazanımları derste öğrendiklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.

	Anadolu Lisesi (%)		Sınavla Öğrenci Alan Anadolu Lisesi (%)		Fen Lisesi (%)	
	Kazanımı Öğrenmek İstiyorum	Kazanımı Derste Öğrendim	Kazanımı Öğrenmek İstiyorum	Kazanımı Derste Öğrendim	Kazanımı Öğrenmek İstiyorum	Kazanımı Derste Öğrendim
Dünya ve Ahiret Ünitesi	67	51	67	69	62	62
Kuran’a Göre Hz. Muhammet Ünitesi	72	69	79	73	68	67
Kuran’da Bazı Kavramlar Ünitesi	68	65	77	75	68	70
İnançla İlgili Meseleler Ünitesi	69	50	82	68	64	61
Yahudilik ve Hristiyanlık Ünitesi	65	37	81	64	61	66

Tabloda görüldüğü gibi anadolu lisesi öğrencilerinin öğrenmek istedikleri ve derste öğrendiklerini düşündükleri kazanımlar arasında ikinci ünite kazanımları ilk sırada yer almıştır. Öğrencilerin öğrenmeyi istediklerini ile derste öğrendiklerini belirttikleri kazanımlar arasında en büyük fark beşinci üniteye görülmüştür.

Sınavla öğrenci alan anadolu lisesi öğrencilerinin öğrenmek istedikleri kazanımlar arasında dördüncü ünite kazanımları ilk sırada yer almıştır. Üçüncü ünite kazanımları da öğrencilerin derste öğrendiklerini düşündükleri kazanımlar arasında ilk sırada yer almıştır. Öğrencilerin öğrenmeyi istedikleri ile derste öğrendiklerini düşündükleri kazanımlar arasında en büyük fark beşinci üniteye görülmüştür.

Fen lisesi öğrencilerinin öğrenmek istedikleri kazanımlar arasında ikinci ve üçüncü ünite kazanımları ilk sırada yer almıştır. Üçüncü ünite kazanımları da öğrencilerin derste öğrendiklerini düşündükleri kazanımlar arasında ilk sırada yer almıştır.

Öğrencilerin öğrenmeyi istedikleri ile derste öğrendiklerini düşündükleri kazanımlar arasında en büyük fark beşinci ünite de görülmüştür. Ancak diğer iki lise türünden farklı olarak fen lisesi öğrencilerinin beşinci ünite kazanımlarını öğrendiklerini düşünme oranları lehinde daha büyük bir fark görülmüştür.

Tablo 2.36: Öğrencilerin okul türlerine göre on birinci sınıf kazanımlarını öğrenmeyi isteme durumları ve kazanımları derste öğrendiklerine dair düşüncelerine ilişkin tablo.

Anadolu Lisesi (%)		Sınavla Öğrenci Alan Anadolu Lisesi (%)		Fen Lisesi (%)	
Kazanımı Öğrenmek İstiyorum	Kazanımı Derste Öğrendim	Kazanımı Öğrenmek İstiyorum	Kazanımı Derste Öğrendim	Kazanımı Öğrenmek İstiyorum	Kazanımı Derste Öğrendim
68	54	77	70	65	65

Tabloda görüldüğü gibi öğrencilerin on birinci sınıf kazanımlarını öğrenmeyi isteme durumları ile kazanımları derste öğrendiklerini düşünme oranları arasındaki farklar yaklaşık olarak anadolu lisesinde %14, sınavla öğrenci alan anadolu lisesinde %7 olarak görülmüş ve fen lisesinde fark görülmemiştir. Kazanımları öğrenmek isteyen öğrencilerin kazanımı derste öğrendiklerini düşünme oranları liseye daha yüksek puanlarla başlayan öğrencilerde daha yüksek görülmüştür. Yapılan bir çalışmada da öğrencilerin genel başarı durumlarının yüksek olduğu durumlarda ahlaki davranışların gerçekleşme düzeyinin de yüksek olduğu ortaya konulmuştur (Özcan, 2006, s. 118). Buna göre genel başarı durumunun öğrencilerin ünite kazanımlarını derste öğrendiklerini düşünmelerini olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

3.1. Sonuç

Bu bölümde on birinci sınıfı okumuş olan öğrencilerle yapılan anket ve mülakatlardan elde edilen sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

DKAB Öğretim Programı on birinci sınıf kazanımlarının öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına ilişkin düşünceleri ile uyumunun incelendiği bu çalışmada tarama modeli esas alınmıştır. Bu çalışma nicel ve nitel araştırma bileşenlerinin bütünleştirildiği karma bir araştırmadır. Bu araştırmada, nicel ve nitel sonuçların birbirini tamamlayıcı şekilde sentezlenebilmesi için yakınsayan paralel desen tercih edilmiştir. Çalışmamızda 294 öğrenci anket formumuza yanıt vermiştir. 13 öğrenci ile de mülakat yapılmıştır.

Yapılan araştırmanın sonuçları şöyledir:

‘Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder.’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerden de öğrencilerin kazanımı öğrenmek istedikleri ancak ders sürecinde gördükleri bazı eksikliklerden dolayı kazanımı yeteri kadar öğrenemedikleri anlaşılmıştır. Salgın dönemi uzaktan eğitimin, dersin sadece İslami bir bakışla işlenmesinin, konuların üstünkörü geçilmesinin, öğrenci sorularına öğretmenlerin olumsuz tepki vermesinin, öğrencilerin soru ve yorumlarına yer verilmemesinin, derslerde tartışma ortamı oluşturulmamasının öğrencilerden bazılarının kazanımın yeteri kadar öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu görülmüştür.

‘Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurar.’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu

kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerden de öğrencilerin kazanımı öğrenmek istedikleri ancak ders sürecinde gördükleri bazı eksikliklerden dolayı kazanımı yeteri kadar öğrenemedikleri anlaşılmıştır. Derslerde hayatla ilişkilendirilmiş örneklerin verilmemesinin, öğretmenlerin konuyu sunuşlarında eksikliklerin görülmesinin, öğrenci yorumlarına, farklı bakış açılarına ve kültürlere yer verilmemesinin öğrencilerden bazılarının kazanımın yeteri kadar öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu görülmüştür.

‘Ahiret hayatının aşamalarını ayet ve hadislerle temellendirir.’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerden de öğrencilerin kazanımı öğrenmek istedikleri ancak ders sürecinde gördükleri bazı eksikliklerden dolayı kazanımı yeteri kadar öğrenemedikleri anlaşılmıştır. Kavram öğretiminde bulunan eksikliklerin ve farklı bakış açılarına yer verilmemesinin öğrencilerden bazılarının kazanımın yeteri kadar öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu görülmüştür.

‘Cenaze uğurlama ile ilgili dinî uygulamaları örneklerle açıklar.’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerde de öğrencilerin çoğunluğu kazanımı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin bazılarının da genel olarak bilinen bir konu olduğu için kazanımın çok gerekli olmadığını, erkekleri ilgilendiren bir konu olduğu için kızların ilgisini çekmediğini ve kendi yaş grupları için çok gerekli olmadığını düşündükleri görülmüştür.

‘Dünya ve Ahiret’ ünitesi kazanımlarını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Mülakata katılan öğrencilerden ünite kazanımlarına ilgi duymadığını belirten öğrenci olmamıştır. Ancak öğrencilerden bazılarının öğretmenlerin din anlayışlarından ve ders uygulamalarında benimsedikleri öğretim stratejilerinden kaynaklanan nedenlerden dolayı kazanımları derste yeteri kadar öğrenemediklerini düşündükleri görülmüştür.

‘Hz. Muhammed’in örnek şahsiyetini tanır.’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerden de öğrencilerin kazanımı öğrenmek istedikleri ancak ders sürecinde gördükleri bazı eksikliklerden dolayı kazanımı yeteri kadar öğrenemedikleri anlaşılmıştır. Derslerde etkili öğretimin yapılamamasının, öğretimin ilgi çekici olmamasının ve örnek olay incelemesi yönteminin yeteri kadar kullanılmamasının öğrencilerden bazılarının kazanımın yeteri kadar öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu görülmüştür.

‘Hz. Muhammed’in peygamberlikle ilgili görevlerini açıklar’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerden de öğrencilerin kazanımı öğrenmek istedikleri ancak öğrencilerden bir kısmının kazanımı hatırlamadığını belirttiği görülmüştür. Görüşmelerde öğrencilerden bazılarının derslerin örnekler üzerinden işlenmediği için kazanımı hatırlamadıkları anlaşılmıştır.

‘Hz. Peygamber’e bağlılık ve itaati ayet ve hadislerden hareketle yorumlar’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerden de öğrencilerin kazanımı öğrenmek istedikleri ancak ders sürecinde gördükleri bazı eksikliklerden dolayı kazanımı yeteri kadar öğrenemedikleri anlaşılmıştır. Derslerin işlenişinin ilgi çekici olmamasının, öğrenci yorumlarına yer verilmemesinin, derslerde tehdit içerikli bir yaklaşım benimsenmesinin ve konuların üstünkörü geçilmesinin öğrencilerden bazılarının kazanımı yeteri kadar öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu görülmüştür.

‘Kuran’a göre Hz. Muhammed’ ünitesi kazanımlarını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Mülakata katılan öğrencilerden ünite kazanımlarından sadece ‘Hz. Muhammed’in peygamberlikle ilgili görevlerini açıklar’ kazanımına ilgi duymadığını belirten bir öğrenci görülmüştür. Öğrencinin, kazanım hayatla ilişkilendirilerek sunulmadığı için kazanımı öğrenmek

istemediği anlaşılmıştır. Öğrencilerden bazılarının da öğretmenlerin din eğitimi anlayışlarından ve derste kullandıkları yöntemlerden kaynaklanan nedenlerden dolayı kazanımı derste yeteri kadar öğrenemediklerini düşündükleri görülmüştür.

‘Kur’an’ı Kerim’de geçen bazı kavramları yorumlar.’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerde öğrencilerin yarıdan fazlasının, kavramlar günlük hayatta karşlarına çıkmadığı ve kazanımı seviyelerine uygun bulmadıkları için kazanıma ilgi duymadıkları görülmüştür. Ayrıca kavram öğretiminde eksiklikler olmasının öğrencilerden bazılarının kazanımı yeteri kadar öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu görülmüştür.

‘Kur’an’ı Kerim’de geçen kavramları tanımanın İslam’ı doğru anlamadaki önemini fark eder.’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerden de öğrencilerin kazanımı öğrenmek istedikleri ancak ders sürecinde gördükleri bazı eksikliklerden dolayı kazanımı yeteri kadar öğrenemedikleri anlaşılmıştır. Kavramların İslam’ın anlaşılmasına katkısının anlaşılmasının, kavramların farklı dinlerdeki karşılıklarına yer verilmemesinin, derslerde tartışma ortamı oluşturulmamasının, anlatımın anlaşılır olmamasının, örneklerin yetersiz olmasının, öğrenci soru ve yorumlarına yer verilmemesinin öğrencilerden bazılarının kazanımı yeteri kadar öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu görülmüştür.

‘Kuran’da bazı kavramlar’ ünitesi kazanımlarını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Mülakata katılan öğrencilerden ünite kazanımlarına ilgi duymadığını belirten öğrenci olmamıştır. Ancak öğrencilerden bazılarının günlük hayatta karşlarına çıkan kavramlara daha çok ilgi duydukları anlaşılmıştır. Öğrencilerden bazılarının ders uygulamalarında kavram öğretiminde gördükleri eksikliklerden dolayı kazanımı derste yeteri kadar öğrenemediklerini düşündükleri görülmüştür.

‘İnançla ilgili yaklaşımları tartışır.’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu kazanımın

öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerde öğrencilerden bazılarının kazanımın daha detaylı işlenmesi gerektiğini düşündükleri görülmüştür. Buna göre kazanımın öğrencilerin çoğunluğunun ilgilerini çektiği ancak konu içeriğinin beklentilerini tam olarak karşılamadığı söylenebilir.

‘Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.’ kazanımını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin yarıdan daha azı kazanımı derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde öğrencilerin çoğunluğunun kazanımı derste ya hiç görmediklerini ya da yeteri kadar öğrenemediklerini düşündükleri görülmüştür.

‘İnançla ilgili meseleler’ ünitesi kazanımlarını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Mülakata katılan öğrencilerden ünite kazanımlarına ilgi duymadığını belirten öğrenci olmamıştır. Ancak öğrencilerden bazılarının kazanımları daha detaylı öğrenmek istedikleri görülmüştür. Ünite kazanımlarının öğrencilerden bazılarının beklediği konu içeriğini karşılamadığı anlaşılmıştır.

‘Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetler ve Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini özetler.’ kazanımlarını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin yarıdan daha azı kazanımları derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Farklı din ve inançlara yönelik nefret söyleminin, İslam dışı konuların pek anlatılmamasının ve kazanımın yeterince detaylı işlenmemesinin öğrencilerden bazılarının kazanımın yeteri kadar öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu görülmüştür.

‘Yahudilik ve Hristiyanlık’ ünitesi kazanımlarını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Ancak öğrencilerin yarıdan fazlasının ünite kazanımlarını derste yeteri kadar öğrenemediklerini belirttikleri görülmüştür. Mülakata katılan öğrencilerden ünite kazanımlarına ilgi duymadığını belirten öğrenci olmamıştır. Ancak öğrencilerden bazılarının farklı din ve inanca ait konular sunulurken kullanılan nefret dilinden rahatsız oldukları anlaşılmıştır.

‘Ünite sonlarında verilen ayetlerdeki mesajları değerlendirir.’ kazanımlarını öğrencilerin çoğunluğu öğrenmek istediklerini ve derste yeteri kadar öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu kazanımların öğrencilerin çoğunluğunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerden de öğrencilerin kazanımı öğrenmek istedikleri ancak ders sürecinde gördükleri bazı eksikliklerden dolayı kazanımı yeteri kadar öğrenemedikleri anlaşılmıştır. Ayetlerin farklı düşüncelerle karşılaştırılmamasının, yeteri kadar yorum yapılmamasının ve tefsirler üzerinde durulmamasının öğrencilerden bazılarının kazanımın yeteri kadar öğrenemediklerini düşünmelerine neden olduğu görülmüştür.

On birinci sınıf DKAB dersinde ‘Kuran’a göre Hz. Muhammet’ ünitesi kazanımlarına öğrenci ilgisinin en yoğun olduğu görülmüştür. Aynı ünite kazanımları öğrencilerin en yüksek oranda öğrendiklerini düşündükleri kazanımlar olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin ilgilerinin en düşük olduğu kazanımlar da ‘Dünya ve ahiret’ ünitesi kazanımlarıdır. ‘Yahudilik ve Hristiyanlık ünitesi’ kazanımlarının da öğrenildiğinin düşünülme oranının en düşük olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin çoğunluğunun ders kazanımlarının tümünü öğrenmek istedikleri ve derste de yeteri kadar öğrendiklerini belirttikleri görülmüştür.

Kazanımların öğrenilmeyi istenme ve derste öğrenildiğinin düşünülme oranları lise türlerine göre değerlendirildiğinde en büyük fark anadolu liselerinde görülmüştür. Sınavla öğrenci alan liselerde fark daha küçük görülürken, fen lisesinde öğrenilmeyi istenme ve derste öğrenildiğinin düşünülme oranları birbirine oldukça yakındır. Öğrenci genel başarı durumu yükseldikçe kazanıma duyulan ilgi ile derslerde öğrenildiğinin düşünülmesi arasındaki farkın azaldığı görülmüştür. Genel başarı durumu daha yüksek olan okullardaki eğitimin niteliği ile öğrenci beklentileri arasındaki uyumun daha fazla olduğu anlaşılmıştır.

3.2.Öneriler

Öğretmenlere öneriler;

Kazanımların etkili ve kalıcı bir şekilde öğrenilebilmesi için ders uygulamalarında öğrencilerin aktif katılımını destekleyen yöntem ve teknik çeşitliliğine yer verilebilir.

Derste kullanılan yöntemlerin doğru uygulanabilmesi için bu yöntemlere dair ilke ve kurallar doğru bir şekilde bilinmelidir. Bunun için gerekli olan kaynaklardan veya alanda çeşitli konular özelinde yapılmış olan çalışmalardan yararlanılabilir.

Ahiret inancı konusu işlenirken hayatın anlamı ile ilişkisi kurulabilir. Bu kazanım işlenirken ders uygulamalarında öğrencilerin konuyu içselleştirebilecekleri çeşitlilikte yöntem ve teknikler kullanılabilir.

Hz. Muhammet'in örnek şahsiyetinin tanınması konusunda özellikle örnek olay yöntemi ilke ve kurallarına uygun olarak uygulandığında öğrencilerin kazanımı, hayatlarıyla ilişkilendirerek daha etkili bir şekilde öğrenmeleri sağlanabilir.

'Yeni dini akımların özelliklerini değerlendirir.' kazanımı gibi öğrencilerin ya hiç görmediklerini ya da hatırlamadıklarını belirttikleri kazanımlara ulaşmak için etkili bir öğretimin gerçekleştirilmesine dikkat edilebilir. Bunun için de gerekli yöntem ve teknik çeşitliliğine yer verilebilir. Bu kazanıma etkili ve kalıcı bir şekilde ulaşılabilmesi için ders uygulamalarında öğrencilerin dikkatlerinin çekilebilmesine ve güdülenmenin sağlanmasına dikkat edilebilir.

DKAB dersi içeriğinde kavramlar yoğunlukta bulunduğu için kavram öğretiminde kullanılan yöntemlere ve bu yöntemlerin uygulanmasında gerekli olan ilkelere özellikle dikkat edilebilir.

Soyut kavramların öğretiminde doğru bilgi kaynaklarına yönelmenin önemine vurgu yapılabilir. Bunun için de ayet ve hadislerle öğretim tekniklerinin verimli bir şekilde kullanılmasına dikkat edilebilir. Böylece hem kazanımların ayet ve hadisler temelinde etkili bir şekilde öğrenilmesi sağlanabilir hem de doğru bilgi kaynaklarından nasıl yararlanılabileceği anlaşılabilir.

Ahiretle ilgili kavramların ayet ve hadis temelinde öğrenilebilmesi, derslerde yer verilen ayet ve hadislerin etkili bir şekilde öğretilmesi ve öğrencilerin merak ettikleri konularda ayet ve hadislerle başvurarak bilgi edinebilmelerinin sağlanması için ders uygulamalarında ayet ve hadislerle çalışma tekniklerinin doğru bir şekilde kullanılmasına dikkat edilebilir.

Dünya ve ahiret hayatları arasındaki ilişkinin sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi için konuyla ilgili öğrencilerin hayatlarıyla ilişkili olan somut örneklerle yer verilebilir.

Ders uygulamaları planlanırken ve uygulanırken öğrencilerin kazanımı kendi hayatlarıyla ilişkilendirebilmeleri için ‘hayata yakınlık’ ilkesi göz önünde bulundurulabilir. Böylece öğrencilerin dünya ve ahiret ilişkisini sağlıklı bir şekilde kurabilmeleri sağlanabilir ve Kuran kavramları öğretiminde bu kavramların öğrencilerin kendi seviyelerine uygun olmadığı düşüncelerinin önüne geçilebilir.

Farklı din ve inançların öğretiminde programın uygulamasına ilişkin açıklamalar dikkate alınarak öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik ders uygulamaları planlanabilir. Buna göre farklı din ve inançlar kendi metinleri, kaynakları ve kabulleri esas alınarak planlamalar yapılabilir.

Gelişim çağı özelliği olarak dini şüphe döneminde olan öğrencilerin zihinlerindeki soruları ortaya koyabilecekleri tartışma ortamları oluşturulabilir ve sorularına olumsuz tepki verilmeden, onların zihinlerini doyuracak cevaplar verilebilir. Öğrencilerin düşüncelerini rahatlıkla ortaya koyabilmeleri için onların soru ve yorumlarına olumsuz tepki vermekten kaçınılabilir. Özellikle inanç konularında öğrencilerin şüphe ve tereddütleri anlayışla karşılanabilir. Bu konularda onların duygu ve düşüncelerine karşı duyarlı tepkiler verilebilir. Öğrencilerin sorularına cevap bulmalarında rehberlik yapılabilir.

‘Cenaze uğurlama ile ilgili dinî uygulamaları örneklerle açıklar.’ kazanımının öğretimi sadece uygulamanın teorik boyutunun öğretimi ile sınırlı kalmamalı, toplumda anlamlı ilişkilerin kurulması, dayanışma ve paylaşım gibi duyuşsal boyutlara da yer verilmelidir.

‘Hz. Muhammed’in örnek şahsiyetini tanır.’ ve ‘Hz. Peygamber’e bağlılık ve itaati ayet ve hadislerden hareketle yorumlar.’ kazanımlarının öğretiminde, ders uygulamalarında kullanılan mucizevi söylemlerin veya tehdit içerikli söylemlerin gençleri olumsuz etkilememesi için kullanılan dil ve üslubun gençlerin gelişim dönemlerine ve yaşadıkları zamana uygun olmasına dikkat edilmelidir.

‘İnançla İlgili Meseleler’ ve ‘Yahudilik ve Hristiyanlık’ üniteleri kazanımları işlenirken gençlerin farkında olarak veya olmayarak, internet ve medya araçları gibi unsurlarla maruz kalabilecekleri propagandaları doğru değerlendirebilmeleri için onların

soru ve yorumlarını derste açıkça ortaya koyabilecekleri ortamlar oluşturularak zihinlerini tatmin edecek yanıtlar bulmalarına rehberlik yapılabilir.

Program Geliştiricilere Öneriler;

DKAB öğretmenlerinin öğrenci özelliğine ve kazanıma en uygun olan yöntem ve teknikleri seçip uygulama konusundaki eksiklikleri tespit edilerek, onlara yönelik hizmet içi eğitimler planlanabilir.

Kavram öğretiminde öğretmenlerin planlama, uygulama, ölçme ve değerlendirme konularındaki eksiklikleri ve ihtiyaçları tespit edilerek, buna yönelik hizmet içi eğitimler planlanabilir.

Doğru bilgiye ulaşılması noktasında ayet ve hadislerin öneminden dolayı ayet ve hadislerle öğretim tekniklerinin doğru uygulanabilmesi için ihtiyaçlar saptanarak hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.

Cenaze uğurlama, ölüm gibi sosyolojik, psikolojik, felsefi vb. birçok boyutu olan konularda ders uygulamaları sadece teorik boyutta kalmamalıdır. Bu gibi konuların öğretimi için özellikle duyuşsal kazanımlara yer verilebilir.

Gençlerin farklı din ve inançlar konularında internet, medya, çeşitli yazılı ve görsel basın materyalleri gibi araçlar aracılığı ile etki altına alınmalarını engellemek için dini konularda medya okuryazarlığı ile ilgili kazanımlar eklenebilir.

Farklı dinlerin öğretimi ile ilgili kazanımlar konusunda öğrencilerin ilgi duydukları konular göz önüne alınarak, bu kazanımlar tekrar düzenlenebilir.

Araştırmacılara öneriler;

DKAB dersi kazanımlarının öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygunluk durumunun daha geniş ve detaylı bir şekilde anlaşılabilmesi için farklı sınıf düzeylerinde de çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, A. B. (2020). Öğrencilerde inanç problemine neden olan faktörlerin belirlenmesi. *Dergiabant*, 8(1), 318-342.
- Akto, A. (2010). *Ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarında öğrenci kazanımlarının gerçekleşme düzeyleri (Van ili örneği)* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Akyürek, S. (2003). *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi (Doğruluk Kavramı Örneği)* [Doktora Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Akyürek, S. (2008). *Din Eğitiminde Kur'an Kavramlarının Öğretimi. Tokat: Fecr Yayınları.*
- Akyürek, S. (2015). *Din Öğretimi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Altaş, N. (2004). *Gençlik döneminde din olgusu ve liselerde din öğretimi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Altaş, N. (2008). İlköğretim öğrencilerinin din öğretimi sürecinde ilgi duydukları konular (Ankara ili örneğinde 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencileri üzerinde karşılaştırmalı bir analiz). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49(2), 103-120.
- Altaş, N., & Kaya, U. (2018). Kur'an Mealine Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dinle İlgili Tutum Ve Davranışlarına Etkisi (Sınıf Öğretmenliği Lisans Öğrencileri Üzerinde. *PROCEEDINGS BOOK*, 102.
- Altıntaş, M. E. (2014). *Öğretmenlerine göre ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değer öğretimi*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Arslan, S. (2018). Lise öğrencilerinin DKAB programı hakkındaki değerlendirmeleri ve DKAB programının öğrencilerin problemleriyle başa çıkmadaki rolü (Sivas ili örneği). *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 523725).
- Aşlamacı, İ. (2008). *Çoğulculuk ve din eğitimi* [PhD Thesis]. Sakarya Üniversitesi (Turkey).
- Aşlamacı, İ. (2018). Öğretmenlerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Din Öğretimi Modelleri Çerçevesinde Konumlandırılması. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 18(2), 718-744.
- Atabay, M. (2021). *Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Kavram Öğretiminde Metafor Kullanımı -11. Sınıf 3. Ünite Örneği (Yüksek Lisans Tezi)* [Yüksek Lisans].
- Ayaydın, N. (2012). *Din öğretiminde soyut kavramların öğretilmesiyle ilgili problemlerin incelenmesi* [PhD Thesis]. Marmara Üniversitesi (Turkey).
- Aydın, M. Ş.-O., & Osmanoğlu, C. (2021). *Kültürler Arası Din Eğitim*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aydın, M. Z. (2015). *Din Öğretiminde Yöntemler (C. 2)*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Bağcı, H. M. (2010). Modern Dünyada Peygamber Algısı. *Eskiye*, 17, 74-89.
- Baktır, M. (2004). Hz. Peygamberin Otoritesinin Dayanakları. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 23-40.

- Bayat, E. (2022). Sekülerizm Tehdidi Altında Müslüman Toplumun Yıpranan Değerleri ve Kur'an. *Amasya İlahiyat Dergisi*, 18, 113-145.
- Baykara, Z. (2009). *Okullarda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde diğer dinlerin öğretimi* [Master's Thesis]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berktaş, F., & Atasoy, E. (2007). Dinler Coğrafyasına Küresel Bir Bakış. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(18), 18-44.
- Bilge, E. Z., & Kula, M. N. (2020). Liseli Gençlerin Dindarlık Eğilimi ve İyilik Algısı Arasındaki İlişki. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 215-240.
- Bilgin, B. (2002). İslam din pedagojisinde İslam'dan başka dinlerin anlatımı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43(2), 19-40.
- Bulut, Z. (2010). Dinsel çoğulculuk ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde diğer dinlerin öğretimi. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 65-90.
- Cingöz, O., & Akyürek, S. (2020). Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenlerinin eleştirel düşünme eğitimine katkı sağlamaya yönelik olarak kullandıkları yöntem ve teknikler. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 76-118.
- Creswell, J. W., & Clark, V. L. P. (2020). *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi*. Anı Yayıncılık.
- Çağrı, M. (2020). Muhammed; Örnek Oluşu Maddesi. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed>
- Çakmak, F. (2018). Öğrencilerin Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 24-47.
- Çanakcı, A. A. (2019). Gençlerle İletişimde Ve Din Anlatımında Din Dili. İçinde *H. Peygamber ve Gnclik Sorunları* (ss. 273-297). Palet Yayınları.
- Çayır, C. (2014). Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe Ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Bilimname*, 27(2).
- Çekin, A. (2013). " Hikmet" Kavramı Örneğinde Yaygın Din Eğitiminde Bir Kavram Öğretimi Denemesi. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 41-59.
- Çetinel, H. (2019a). Dini kavramların öğretiminde semantik analizlerin akademik başarıya ve kalıcılığa etkisi. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 8, 77-107.
- Çetinel, H. (2019b). Kavram olgusu; dini kavramların öğretimi, önemi ve sınırlılıkları üzerine. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(47), 89-114.
- Çınar, H. A. (2020). Dinî tutum ve peygamber tasavvuru arasındaki ilişkiye dair mukayeseli bir araştırma: Ülkü İmam Hatip Lisesi ve Mevlana Ortaokulu örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 83-118.
- Demirel, Ö. (2015). Eğitimde program geliştirme: Kuramdan uygulamaya. *Ankara: Pegem Academy Publications*.
- Dereli, M. V. (2020). Gençlere Yönelik Dinî Yayıncılıkta Dil Ve Terminolojinin Önemi -Kur'an Çevirileri Örneği-. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44, 61-78.
- Dikmen, A. (2015). Değişik Din Ve Mezhep Müntesiplerinin Ölümle Gelen Sosyal Birliktelik Algıları Ve Ölümü İçselleştirme Uygulamaları (Diyarbakır Örneği). *Journal Of International Social Research*, 8(40).

- Diler, R., & Sevim, Ö. M. (2019). Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Anlamlı Öğrenme Etkinlikleri. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 927-959.
- Durmuşoğlu, K., & Ataman, K. (2018). Kutsaldan sekülere: Değişen ölüm algısı üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 123-149.
- Dursun, F., & Yaka, E. (2021). Mekkî Sûrelerin Eğitim Metodu Açısından Üslubu. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 566-602.
- Ekşi, A. (2016). Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinde Ayet Ve Hadislerin Kullanımına Dair Teknikler. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 121-133.
- Erdiç, Ş. (2017). Anadolu’da Ölümle İlgili İnanç ve Uygulamalara Sosyolojik Bir Yaklaşım Elmalı Yöresi Örneği. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(1), 147-178.
- Ersoy, R. (2002). Türklerde ölüm ve ölü ile ilgili rit ve ritüeller. *Milli Folklor*, 14, 54.
- Ertürk, S. (2017). *Eğitimde Program Geliştirme*. Edge Akademi Yayınları.
- Geyik, İ., & Zengin, M. (2019). Ortaöğretim Seçmeli Temel Dini Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Kavramların Anlaşılma Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 7, 11-36.
- Gülpak, E. (2019). Kur’an Meallerinin Muhatapları Tarafından Anlaşılabilirliğine İlişkin Bir Araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 169-198.
- Günaydın, F. (2017). İmam-Hatip Liselerinde İnanç Soru(n) ları. İçinde *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm (Sempozyumu)* (ss. 322-335). Ensar Neşriyat.
- Gündüz, M. M. (2020). Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1092-1117.
- Gürel, R. (2019). 2010 Yılı ve Sonrası DKAB Dersi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Saygı ve Hoşgörü Değerleri Bağlamında Diğer Dinlerin Öğretimi. *Kilitbahir*, 15, 81-123.
- Hökelekli, H. (2018). Din Psikolojisi. *Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*.
- Işıkdogan, D. (2006). İlköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmenliği bölümü mezunu öğretmenlerin yeterlikleri. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara*.
- İlhan, M. (2015). Kuran’da Peygamberin Görev ve Özellikleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(03), 87-118.
- Kandemir, S. (2022). Lise Öğrencilerinin İslam İnanç Esaslarını Benimseme Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, 5(2), 354-379.
- Kanık, C. (2017). Batı’da ortaya çıkan yeni dinî hareketlere genel bir bakış. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(17), 177-188.
- Karasar, N. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Nobel Yayın, 26. *Kırşehirli, M.(2011). Zihinsel engelli çocuklara özbakım becerilerinin şarkı yoluyla öğretilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu*.
- Karslı, N. (2020). Üniversite öğrencilerinde hayatın anlamı ve dindarlık ilişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 169-201.
- Kartal, B. (2021). *Dinsel Şiddet ve Yıkıcılığın Psikolojisi [Doktora Tezi]*. Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Kılavuz, M. A., & Yılmaz, H. (2009). Örgün ve yaygın eğitimde öğrenenlerin ihtiyaçları doğrultusunda din eğitimi ve öğretimi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 123-139.
- Kılıç, R. (2006). Misyonerlik ve Türkiye'ye yönelik misyoner faaliyetleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 327-342.
- Koç, A. (2010). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin yeterlikleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 107-149.
- Koç, G. (2022). Lise Öğrencilerinin Deizm Algısı: İstanbul Başakşehir Örneği. *Edebiyat Dilbilim Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 77-96.
- Koçak, Z. C. (2019). Günümüz Yerleşik Peygamber Tasavvurunun Genç Zihinlerde Karşılığı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 117-134.
- Kyzy, B. A. (2018). Yeni Dini Akımların Orta Asya Gençliği Üzerindeki Etkileri ve Din Eğitiminin Rolü. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 2(4).
- Malkoç, M. (2019). Gençliği Dini Değerlerden Uzaklaştıran Sebepler. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 252-268.
- MEB. (2018). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*.
- Nazıroğlu, B. (2014). Din Eğitiminde Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Din Eğitimi ABD 16. Koordinasyon Toplantısı İzlenimleri. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), 203-228.
- Odabaşı, F. (2020). Üniversite gençliğinin otorite algısı ve din. *İlahiyat Akademi*, 12, 183-216.
- Onay, C. Z., & Kıyılıoğlu, L. (2022). Türkiye'de Medya Okuryazarlığının Dini Boyutu: Sosyo-Psikolojik Bir Değerlendirme. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 15, 321-340.
- Osmanoğlu, C. (2014). Din eğitiminin gelişimsel temeli olarak inanç. *Bilimname*, 27(2), 177-206.
- Osmanoğlu, C., & Korkmaz, M. (2018). Öğrencilerine Göre İdeal İlahiyat Fakültesi Öğrencisinin Nitelikleri ve Bunların İlahiyat Eğitimiyle İlişkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 119-178.
- Önder, M. (2015). Din Eğitiminde Başarı İçin Dikkate Alınması Gereken Bir Unsur Olarak İnsan Onuru. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 511-534.
- Özarslan, S. (2000). Ahiret inancının insanın anlam arayışına müspet katkısı. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 295-307.
- Özcan, R. (2006). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarındaki ahlaki davranışların gerçekleşme düzeylerini etkileyen sosyo-kültürel faktörlerin incelenmesi* [Master's Thesis]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, S. M. (2009). Eğitimde program değerlendirme ve Türkiye'de eğitim programlarını değerlendirme çalışmalarının incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 126-149.
- Sayım, F. (2019). Sosyal bilimlerde araştırma ve tez yazım yöntemleri. *Ankara: Seçkin Yayıncılık*.
- Sayın Alsan, Ş. (2022). TÜRK KÜLTÜRÜNDE ÖLÜM OLGUSU VE ÖLÜM SONRASI RİTÜELLERİ. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(37), 179-196.

- Sezer, S., & Saya, P. (2009). Gelişimsel Açıdan Ölüm Kavramı. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 151-165.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2015). *Örnekleriyle eğitimde program değerlendirme*. Anı Yayıncılık.
- Şahin, H. (2006). Eğitim programı geliştirme sürecinde önemli bir aşama: İhtiyaç belirleme. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 22(22), 1-9.
- Taştekin, O. (1998). *Kıyamet ve ahiretle ilgili kavramların öğretimi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tiyek, F. (2017). İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an Meallerine İlişkin Algıları Üzerine Bir Araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 77-104.
- Toksöz, Ş. (2020). Gençlerin Ölüm Algısı Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of Social Sciences*, 45, 317-326. <https://doi.org/10.29228/SOBIDER.41887>
- Toraman, S. (2021). Karma Yöntemler Araştırması: Kısa Tarihi, Tanımı, Bakış Açıları ve Temel Kavramlar/Mixed Methods Research: A Brief History, Definitions, Perspectives, and Key Elements. *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(1), 1-29.
- Tosun, C. (2010). *Din eğitimi bilimine giriş*. Pegem Akademi.
- Turan, S., & Uzun, S. N. (2018). Yeni dini hareketlerin taraftar kazanma yöntemleri. *Dinbilimleri Journal*, 18(3), 137-174.
- Turan, Y., & İyibilgin, O. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri ve Kur'an'a Yönelik Tutumları Üzerine Ampirik Bir Araştırma (Ordu Üniversitesi Örnekleme). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 409-420.
- Uçak, H. E. (2020). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin kavram ve kavram öğretimi sürecine ilişkin görüşleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Uçak, H. E., & Doğan, R. (2020). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin kavram öğretimi sürecinde tercih ettikleri yöntemler. *Dini Araştırmalar*, 23(59), 321-347.
- Uçak, H. E., & Doğan, R. (2021). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Kavram Öğretimi Sürecinde Karşılaştıkları Zorluklar. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 410-426.
- Ünverdi, M. (2020). Din Karşıtı Yayınlar ve Gençlerde Ateistik Eğilimin Nedenleri. *İlahiyat Akademi*, 12, 145-182.
- Vidinlioğlu, S., & Terzioğlu, H. (2022). Ateist Sitelerin ve Sosyal Medya Hesaplarının Hz. Peygamber Algısı ve Hz. Peygamber'e Yöneltiltikleri Eleştiriler. *Din Sosyolojisi Araştırmaları*, 2(3), 71-101.
- Yapıcı, A. (2009). Modernleşme-sekülerleşme sürecinde Türk gençliğinin anlam dünyasında dinin yeri (Çukurova üniversitesi örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 9(2), 1-37.
- Yavuzer, H. (2018). Üniversite Gençliğinin Din Algısı (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Örneği). *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 22-48.
- Yeşilbaş, Z. (2006). *İlköğretim okullarında din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretmen tutumlarının öğrenci ve ders üzerindeki etkileri* [PhD Thesis]. Marmara Üniversitesi (Turkey).

- Yeşiltepe, S. (2018). Yeni dini hareketler üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *USE Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*, 1, 60-75.
- Yeşilyurt, T., & Taşdelen, M. (2012). Ahiret inancının pratik yansımaları. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 55-68.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Seçkin Yayıncılık, Ankara*, 446.
- Yıldız, G., & Ardıç, K. (1999). Eğitimde toplam kalite yönetimi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 73-82.
- Yılmaz, H. (2004a). AB'ye Giriş Sürecinde Ortaöğretimde Diğer Dinlerin Öğretimi İle İlgili Öğrencilerin Düşünceleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 101-128.
- Yılmaz, H. (2004b). Kur'an'ı Anlamada Odak Kavramların Bilinmesinin Önemi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 228-239.
- Yürük, T. (2010). Cumhuriyet dönemi din öğretimi program anlayışları. *Dini Araştırmalar*, 13(36), 69-86.
- Zengin, M., & Menküç, D. (2021). Lise Öğrencilerinde Deizm Düşüncesi: Gençler Neyi Sorguluyor Ve Nelerden Etkileniyorlar? *Uluslararası İslam, Modernite ve Gençlik Sempozyumu. Zonguldak*.

EKLER

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için Etik Kurul onayı Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 09/03/2022 tarihli ve 212970 numaralı kararı ile alınmıştır.

ANKET FORMU

Değerli katılımcı,

Aşağıdaki sorular Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Dersi Öğretim Programı (9-12. Sınıflar) on birinci sınıf hedef ve kazanımlarının öğrenci ilgi ve ihtiyaçları ile uyumunu ölçmeyi amaçlamaktadır. Verdiğiniz kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacaktır ve sadece bilimsel araştırma için kullanılacaktır. Cevaplarınızı oluştururken titiz davranmanız araştırmanın güvenilirliğini arttıracaktır. Uyarı: 18 yaşından küçük bireyler ebeveynlerinin izni ile dolduracaktır.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Hatice ARI

	Kesinlikle hayır.	Hayır.	Kararsızım.	Evet.	Evet.
1. Hayatta yaptığım tercihlerle (örneğin, üniversite tercihi, meslek seçimi, eş seçimi vb.) ahiret hayatım arasındaki ilişkiyi öğrenmek isterim.					
2. DKAB dersindeki konular hayatta yaptığım tercihlerle ahiret hayatım arasında bir ilişki olduğunu anlamamı sağladı.					
3. ‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların cevaplarını öğrenmek isterim.					
4. DKAB dersindeki konular ‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların yanıtlanmasında ahiret inancının önemini fark etmeme katkı sağladı.					
5. Ahiret hayatının aşamaları (ölüm, kabir, kıyamet, yeniden diriliş, hesap günü, cennet ve cehennem) hakkında Kuran ve hadislerde neler anlatıldığını öğrenmek isterim.					

6. DKAB dersindeki konular ahiret hayatının aşamaları konusunda Kuran-ı Kerim ve hadislerde neler anlatıldığını öğrenmeme katkı sağladı.					
7. Cenaze uğurlama ile ilgili neler yapılacağını öğrenmek isterim.					
8. DKAB dersindeki konular cenaze uğurlama ile ilgili neler yapılacağını öğrenmeme katkı sağladı.					
9. Hz. Muhammed'in kişiliğini öğrenmek isterim.					
10. DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed'in kişiliğini tanımama katkı sağladı.					
11. Hz. Muhammed'in tebliğ görevinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini öğrenmek isterim.					
12. DKAB dersindeki konular Hz. tebliğ görevinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini öğrenmeme katkı sağladı.					
13. Hz. Muhammed'e bağlılık ve itaat konusunda ayet ve hadislerde nelerden bahsedildiğini öğrenmek isterim.					
14. DKAB dersindeki konular Hz. Muhammed'e bağlılık ve itaat konusunda ayet ve hadislerde nelerden bahsedildiğini öğrenmeme katkı sağladı.					
15. Kuran-ı Kerim'de geçen kavramlardan; hidayet, ihsan, ihlas, salih amel, sırat-ı müstakim, cihat ve takva gibi kavramların anlamlarını öğrenmek isterim.					
16. DKAB dersindeki konular Kuran-ı Kerim'de geçen kavramlardan; hidayet, ihsan, ihlas, salih amel, sırat-ı müstakim, cihat ve takva gibi kavramların anlamlarını öğrenmeme katkı sağladı.					
17. Kuran'da geçen kavramların anlaşılmasının İslam'ı doğru anlamadaki önemini öğrenmek isterim.					

18. DKAB dersindeki konular Kuran’da geçen kavramların anlaşılmasının İslam’ı doğru anlamadaki önemini öğrenmeme katkı sağladı.					
19. İnançla ilgili yaklaşımlardan teizm, deizm, materyalizm, pozitivizm, sekülerizm, agnostisizm, ateizm ve nihilizm gibi inanç ve yaklaşımları öğrenmek isterim.					
20. DKAB dersinde edindiğim bilgiler sayesinde inançla ilgili yaklaşımları kendi görüş ve düşünceleri çerçevesinde açıklayabiliyorum.					
21. ‘Milanyum tarikatları, kıyamet tarikatları’ gibi yeni dini akımlar ve ‘islamofobi’ gibi ırkçı akımları öğrenmek isterim.					
22. DKAB dersindeki konular ‘Milanyum tarikatları, kıyamet tarikatları’ gibi yeni dini akımlar ve ‘islamofobi’ gibi ırkçı akımları öğrenmeme katkı sağladı.					
23. Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmek isterim.					
24. DKAB dersindeki konular Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmeme katkı sağladı.					
25. Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmek isterim.					
26. DKAB dersindeki konular Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini öğrenmeme katkı sağladı.					
27. Kuran-ı Kerim mealini okumak, anlamak ve yorumlayabilmek öğrenmek istediğim beceriler arasında yer alır.					

MÜLAKAT SORULARI

1. Sizce ‘Niçin varım? Bu hayatı niçin yaşıyorum? Hayattaki tercihlerimi neye göre belirleyeceğim?’ gibi soruların yanıtlanmasında ahiret inancının önemi nedir? Bu konuda neleri öğrenmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
2. Hayatta yaptığınız seçimler ile (örneğin üniversite tercihi, meslek seçimi vb.) ahiret hayatınız arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz? Hayatta yaptığınız tercihler ile ahiret inancınız arasındaki ilişki konusunda neleri bilmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
3. Ölüm, kabir, kıyamet, yeniden diriliş, hesap günü, cennet ve cehennem gibi konularda neleri merak ediyorsunuz? Sizce DKAB dersi ahiret hayatının aşamalarını Kuran ve hadisler ışığında anlamınıza katkı sağladı mı? Açıklar mısınız?
4. Vefat eden bir kişinin ardından yapılması gerekenler hakkında neler biliyorsunuz? Bu uygulamalar konusunda neleri öğrenmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
5. Hz. Muhammed’in kişiliğinin tanınması gerekliliğini nasıl değerlendirirsiniz? Hz. Muhammed’in kişiliği konusunda neleri bilmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
6. Hz. Muhammed’in tebliğ görevinin ne olduğu ve nasıl gerçekleştiği konusunda neleri biliyorsunuz? Tebliğ konusunda neleri öğrenmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
7. Bazı ayet ve hadislerde peygambere bağlılık ve itaatin emredilmesinin nedeni sizce ne olabilir? Siz Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaat konusunda neleri bilmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
8. Kuran-ı Kerim’de sıkça geçen kavramlardan ‘cihat, sırat-ı müstakim, salih amel, hidayet, ihlas’ gibi kavramlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu konuda neleri öğrenmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?

9. Sizce İslam'ı doğru anlamak için, Kuran'da geçen kavramların doğru anlaşılmasının önemi nedir? Bu kavramların doğru anlaşılmasının önemi konusunda neleri merak ederdiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
10. İnançla ilgili yaklaşımlardan teizm, deizm, materyalizm, pozitivizm, sekülerizm, agnostisizm, ateizm ve nihilizm gibi inanç ve yaklaşımları tanıyor musunuz? DKAB dersinden edindiğiniz bilgilerle bu inanç ve yaklaşımların görüş ve düşüncelerini açıklayabildiğinizi düşünüyor musunuz? Bu ve benzeri yaklaşımlarla ilgili neleri öğrenmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
11. Din istismarı konusunda neler biliyorsunuz? Dini değerlerin istismarı sonucu ortaya çıkan milenyum tarikatları ve kıyamet tarikatları gibi oluşumları tanıyor musunuz? Bunlar hakkında neleri öğrenmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
12. Yahudiliğin doğuşu ve gelişim süreci hakkında neleri öğrenmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
13. Hristiyanlığın doğuşu ve gelişim süreci hakkında neleri öğrenmek istersiniz? DKAB dersi bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?
14. Kur'an-ı Kerim mealini kullanma, Kur'an-ı Kerim'i anlama ve yorumlama, ayetlerde geçen şahıs, yer, konu ve kavramları belirleme konusunda neleri öğrenmek istersiniz? DKAB dersleri bu konudaki beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?